

MIROŚLAW SUŁEK

ERNEST SZYMALA

POTEŃGA PAŃSTW 2025

POTEŃGA PAŃSTW 2025

*Rankingi
potęgometryczne*

MIROŚLAW SULEK

ERNEST SZYMAŁA

WARSZAWA 2024

Fundamentalnym pojęciem nauk społecznych jest władza w tym samym sensie, w jakim energia jest fundamentalnym pojęciem fizyki.

Bertrand Russell

Najważniejszą cechą każdego systemu międzynarodowego jest układ sił.

Raymond Aron

Projekt graficzny: Piotr Gawrycki

Pomoc naukowa: Lila Bednarska, Anna Leda

© Copyright by Institute of New Europe

Wykaz skrótów i nazw państw według ISO 3166-2

ARE – Zjednoczone Emiraty Arabskie
ATG – Antigua i Barbuda
BIH – Bośnia i Hercegowina
CAF – Republika Środkowoafrykańska
CIV – Wybrzeże Kości Słoniowej
CPV – Republika Zielonego Przylądka
COD – Demokratyczna Republika Kongo
GNB – Gwinea Bissau
GNQ – Gwinea Równikowa
KNA – Saint Kitts i Nevis
MHL – Wyspy Marshalla
PNG – Papua Nowa Gwinea
ZAF – Republika Południowej Afryki
SAU – Arabia Saudyjska
SLB – Wyspy Salomona
STP – Wyspy Świętego Tomasza i Książęca
TLS – Timor Wschodni
TTO – Trynidad i Tobago
USA – Stany Zjednoczone
VCT – Saint Vincent i Grenadyny

Spis treści

Przedmowa	4
Wstęp	5
CZEŚĆ I – TEORIA	7
1.1 Dążenie do potęgi i logika ludzkiego działania.....	8
1.2 Systematyka potęgi państw	11
1.3 Dialektyka (systematyka) przyrostów/spadków absolutnych i względnych	13
1.4 Potęga i pozycja międzynarodowa państw	13
CZEŚĆ II – METODOLOGIA	17
2.1 Formuły główne (miary główne) potęgi państw.....	18
2.2 Główne zarzuty wobec modelu i odpowiedź na nie	19
2.3 Analiza wymiarowa.....	25
CZEŚĆ III – WYNIKI	27
3.1 Ranking państw na bazie potęgi gospodarczej, wojskowej i geopolitycznej.....	28
3.2 Miary główne.....	28
3.3 Ranking państw na bazie wskaźników militaryzacji gospodarczej, PKB i demograficznej	38
3.4 Państwa według kryteriów mocarstwowości.....	48
3.5 Wygrani i przegrani w międzynarodowym układzie sił w latach 1992-2021	49
3.6 Regionalny układ sił	52
3.7 Układ sił Wschód vs Zachód	63
3.8 Państwa w cyklu siły	66
Zakończenie.....	71
Bibliografia.....	73
Spisy	75
BIOGRAMY AUTORÓW	77

Przedmowa

Prezentowany Raport stanowi kontynuację wcześniejszych edycji, które publikowano zarówno w wersji tradycyjnej (papierowej), jak i elektronicznej. Raporty te, wydawane w różnych latach, bazowały na tej samej metodologii, przy czym różnice między nimi wynikały głównie z zakresu omawianych i ilustrowanych zagadnień. Szczególnym wyróżnikiem w tym kontekście jest Raport z 2018 roku, który charakteryzował się największym zakresem tematycznym, podczas gdy wersje elektroniczne były ograniczone do podstawowych kwestii.

Do tej pory ukazały się następujące pozycje: M. Sułek, R. Kobryński *Potęga 2015. Międzynarodowy układ sił w procesie zmian. Raport potęgometryczny*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Kraków 2015, ss. 108; R. Białoskórski, R. Kobryński, M. Sułek, *Potęga państw 2017. Międzynarodowy układ sił w procesie zmian. Raport potęgometryczny*, Warszawa 2017; R. Białoskórski, Ł. Kiczma, M. Sułek, *Potęga państw 2018. Międzynarodowy układ sił w procesie zmian. Raport potęgometryczny*, Warszawa 2018; Ł. Kiczma, M. Sułek, *Potęga państw 2020. Rankingi potęgometryczne*, Powermetric Research Network, Warszawa 2020; Ł. Kiczma, M. Sułek, E. Szymala *Potęga ludzkiego działania czyli potęga cywilizacyjna*, FNCE, Poznań 2023. W wersji elektronicznej ukazały się: R. Białoskórski, Ł. Kiczma, M. Sułek, *National Power Rankings of Countries 2019*, Powermetric Research Network, Warsaw 2019; R. Białoskórski, Ł. Kiczma, M. Sułek, *Potęga państw 2019. Rankingi potęgometryczne*, Powermetric Research Network, Warszawa 2019; Ł. Kiczma, M. Sułek, *National Power Rankings of Countries 2020*, Powermetric Research Network, Warsaw 2020, M. Sułek, E. Szymala *The Power Of Human Action Or Civilizational Power*, Instytut Nowej Europy, Warszawa 2024.

Zasadniczo metodologia raportów pozostała spójna, co zapewnia ich porównywalność w czasie. Różnice między kolejnymi edycjami wynikają głównie z wyboru i zakresu analizowanych problemów. Wersje tradycyjne zawierały bardziej rozbudowane treści, natomiast wersje elektroniczne koncentrowały się na kluczowych kwestiach.

Wstęp

Tło

Po zakończeniu zimnej wojny w krótkim okresie nastąpiły daleko idące zmiany w globalnym (międzynarodowym) układzie sił. Polegały one na przejściu od systemu dwubiegunowego do systemu bliżej nieokreślonego z tzw. jednobiegunowym momentem zdeterminowanym przez USA. System stał się mniej stabilny i mniej przewidywalny. W konsekwencji wzrosło zapotrzebowanie na dokładniejsze oceny systemu międzynarodowego w kategoriach stosunków sił, co zaowocowało wieloma propozycjami szacowania i pomiaru potęgi poszczególnych państw. Powstawały one głównie w wielkich mocarstwach (USA, Chiny, Rosja, Indie), jak i w mocarstwach mniejszej rangi lub państwach o ambicjach mocarstwowych (Iran, Turcja), a także w państwach średnich (Polska, Hiszpania).

Od początku lat 90-tych ub. wieku, badania nad pomiarem potęgi państw poszły w dwóch kierunkach. Pierwszy brał pod uwagę różne grupy czynników, składających się na tzw. *hard power* (siły zbrojne, wydatki wojskowe, gospodarka, produkcja przemysłowa, technologia; drugi – pod wpływem teorii profesora Josepha Nye’a – skupiał się na tzw. *soft power* (siła oparta na atrakcyjności) i *smart power* (jako połączenie *hard power* i *soft power*). Koncepcja ta opierała się na optymistycznej raczej wizji stosunków międzynarodowych po rozpadzie Związku Sowieckiego i zakończeniu zimnej wojny. Ostatnie kilkanaście lat staje pod znakiem „powrotu do historii”, czyli do twardej gry sił i interesów, nie wykluczających poważnych konfliktów zbrojnych, co pociągnęło za sobą powrót tradycyjnych problemów dyplomacji. Komplikowanie się stosunków międzynarodowych spowodowały pojawienie się kolejnych koncepcji badań nad potęgą państw, a tym samym nad międzynarodowym układem sił. Doszły dodatkowe kategorie potęgi takie, jak „sticky power”, „sharp power” oraz „awkward power”.

Struktura raportu

Raport składa się z 3 głównych części. Część I jest zwięzłym wykładem teorii. Część II prezentuje zastosowaną metodologię. Część III natomiast zawiera wyniki obliczeń potęgi państw i rankingi.

Teoretyczną podstawę raportu tworzą: *prakseologia* jako nauka o ludzkim działaniu; *cybernetyka* jako nauka o sterowaniu oraz *potęgometa*, jako nauka stosowana, zajmująca się pomiarami, szacunkami i oceną potęgi uczestników stosunków międzynarodowych, zwłaszcza państw. Jest ona subdyscypliną geopolityki. *Prakseologia* pozwala przedstawić system ludzkiego działania pod postacią trzech podsystemów: współpracy, walki i rywalizacji, będących podstawą wyróżnienia trzech rodzajów potęgi państw. *Cybernetyce* zawdzięczamy wyróżnienie dwóch rodzajów przepływów energii w systemach ludzkiego działania. Pierwszy rodzaj to przepływy sterownicze (informacyjne), drugie – przepływy wykonawcze (robocze). Przepływy energii fizycznej potraktowaliśmy jako przepływy sterownicze, natomiast przepływy energii socjologicznej jako przepływy wykonawcze. Podział ten pozwolił nam skonstruować prostą definicję potęgi cywilizacyjnej. Dzięki *potęgometrii* otrzymujemy konkretne wyniki.

Metodologiczną podstawą raportu tworzą modele i formuły opracowane przez Mirosława Sułka. Dzięki nim obliczyliśmy wielkość potęgi państw w podziale na: gospodarczą, militarną i geopolityczną. Dzięki wskaźnikom pochodnym (militaryzacja, wskaźnik zorganizowania społeczeństwa, afektywność transformacji) byliśmy w stanie opisać zmiany w międzynarodowym układzie sił o wiele dokładniej i nadać im głębszą treść.

Baza statystyczna

Dane statystyczne wykorzystane w Raporcie pochodzą z kilku źródeł, których liczbę starano się ograniczyć do niezbędnego minimum. Dane dotyczące liczby ludności, wielkości PKB wg kursu wymiany walut oraz powierzchni terytorium państw w pierwszej kolejności pochodzą z bazy danych Banku Światowego (BS). Wyjątek stanowią dane dla Tajwanu (prowincja Chin), gdzie dane dotyczące wielkości PKB wg kursu wymiany walut pochodzą z bazy danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW), natomiast dane dotyczące liczby ludności oraz powierzchni terytorium z bazy danych Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ). Dane dotyczące liczby żołnierzy w służbie czynnej oraz wydatków wojskowych w dolarach amerykańskich wzięto z roczników „The Military Balance” publikowanych przez londyński Międzynarodowy Instytut Studiów Strategicznych (IISS). Brakujące dane z ww. źródeł były uzupełniane danymi z następujących źródeł wg hierarchii: Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW), Sztokholmski Międzynarodowy Instytut Badań nad Pokojem (SIPRI) oraz amerykańska Centralna Agencja Wywiadowcza (CIA).

Ogólnie rzecz biorąc nie dyskutujemy nad jakością wykorzystywanych danych statystycznych, chociaż rozumiemy, że ich wiarygodność dla różnych krajów jest zróżnicowana. Najbardziej wiarygodne odnoszą się do krajów wysoko rozwiniętych o dojrzałej gospodarce rynkowej. Niektóre państwa ukrywają pewne dane (np. dotyczące sfery militarnej), inne po prostu je fałszują. Jeśli chodzi o państwa o słabo rozwiniętej gospodarce rynkowej lub wręcz nierynkowej, dane są zafałszowane nie tyle przez władze, co przez sam system, który nie jest w stanie wygenerować właściwych cen. Trzeba też pamiętać, że podawana wielkość wydatków wojskowych dla różnych państw przekazuje nieco inne informacje. Pomijając już kwestie definicji, specyfika rynku uzbrojenia i sprzętu wojskowego powoduje, że np. wydatki wojskowe Stanów Zjednoczonych są trochę zawyżone, natomiast Rosji i Chin – zaniżone. Przenosi się to na wyniki obliczeń potęgi wojskowej.

CZEŚĆ I – TEORIA

1.1 Dążenie do potęgi i logika ludzkiego działania

Potęga państwa czy innych zorganizowanych grup społecznych jest najważniejszą właściwością ludzkiego działania, a jego logika pozostaje niezmienna w historii – zmieniają się tylko narzędzia (technologia) i warunki otoczenia, mającego coraz bardziej sztuczny charakter. Człowiek konsekwentnie odchodzi od środowiska naturalnego, gdyż jest ono dla niego nieprzyjazne. Zamiast tego tworzy własne, sztuczne, które również stwarza wiele zagrożeń.

Nauką o ludzkim działaniu jest *prakseologia* jak nauczał wybitny przedstawiciel austriackiej szkoły ekonomii Ludwig von Mises (1881-1973) lub nauką o sprawnym działaniu czy też o usprawnianiu działań, jak przekonywał wybitny polski filozof i logik - Tadeusz Kotarbiński (1886-1981). Oba podejścia są w zasadzie tożsame, ale podkreślenie *sprawności* jest tu bardzo pożądane. Problem w tym, że Tadeusz Kotarbiński nawoływał do poszukiwania zasad sprawnego działania, sprawdzających się we wszystkich rodzajach ludzkiego działania. Nowe podejście do prakseologii pokazuje, że takie zasady istnieją, ale - jako zbyt ogólne - mają małą wartość praktyczną. Ludwig von Mises twierdził, że prakseologia ma charakter aprioryczno-dedukcyjny¹; Tadeusz Kotarbiński kładł większy nacisk na doświadczenie praktyczne, dlatego dużą wagę przywiązywał do sentencji, aforyzmów, myśli wybitnych jednostek czy przysłów narodów². Nowe podejście do prakseologii opieramy na poniższym rozumowaniu³.

Ludzie jako cząstki organizmu społecznego rodzą się, żyją i działają w środowisku konkurencyjnym, tzn. w świecie ograniczonych zasobów. Można wręcz powiedzieć, że z tego wynika konieczność działania. W świecie tym ludzie pragną przede wszystkim *przetrwać*, a następnie *rozwijać się*. W tym celu tworzą *społeczne systemy działania* (SSD). Z rzadkością dóbr można sobie radzić tylko na dwa sposoby: pierwszy to dobrowolna *współpraca* (powiększanie ilości dóbr i usług), drugi to *walka* (zabieranie innym). Zgodnie z terminologią teorii gier, współpraca jest grą o sumie dodatniej (wszystkie zaangażowane strony odnoszą korzyści); walka jest grą o sumie ujemnej (wszystkie zaangażowane strony ponoszą straty). W rzeczywistym życiu nie ma ani czystej współpracy, ani czystej walki (są to tylko modele). Zawsze występuje jakaś mieszanka (stąd na przykład stosunki między państwami mogą być przyjazne, poprawne, napięte, wrogie). W toku działania ludzie muszą podejmować decyzje, odnoszące się do kierunków i proporcji (intensywności) współpracy/walki. Ten rodzaj działania nazwiemy *rywalizacją* (która jest grą o sumie zerowej). Przetrwanie i rozwój w warunkach rzadkości dóbr wymusza dążenie do maksymalizacji swoich możliwości (władzy, bogactwa, siły, chwały, sławy, prestiżu, uznania, autorytetu). Dążenie to syntetyzuje się w pojęciu władzy, nadanym mu przez Bertranda Russella. Według niego “The fundamental concept in social science is Power in the same sense in which Energy is the fundamental concept in physics”⁴. Dodajmy, że zmagania o władzę nie dotyczą tylko ludzi – odbywają się one także w świecie zwierzęcym, a nawet roślinnym.

Współpraca, jako gra o sumie dodatniej, oznacza, że wszystkie strony biorące w niej udział odnoszą korzyści. Z punktu widzenia państwa wyrazistym jej przykładem jest gospodarka rynkowa. Współpraca między przedsiębiorstwami a klientami oraz współpraca między przedsiębiorstwami przynosi korzyści i przedsiębiorcom, i klientom. Mało tego, warunkiem sukcesu przedsiębiorstw nie jest wyeliminowanie

¹ L. von Mises, *Human Action. A Treatise on Economics*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama 1998, s. 30-36. Współcześnie podjęto próby tworzenia całkowicie apriorycznej teorii stosunków międzynarodowych. Zob. np.: M. R. Crovelli, *Toward an A Priori Theory of International Relations*, “Journal of Libertarian Studies” Volume 21, No. 4 (winter 2007), p. 101-121 (https://cdn.mises.org/21_4_9.pdf - 3.04.2021).

² T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie* (A Treatise on Good Work), Ossolineum, Łódź 1955, passim.

³ M. Sulek, *Praxiology: A New Approach*, (w:) Wojciech Gasparski (Editor), *Praxiology: The International Annual of Practical Philosophy and Methodology*, Volume 25, Routledge, New York and London 2018, s. 152-161.

⁴ B. Russell, *Power. A New Social Analysis*, Routledge, London and New York 1996, p. 4.

innego przedsiębiorstwa; jest raczej przeciwnie – rozwój określonej grupy przedsiębiorstw wymaga rozwoju innych przedsiębiorstw. Nawet przedsiębiorstwa konkurujące ze sobą bezpośrednio również odnoszą korzyści (poprzez zwiększony nacisk na wzrost innowacyjności, elastyczności działania itp.). A jeśli nawet jedno z nich upadnie (w następstwie tego, że nie współpracowało dostatecznie dobrze ze społeczeństwem, tzn. nie wykorzystywało właściwie dostępnych zasobów), korzyść odnosi całe społeczeństwo, gdyż uwolnione zasoby trafią do bardziej sprawnych przedsiębiorców i będą lepiej wykorzystane. Teorią współpracy jest ekonomia (można ją nazwać ekonomią współpracy, lub ekonomią cywilną). Współpraca oparta jest na zaufaniu oraz prawdzie, a więc na informowaniu. Cechuje ją etyka współpracy, czyli etyka ekonomiczna, rozumiana jako etyka kalkulacji, etyka rozsądku i roztropności, a towarzyszy jej estetyka ekonomiczna, ukierunkowana na tworzenie ładu i harmonii w systemie gospodarczym. Współpraca odbywa się między partnerami, których łączy silny pierwiastek wspólnotowy.

Walka (jako gra o sumie ujemnej) oznacza, że wszystkie strony biorące w niej udział ponoszą straty. Tak rozumiana walka może być prowadzona w różnych dziedzinach. Z punktu widzenia państwa najlepszym przykładem jest walka zbrojna, czyli walka na śmierć i życie. W walce kluczową sprawą jest zwycięstwo, a więc albo zniszczenie przeciwnika, albo zadanie mu tak dużych strat, by nie stanowił już żadnego zagrożenia. Teorią walki jest sztuka wojenna (można też ją nazwać ekonomią walki, czy po prostu ekonomią militarną). Sztuka wojenna oparta jest na oszustwie, podstępnie, zaskoczeniu, dezinformacji. Towarzyszy jej etyka wojskowa, która chroni jedność dowodzenia i działania oraz ducha walki. Wspomaga ją estetyka wojskowa, która przejawia się nie tylko w elegancji mundurów i musztry, ale również w działaniach bojowych. Walka rozgrywa się między wrogami. W walce pierwiastek wspólnotowy jest słabszy, ale nadal występuje (obaj możemy zginąć).

Rywalizacja (jako gra o sumie zerowej) oznacza, że korzyść jednej strony jest stratą drugiej strony o identycznej wartości. Taką naturę ma dążenie do potęgi (power) – w skali społeczeństwa czy wręcz świata jest jej zawsze 100%, a poszczególne jednostki zorganizowane w różnorodne grupy społeczne zmagają się o jak największy udział. Dobrze to widać na arenie międzynarodowej – poszczególne państwa dążą do jak największej potęgi (mocy), czyli do jak największego udziału w potędze świata. Tu nie można się dzielić potęgą, interesy stron są tu całkowicie przeciwstawne. Element wspólnotowy znika - jedna strona zyskuje kosztem drugiej! Jako że rywalizacja jest rozpostarta między współpracą a walką, opiera się na dwulicowości, co przejawia się przede wszystkim w propagandzie. W zależności od stopnia napięcia między rywalami, propaganda skłania się bardziej ku prawdzie lub bardziej ku oszustwu. Wszystko to jest zgodne z etyką rywalizacji (etyką polityki), wspomaganej przez estetykę rywalizacji. Rywalizacja jest kluczową sprawą w życiu społecznym – to jej podporządkowane są podsystemy współpracy i walki. *Innymi słowy, logika rywalizacji, czyli dążenie do maksymalizacji mocy, jest dominującą logiką życia społecznego.*

Logika rywalizacji, czyli dążenie do maksymalizacji mocy, jest dominującą logiką życia społecznego.
--

Współpraca i *walka* należą do sfery realnej; *rywalizacja* należy do sfery regulacji. W sferze realnej przetwarza się głównie materię i energię, natomiast w sferze regulacji – głównie informację. Przetwarzanie informacji w działaniu *rywalizacja* ma na celu wypracowanie decyzji co do zakresu, kierunków i intensywności *współpracy – walki*⁵.

⁵ Zob. szerzej: . M. Sulek, *Praxiology: A New Approach*, (w:) Wojciech Gasparski (Editor), *Praxiology: The International Annual of Practical Philosophy and Methodology*, Volume 25, Routledge, New York and London 2018, s. 152-161.

Idąc za wskazówką Raymonda Arona, potęgę państw definiujemy jako zdolność do czynienia – tworzenia lub niszczenia⁶. Zdolność do czynienia nazwalibyśmy potęgą gospodarczą; zdolność do tworzenia – potęgą cywilną; natomiast zdolność do niszczenia – potęgą wojskową. Z kolei potęga geopolityczna jest wypadkową (nie sumą) potęgi cywilnej i potęgi wojskowej. Mamy więc trzy rodzaje potęgi, które są odzwierciedleniem trzech podsystemów ludzkiego działania (współpracy, walki, rywalizacji). Można je przedstawiać osobno, ale wystarczy, że pokażemy potęgę gospodarczą i potęgę wojskową, gdyż w ten sposób pokazujemy pośrednio również potęgę cywilną. Wzrost militaryzacji odbywa się kosztem potęgi cywilnej. Gdyby potęga wojskowa była równa zeru (przypadek abstrakcyjny), wtedy potęga cywilna równałaby się potędze gospodarczej. Rozumowanie powyższe opisuje tabela 1.

Tabela 1. System ludzkiego działania

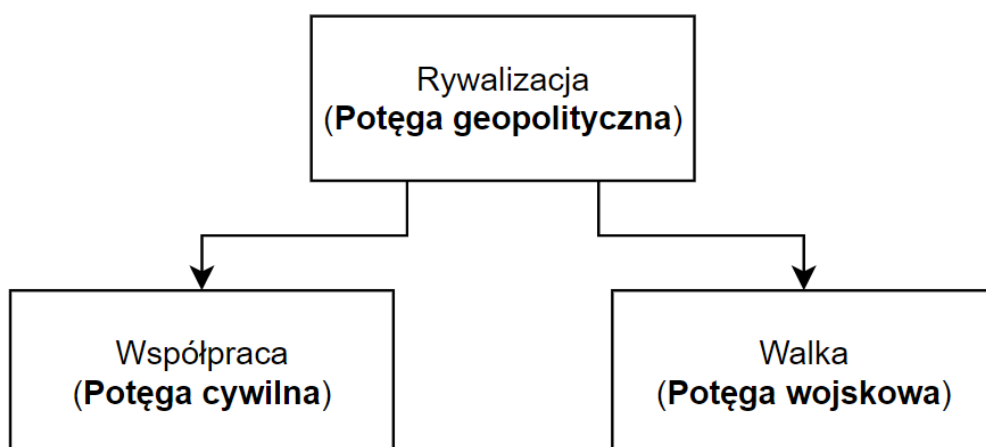
SFERA REALNA		SFERA REGULACJI
WSPÓŁPRACA	WALKA	RYWALIZACJA
Logika współpracy	Logika walki	Logika rywalizacji
Teoria współpracy	Teoria walki	Teoria rywalizacji
Ekonomia	Teoria sztuki wojennej	Nauka o polityce (geopolityka)
Gra o sumie dodatniej	Gra o sumie ujemnej	Gra o sumie zerowej
Prawda	Oszustwo	Obłuda (dwulicowość)
Informowanie	Dezinformowanie	Propaganda
Etyka współpracy	Etyka walki	Etyka rywalizacji
Estetyka współpracy	Estetyka walki	Estetyka rywalizacji
Partner	Wróg	Rywal
POTĘGA CYWILNA (Zdolność do tworzenia)	POTĘGA WOJSKOWA (Zdolność do niszczenia)	POTĘGA GEOPOLITYCZNA
POTĘGA GOSPODARCZA (Zdolność do czynienia)		(Zdolność do kształtowania środowiska międzynarodowego)

Źródło: jest to nieznaczne rozszerzenie modelu zawartego w: M. Sułek, *Praxiology: A New Approach...*, op. cit., s. 154.

Trzy wymienione rodzaje ludzkiego działania tworzą jednolity społeczny system działania, składający się ze sfery realnej i sfery regulacji. Widoczny jest on w każdej grupie społecznej, a szczególnie w państwie. To w państwie mamy wyraźnie zarysowany podsystem współpracy (gospodarka); podsystem walki (siły zbrojne wraz z zapleczem gospodarczym, politycznym, ideologicznym i kulturowym) oraz podsystem regulacji (władza państwowa). W dziale Rywalizacja wypracowuje się decyzje co do zakresu, kierunków i intensywności środków, będących do dyspozycji we Współpracy – Walce.

⁶ R. Aron, *Peace and War. A Theory of International Relations*, Transactions Publishers, New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.) 2003, p. 47. »Au sens le plus général, la puissance est la capacité de faire, produire ou détruire » (https://www.catallaxia.org/wiki/Raymond_Aron:le_concept_de_puissance – 3.05.2020).

Obraz 1. System działań społecznych

Trzy wymienione wyżej rodzaje działania tworzą jednolity społeczny system działania, składający się ze sfery realnej i sfery regulacji. Widoczny jest on w każdej grupie społecznej, a szczególnie w państwie.

1.2 Systematyka potęgi państw

W każdym z trzech podsystemów ludzkiego działania podejmowane są decyzje, ukierunkowane na osiągnięcie określonych celów w najlepszy możliwy sposób. Każda decyzja jest poprzedzona określonymi kalkulacjami. Na system ludzkiego działania składają się trzy podsystemy – dwa podsystemy sfery realnej (w których przetwarzana jest przede wszystkim materia i energia) oraz podsystem regulacji (w którym przetwarzane są przede wszystkim informacje). Każdy z tych podsystemów cechuje się odmienną logiką. Płyne stąd prosty wniosek – kalkulacje te powinny być również zasadniczo odmienne. Chodzi o odmienne rozumienie nakładów i efektów oraz rachunków efektywności. Ogólne wytyczne w tej kwestii wynikają z zasad współpracy, zasad sztuki wojennej oraz z zasad (geo)polityki, które – jako reguły praktyczne - kształtowały się przez tysiąclecia. W tej pracy interesują nas przede wszystkim nakłady i efekty w trzech podsystemach ludzkiego działania. Gdy mówimy o współpracy, mamy na myśli przede wszystkim korzyści, gdy mówimy o walce, myślimy przede wszystkim o stratach.

Korzyści i straty w sferze realnej (we współpracy i walce)

Współpraca jest cechą gospodarki cywilnej, natomiast walka jest cechą gospodarki militarnej. W celu lepszego zrozumienia rachunków efektywności w sferze realnej, opiszemy cechy obu sposobów gospodarowania. Zawiera je tabela 4. Gdy mówimy o *współpracy* i *walce* mamy na myśli odpowiednio – *korzyści* (dochody, zyski) i *straty* (nakłady, koszty). W myśl prezentowanych tu poglądów, zależą one od rodzaju systemu działania oraz od stosunku sił (możliwości, potencjału), czyli stanu równowagi bądź nierównowagi. Współpraca daje *korzyści* obu stronom, przy czym – co warto podkreślić – względne korzyści mniejszego (słabszego, niżej rozwiniętego) partnera są większe. W walce jest odwrotnie – to silniejszy ponosi mniejsze *straty* (bezwzględne i względne). Rozumowanie to prezentuje tabela 4.

Tabela 2. Korzyści i straty w zależności od systemu działania oraz stosunku sił

System działania Stosunek sił	Współpraca (Korzyści)	Walka (Straty)
Równowaga	Równowaga korzyści (dochodów, zysków)	Równowaga strat (ludzkich i materialnych)
Nierównowaga	Większe korzyści odnosi strona słabsza	Mniejsze straty ponosi strona silniejsza

Źródło: M. Sułek, *Potęga państw. Modele i zastosowania* (The Power of Nations. Models and Applications), Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2013, s. 317.

Podsumujmy. Dobrowolna wymiana gospodarcza służy obu stronom, ale to niżej rozwinięta gospodarka zyskuje więcej. Można się tu odwołać do analogii nauczyciel – uczeń. Nauczyciel też niewątpliwie może się czegoś nauczyć od ucznia, ale to uczeń jest głównym beneficjentem tej współpracy. Całkowicie odmienna sytuacja występuje w walce – to silniejszy ponosi mniejsze straty, zadając odpowiednio większe straty przeciwnikowi. Treść tablicy 2 rzadko jest dobrze rozumiana. W literaturze przedmiotu często można spotkać twierdzenia przeciwne. Dobrym testem dla poprawności rozumowania zawartego w tablicy 2 są efekty globalizacji. Jeśli rozumieć ją jako proces poszerzania się zakresu współpracy międzynarodowej, to ogólnym efektem powinna być zmiana stosunków sił na korzyść krajów biedniejszych, niżej rozwiniętych. Jak się przekonamy w dalszych partiach pracy, tak rzeczywiście się stało.

Z tablicy 2 wynikają proste dyrektywy (które wydają się banalne, ale nie zawsze są właściwie formułowane): dąż do współpracy z silniejszym (bogatszym, wyżej rozwiniętym) – unikaj z nim walki. Walkę podejmuj z przeciwnikiem słabszym. W warunkach równowagi sił walka nie ma sensu (jednakowe straty nie zmieniają wzajemnego stosunku sił), podczas gdy współpraca – jak najbardziej: jednakowe korzyści również nie zmieniają stosunku sił, ale państwa się rozwijają, a nie niszczą. Wraz z narastaniem nierównowagi silniejsza strona ma coraz słabsze bodźce do współpracy, słabsza – coraz większe. Przy równowadze sił sens współpracy dla obu stron jest największy, a sens walki – najmniejszy.

Korzyści i straty w sferze regulacji (w sferze rywalizacji)

Na poziomie rywalizacji o zajęcie jak najbardziej korzystnej pozycji rolę nakładów i efektów mogą spełniać zmiany (przyrosty, spadki) potęgi państw, traktowane jako ułamek potęgi świata (której zawsze wynosi 100%). Trzeba się zgodzić z poglądem Kennetha Waltza, że „ostatecznym sprawdzianem danej polityki jest jej powodzenie: powodzenie oznacza zapewnienie przetrwania i wzmacnianie państwa”⁷. Jest rzeczą charakterystyczną, że końcowe wyniki rywalizacji nie zależą tylko od wysiłków danego narodu, ale są funkcją zmian w całym systemie światowym. W związku z tym, że zmagania o potęgę są grą o sumie zerowej, spadek potęgi odległych państw (w wyniku kryzysu czy wojny) powoduje jej wzrost w pozostałych państwach, i odwrotnie. Ogromny przyrost potęgi Chin i znaczny Indii (oraz

⁷ K. N. Waltz, *Struktura teorii stosunków międzynarodowych (Theory of International Politics)*, przełożyła Renata Włoch, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2010, s. 120.

innych państw) po zimnej wojnie został opłacony spadkiem potęgi Japonii czy większości krajów Unii Europejskiej.

Do szacowania wielkości potęgi państw można stosować dwa główne podejścia – modele formalne oraz oceny eksperckie. Na gruncie teorii stosunków międzynarodowych zaproponowano kilkadziesiąt sposobów szacowania i pomiaru potęgi państw, aczkolwiek jest to zagadnienie obecne tylko w nielicznych krajach, głównie w aktualnych mocarstwach oraz państwach aspirujących do statusu mocarstwa. Najintensywniej badania takie są prowadzone w USA, Rosji, Chinach i Iranie. W mniejszym zakresie dotyczy to Japonii, Indii, Turcji, Polski, Niemiec i Brazylii. Oceny eksperckie można stosować niezależnie od modeli formalnych, ale najlepsze wyniki daje połączenie obu podejść.

1.3 Dialektyka (systematyka) przyrostów/spadków absolutnych i względnych

Kluczem dla opisu rywalizacji geopolitycznej (rywalizacji o potęgę) jako gry o sumie zerowej jest zrozumienie przyrostów/spadków absolutnych i względnych. Typowe przyrosty absolutne to np. wzrost liczby ludności (wyrażony w tysiącach czy milionach osób), PKB czy wydatków wojskowych (w milionach czy miliardach złotych, dolarów etc.). Ale np. wysokie tempo wzrostu PKB jako syntetycznego wskaźnika sprawności funkcjonowania systemu gospodarczego, nie gwarantuje wzrostu potęgi; wszystko zależy od tego, co się dzieje w całym systemie światowym. Gdy reszta świata rozwija się jeszcze szybciej, wtedy potęga danego państwa spada, a nie rośnie. Może też być odwrotnie - PKB danego kraju może spadać, mimo to jego potęga będzie rosła, gdy PKB pozostałych państwa będzie spadać jeszcze bardziej. Ideę tę prezentuje tabela 3.

Tabela 3. Wzrost/spadek potęgi państw w ujęciu absolutnym i względnym

Ujęcie względne \ Ujęcie absolutne	Wzrost	Spadek
Wzrost	(1) Wzrost absolutny, wzrost względny	(3) Wzrost absolutny, spadek względny
Spadek	(2) Spadek absolutny, wzrost względny	(4) Spadek absolutny, spadek względny

W wyniku połączenia wzrostów i spadków w ujęciu absolutnym i względnym otrzymujemy 4 możliwe sytuacje. Z punktu widzenia rywalizacji międzynarodowej korzystne są dwie – (1) i (2); pozostałe dwie są niekorzystne. W wypadku (1) wzrost absolutny jest łatwy do zaakceptowania ze wzrostem względnym; w wypadku (3) – łatwo zauważalny spadek absolutny spotyka się z trudniej zauważalnym wzrostem względnym. Jeszcze trudniej zaakceptować wzrost absolutny ze spadkiem względnym - sytuacja (3). O wiele łatwiej jest pogodzić spadek absolutny ze spadkiem względnym – sytuacja (4). Jest zrozumiałe, że zmiany absolutne i względne często niosą ze sobą sprzeczne informacje, co dezorientuje polityków i badaczy. Trzeba pamiętać, że z punktu widzenia zmagania o potęgę, czyli z punktu widzenia geopolityki, ważne są tylko przyrosty/spadki względne

1.4 Potęga i pozycja międzynarodowa państw

Terminem zbliżonym do potęgi jest pozycja międzynarodowa, którą możemy zdefiniować jako miejsce państwa w hierarchii międzynarodowej, wyznaczone przez jego potęgę oraz czynniki korygujące. Trzeba podkreślić, że miejsce wyznaczone przez model formalny ma charakter nominalny. W celu oszacowania pozycji faktycznej należy uwzględnić czynniki *wzmacniające* (np. długie tradycje

polityczno-wojskowe, sojusze, przyjaźni sąsiedzi, dobre rządy, spójność wewnętrzna, korzystne położenie geograficzne, wysoka innowacyjność gospodarki) oraz czynniki *osłabiające* (np. wrody i silni sąsiedzi, nieudolne rządy, skonfliktowane społeczeństwo, niekorzystne położenie geograficzne, zacofanie gospodarcze). Do czynników wzmacniających można też zaliczyć stałe członkostwo w Radzie Bezpieczeństwa ONZ, udział w organizacjach międzynarodowych, liczbę ambasad i misji dyplomatycznych, czy zakres pomocy zewnętrznej (humanitarnej czy rozwojowej). Może to być też pomyślny udział w misjach zagranicznych czy wygranych wojnach. Po uwzględnieniu czynników wzmacniających i osłabiających otrzymamy pozycję faktyczną. Innymi słowy, opis pozycji nominalnej skupia się bardziej na zasobach, natomiast pozycji faktycznej – bardziej na rezultatach⁸. Tak czy inaczej, główną determinantą pozycji każdego państwa jest jego potęga. W ścisłym związku z potęgą pozostaje *status* (np. status supermocarstwa) oraz *ranga* państwa; w luźniejszym związku z potęgą pozostaje *rola* państwa. Ze zrozumiałych względów skupiamy się na pokazaniu pozycji nominalnej - dodatkowe komentarze stosujemy tylko w niektórych wypadkach.

Zauważmy, że wzrost potęgi najczęściej prowadzi do wzrostu pozycji, a spadek potęgi - do spadku pozycji. Ale nie zawsze tak jest – może nastąpić wzrost potęgi i spadek pozycji lub spadek potęgi i wzrost pozycji. Możliwe są zatem cztery sytuacje, co obrazuje to poniższe zestawienie.

	Wzrost pozycji	Spadek pozycji
Wzrost potęgi	Wzrost potęgi, wzrost pozycji	Wzrost potęgi, spadek pozycji
Spadek potęgi	Spadek potęgi, wzrost pozycji	Spadek potęgi, spadek pozycji

Przyjmujemy, że pozycja i potęga państw są ściśle ze sobą powiązane (niekiedy wręcz utożsamiane). Warto jednak zauważyć, że mówiąc o pozycji czy potędze, można wyróżnić ich różne rodzaje⁹.

Można na przykład mówić o **pozycji (potędze) nominalnej i faktycznej**. Pozycja nominalna wynika zazwyczaj z obliczonej potęgi (np. potencjału militarnego lub gospodarczego) albo z usytuowania państwa w strukturach organizacji międzynarodowych (np. w ONZ, gdzie członkostwo w Radzie Bezpieczeństwa zapewnia wysoką pozycję nominalną). Z kolei o pozycji faktycznej decydują realne osiągnięcia i rzeczywisty wpływ państwa na wydarzenia na arenie międzynarodowej.

Pozycja (potęga) obiektywna i subiektywna. Można uznać, że pozycja obiektywna jest tożsama z pozycją faktyczną, podczas gdy pozycja subiektywna odnosi się do sposobu postrzegania państwa zarówno „z zewnątrz” (przez otoczenie międzynarodowe), jak i „od wewnątrz” (przez mieszkańców danego państwa). W obu przypadkach mówimy o opiniach polityków, ekspertów oraz tzw. zwykłych ludzi.

Pozycja (potęga) aktualna (bieżąca) i aspiracyjna (przyszła). Pozycja państw ulega dynamicznym zmianom wraz z ewoluującą potęgą i innymi czynnikami. Dążenie do jej zwiększenia jest wspólne niemal wszystkim krajom, choć różnią się one stosowanymi strategiami. Zróżnicowany bywa także realizm tych aspiracji: niektóre są bardziej, inne mniej osiągalne. Przykładem może być Rosja, której ambicje mocarstwowe zdecydowanie przewyższają jej realne możliwości, co można opisać stwierdzeniem, że „gra wyraźnie powyżej swojej wagi”. Liczne przykłady wskazują, że wyjątkowo duże

⁸ Podział ten podobny jest do propozycji Klausu Knorra, który wyróżnił *potęgę domniemaną* (putative power) oraz *potęgę zrealizowaną* (actualized power). Pierwszy rodzaj potęgi związany jest z posiadanymi zasobami, drugi – z uzyskiwanymi rezultatami. Zob.: K. Knorr, *Military Power and Potential*, Lexington, Mass. 1970, s. 3.

⁹ Opisane poniżej rodzaje pozycji (potęg) zostały opisane w M. Sułek, *Pozycja geopolityczna Rosji. Podejście potęgometryczne*, (w:) L. Sykułski (red.), *Geopolityka Rosji i obszaru postsowieckiego*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Zona Zero sp. z o.o., Warszawa 2020, s. 17-33.

aspiracje są charakterystyczne zwłaszcza dla byłych lub podupadających mocarstw, którym trudno pogodzić się z nową, niższą pozycją na arenie międzynarodowej.

Pozycja (potęga) faktyczna i eksponowana (intencyjna). Pozycja eksponowana może wynikać z dwóch podstawowych motywów. Pierwszy to wyolbrzymianie swojej rzeczywistej potęgi, co jest zjawiskiem znanym zarówno w społeczeństwach ludzkich, jak i w świecie zwierząt. Drugi dotyczy zaniżania bądź ukrywania własnej pozycji. Przykładem państwa, które często zawyżało swoją potęgę, może być Rosja. Z kolei Chiny – przynajmniej do czasu objęcia władzy przez Xi Jinpinga – stosowały strategię zaniżania czy ukrywania swojego rzeczywistego potencjału.

Pozycja (potęga) kontekstowa (sytuacyjna) i stabilna. Pozycja kontekstowa (sytuacyjna) może zmieniać się bardzo szybko ze względu na specyficzny splot wydarzeń międzynarodowych, najczęściej konfliktów, które uwypuklają znaczenie określonych zasobów czy zdolności. Dzięki temu niektóre państwa zyskują na znaczeniu w stosunkowo krótkim czasie – przykładem mogą być kraje eksportujące ropę naftową w latach siedemdziesiątych XX wieku. Pozycja kontekstowa może również wynikać z przynależności do potężnych sojuszy, jednak sojusze nie są wieczne i ich zmiana zazwyczaj prowadzi do spadku znaczenia niektórych państw. Natomiast pozycja stabilna opiera się głównie na czynnikach o długotrwałym znaczeniu, dzięki czemu jest w mniejszym stopniu podatna na krótkookresowe wahania sytuacji międzynarodowej.

Pozycja (potęga) ogólna i sektorowa. Pozycja ogólna stanowi ogólną miarę wpływu różnych grup czynników, z których każda osobno tworzy tzw. pozycję sektorową. Dlatego można mówić o pozycji gospodarczej, handlowej, demograficznej, militarnej, kulturowej czy – idąc jeszcze dalej – o pozycji w zakresie ropy naftowej, gazu, złota, diamentów itp.

Pozycja (potęga) zrównoważona i niezrównoważona. Pozycja zrównoważona oznacza, że wkład poszczególnych grup czynników w potęgę państwa jest mniej więcej równomierny. Z kolei pozycja niezrównoważona to taka, w której jeden lub kilka czynników ma zdecydowanie większe znaczenie niż pozostałe. Przykładem mogą być państwa, które budują swoją pozycję niemal wyłącznie na sile militarnej lub na eksporcie konkretnej grupy surowców. Stopień niezrównoważenia może być różny – od niewielkiego aż po skrajny.

Pozycja (potęga) względna i absolutna. Choć z natury rzeczy potęga państwa bywa określana jako względna (w porównaniu z innymi krajami), istnieją sytuacje, w których potęga jednego państwa jest tak duża, że nie da się stworzyć realnej koalicji równoważącej. Wówczas można mówić o potędze „absolutnej”. Przykładem jest okres kilku lat po zakończeniu zimnej wojny, kiedy dominacja Stanów Zjednoczonych była niemal absolutna, co określano mianem „jednobiegunowego momentu”.

Pozycję państwa można także określać poprzez zastosowanie szczegółowych miar, na przykład za pomocą rankingów tworzonych w oparciu o wybrane kryterium główne. W ostatnich latach obserwujemy wręcz „rankingomanię”, która – ogólnie rzecz biorąc – jest zjawiskiem pozytywnym. Listy rankingowe stanowią bowiem próbę syntetycznego, ilościowego ujęcia cech i zjawisk z natury trudno mierzalnych. Odpowiadają też na istotne zapotrzebowanie instytucjonalne i społeczne na krótkie, zwarte prezentacje pozycji państw w odniesieniu do różnych kryteriów.

W nauce o stosunkach międzynarodowych najbardziej znane i przydatne są rankingi, które szacują, mierzą i oceniają takie kwestie jak: warunki prowadzenia działalności gospodarczej, wolność polityczną, poziom globalizacji, rozwój społeczny, konkurencyjność, militaryzację, korupcję czy zasięg szarej strefy.

Z punktu widzenia analizy stosunków sił ważniejsza jest potęga i kierunek jej zmian; pozycja ma raczej charakter prestiżowy, ale w niektórych sytuacjach może być ważnym kryterium zaliczenia państwa do danej grupy. Dużo zależy od tego, jaki rodzaj potęgi jest punktem odniesienia. W okresach odprężenia i szerokiej współpracy międzynarodowej najważniejsza jest potęga gospodarcza. Gdy następuje wzrost napięć polityczno-wojskowych, rośnie znaczenie czynnika militarnego, a więc potęgi wojskowej i co za tym idzie – potęgi geopolitycznej.

CZEŚĆ II – METODOLOGIA

2.1 Formuły główne (miary główne) potęgi państw

Prezentowana metodologia ma swoje źródła w teorii stosunków międzynarodowych i geopolityce. Czerpie też z dorobku cybernetyki i prakseologii. Międzynarodowy układ sił (MUS), który jest przedmiotem zainteresowania niniejszego Raportu, będzie przedstawiony w sposób skwantyfikowany. Główną treścią jest pomiar potęgi państw oraz wielkości pochodnych (wskaźników militaryzacji).

Obliczenia potęgi gospodarczej oparliśmy na modelu Sułka¹⁰. Naszym zdaniem jest on łatwy do zrozumienia i zastosowania, także dla niespecjalistów. Opiera się on na niezbędnej i wystarczającej liczbie *czynników stałych* w historii, nieodłącznie związanych z istnieniem i funkcjonowaniem grup ludzkich, w tym jednostek politycznych. Za takie czynniki autor modelu uznał: *ludzi* działających w określonej *przestrzeni* i w określonym *czasie*, reprezentujących określone *umiejętności organizacyjno-produkcyjne* czy też zdolność do działań zbiorowych, a więc do społecznego przetwarzania materii, energii i informacji. W związku z tym, że ludzie *działają* mają określone *wyniki*. Z punktu widzenia jednostki politycznej za dobry syntetyczny *wynik* można uznać PKB (Produkt Krajowy Brutto). Można rozważać inne możliwe miary, jak np. PNB (Produkt Narodowy Brutto), ale to nie ma istotnego znaczenia na tym etapie rozważań. Nie można wykluczyć tego, że w przyszłości pojawi się lepszy wskaźnik, bardziej dostosowany do pomiaru efektów działania ludzi. Zatem zmienne, które będziemy brać pod uwagę to: *ludzie, przestrzeń, czas* oraz *wyniki* działań zbiorowych ludzi.

Model ten pozwala obliczyć trzy podstawowe rodzaje potęgi państw: *potęgę gospodarczą* (sumę potęgi cywilnej i wojskowej), *potęgę cywilną*, *potęgę wojskową* oraz wypadkową potęgi gospodarczej i potęgi wojskowej, czyli *potęgę geopolityczną*. Na *potęgę gospodarczą* składają się wyniki gospodarowania (produkt krajowy brutto), czynniki demograficzne (liczba ludności) oraz czynniki przestrzenne (powierzchnia terytorium). Na *potęgę wojskową* składają się czynniki wojskowo-ekonomiczne (wydatki wojskowe, będące częścią PKB), czynniki demograficzno-wojskowe (liczba żołnierzy służby czynnej) oraz czynniki przestrzenne (powierzchnia terytorium)¹¹. *Potęga geopolityczna* jest wypadkową potęgi cywilnej i wojskowej i liczymy ją jako średnią arytmetyczną potęgi cywilnej i potrojonej potęgi wojskowej. W związku z tym, że nie liczymy potęgi cywilnej – potęga geopolityczna obliczana jest jako średnia arytmetyczna potęgi gospodarczej oraz podwojonej potęgi wojskowej, co jest wyrażeniem równorzędnym. Zauważmy, że wymienione kategorie potęgi odpowiadają definicji R. Arona. Zdolność do czynienia to potęga gospodarcza; zdolność do tworzenia to potęga cywilna; zdolność do niszczenia to potęga wojskowa. Potęga geopolityczna – nie wspomniana przez R. Arona – to zintegrowana miara możliwości oddziaływania na środowisko międzynarodowe i wewnętrzne stosownie do okoliczności.

¹⁰ Zob.: M. Sułek, *Podstawy potęgonomii i potęgometrii*, WSEiA, Kielce 2001; Idem, *Potęga państw. Modele i zastosowania*, Rambler, Warszawa 2013. Ostatnia pozycja zawiera szeroki przegląd innych podejść i modeli obliczania potęgi państw. Jeszcze szerszy - zob.: Karl Höhn, *Geopolitics and the Measurement of National Power* (rozprawa doktorska), Universität Hamburg, Hamburg 2011.

¹¹ Dla celów symulacyjnych czy planistycznych można zwiększać stopę militaryzacji PKB i ludności, uwzględniając np. rezerwy osobowe bliższe i dalsze i inne aktywa. O tych zabiegach należy pamiętać w trakcie analizy wyników.

$$P_e = (PKB)^{0,652} \times L^{0,217} \times a^{0,109};$$

$$P_m = (WW)^{0,652} \times S^{0,217} \times a^{0,109};$$

$$P_g = \frac{P_e + 2 \times P_m}{3}.$$

Oznaczenia:

P_e – potęga gospodarcza;

P_m – potęga militarna;

P_g – potęga geopolityczna;

PKB – produkt krajowy brutto;

L – ludność;

a – terytorium;

WW – wydatki wojskowe;

S – liczba żołnierzy w służbie czynnej.

Zauważmy, że podczas gdy liczba ludności (L) lub liczba żołnierzy (S) są wskaźnikami ilościowymi - wielkość PKB na 1 mieszkańca czy wydatki wojskowe na 1 żołnierza są wskaźnikami jakościowymi. Pierwszy wskaźnik określa w sposób ogólny poziom rozwoju gospodarczego kraju, natomiast drugi – poziom nasycenia uzbrojeniem i sprzętem wojskowym, czyli poziom technologiczny sił zbrojnych. Należy przyznać, że PKB jako reprezentant zdolności do działań zbiorowych od kilkudziesięciu lat jest szeroko krytykowany. Jak dotąd nie dysponujemy jednak wskaźnikiem, którym można by go zastąpić. Podobnie rzecz się ma z wydatkami wojskowymi (W), których udział w zagregowanym wskaźniku zdolności do działań zbiorowych przyjęliśmy za miarę wysiłku obronnego (wojskowego) społeczeństwa.

Istnieją również tzw. **miary pochodne**, które mogą uwzględniać takie parametry potęgi jak **sprawność ogólna**, **sprawność wojskowa**, **koncentracja** czy **militaryzacja**. W niniejszym raporcie, na potrzeby przeprowadzonych analiz, wykorzystano **wskaźniki militaryzacji demograficznej**, **potęgi** oraz **PKB**, co zostało szerzej omówione w dalszych częściach publikacji.

2.2 Główne zarzuty wobec modelu i odpowiedź na nie

Model spotkał się z wieloma zarzutami, formułowanymi rzadko w recenzjach, ale częściej w odniesieniach w publikacjach, podczas dyskusji konferencyjnych i w różnych rozmowach. Najważniejsze z nich można usystematyzować w następujący sposób:

1. Zarzuty dotyczące PKB

PKB postrzegany jest jako wskaźnik przestarzały i niewystarczający do pełnego opisu potencjału państwa.

2. Zarzuty dotyczące wydatków wojskowych

- Brak uwzględnienia efektywności wykorzystania środków i zmian w strukturze wydatków wojskowych.

- Zróżnicowana siła nabywcza walut (np. w Rosji za tę samą kwotę w dolarach można kupić więcej niż w innych krajach).

- Pomijanie czynników niematerialnych, takich jak poziom wykszolenia czy doświadczenie żołnierzy.

- Asymetria wyposażenia i wykszolenia poszczególnych formacji.

- Niewystarczające uwzględnienie zdolności logistycznych i mobilizacyjnych.

- Brak jakościowej analizy geograficznej.

- Nieuwzględnianie morale armii.

3. Zarzuty dotyczące liczby żołnierzy

W dobie postępu technologicznego, zwłaszcza robotyzacji i automatyzacji, tradycyjny wskaźnik liczby żołnierzy traci na znaczeniu.

4. Brak ujęcia broni jądrowej

Model nie uwzględnia aspektu broni atomowej jako czynnika wpływającego na potęgę państwa.

5. Brak uwzględnienia czynników organizacyjno-społeczno-politycznych

- Sprawność organizacyjna państwa i skuteczność jego dyplomacji.

- Przekonanie decydentów i wykonawców o słuszności sprawy, w imię której przyjdzie walczyć.

- Polityczna legitymizacja władzy i jej wpływ na spójność społeczną oraz stabilność jednostek politycznych.

- Charakter narodowy i dyscyplina społeczna.

- Potencjał kryzysowy państwa, w tym rola służb specjalnych.

- Położenie geograficzne.

- Kapitał intelektualny i innowacyjność.

- Poziom zadłużenia państwa.

6. Zarzuty dotyczące poziomu technologii

Model nie uwzględnia stopnia zaawansowania technologicznego, który może istotnie wpływać na potencjał i konkurencyjność państw.

Ad 1 (Zarzuty wobec PKB)

Zarzuty wobec PKB są formułowane od wielu lat, ale miara ta jest ciągle w użyciu i – jak sądzę – będzie tak jeszcze przez wiele lat. Oczywiście, PKB, jak każda miara, ma swoje ułomności, ale wśród wielu zgłoszonych propozycji, żadna nie znalazła powszechnego uznania. Na bazie tego krytycyzmu z inicjatywy prezydenta Francji Nicolasa Sarkozy’ego w 2008 r. powstała Komisja ds. Pomiaru Wydajności Ekonomicznej i Postępu Społecznego pod wodzą laureata Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii Josepha Stiglitz (w istocie jest to nagroda Banku Szwecji) – jej celem było „określenie słabości PKB jako miernika wydajności ekonomicznej i postępu społecznego”¹².

PKB trzyma się jednak mocno. Co więcej, PKB do dziś jest stosowany jako uproszczona miara potęgi państw, chociaż moim zdaniem to uproszczenie idzie zbyt daleko, ujęcie to przede wszystkim zaniża potęgę państw ludnych, ale biednych. W moim modelu PKB jest miarą efektów gospodarowania, dodajmy - efektów netto z punktu widzenia rywalizacji geopolitycznej. Z tego punktu widzenia

¹² Joseph E. Stiglitz, Amartya Sen, Jean-Paul Fitoussi, *Błąd pomiaru. Dlaczego PKB nie wystarcza*. Raport Komisji ds. Pomiaru Wydajności Ekonomicznej i Postępu Społecznego, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2013, s. XXVI.

niewłaściwą miarą byłoby proponowanym przez niektórych wskaźnikiem „szczęścia krajowego brutto” (Gross Happiness Index – GNH).

Jest zrozumiałe, że ta sama wielkość PKB w dwóch krajach nie oznacza tego samego – różna jest struktura tworzenia, rozmieszczenia i podziału. Do tego dochodzi konieczność przeliczenia na wspólną walutę, co wprowadza dodatkowe niedogodności i niedokładności. Ale idealna miara jest niemożliwa. W związku z tym, że w potęgoterii wymagana jest mniejsza dokładność niż w ekonometrii czy statystyce, wielkość PKB jest w modelu wyjściowym akceptowalna. Trzeba mocno podkreślić, że model ma charakter skrajnie syntetyczny i obejmuje czynniki niepomiernalne, a poza tym stałe w historii.

Warto dodać jeszcze jedną uwagę. Otóż w prezentowanym modelu PKB pełni rolę WYNIKU społecznej działalności ludzi. Takim wynikiem nie może być np. „jakość życia”, bo dla wielu oznacza to co innego, a więc ma bardziej subiektywny charakter. Ważniejsze jest jednak to, że potęga gospodarcza oznacza „zdolność do czynienia” (a więc zdolność do czynnego oddziaływania na otoczenie), potęga cywilna oznacza „dolność do tworzenia” (czyli zdolność do pomnażania dóbr i usług na scenie krajowej i międzynarodowej), potęga wojskowa z kolei oznacza „zdolność do niszczenia” (czyli zdolność do pomniejszania dorobku pokoleń, dochodów, liczby ludności, terytorium i innych zasobów). Wszystkie rodzaje potęgi muszą mieć bardziej obiektywny w tym sensie, że w zależności od sfery działania, okazują swą skuteczność.

Ad 2 (Zarzuty wobec wydatków wojskowych)

Wobec wydatków wojskowych można również formułować wiele zarzutów, ale jest to miara syntetyczna, będąca częścią PKB. Na pewno ważnym zagadnieniem jest ich racjonalność czy efektywność, ale *ex ante* jest to trudno ocenić. Często są sytuacje, że to, co wydawało się bardzo dobrze uzasadnione, w realiach wojennych nie sprawdza się. Z dużą siłą działa tu czynnik niepewności. Zrozumiałe jest też, że niektóre państwa mają siły zbrojne nastawione przede wszystkim na obronę lub przede wszystkim na agresję. Można dowodzić, że wysiłki skupione na obronie są tańsze, ale ten i podobne czynniki powinny być uwzględniane z udziałem ekspertów w raportach końcowych. Ważne są zdolności mobilizacyjne, a to z kolei w dużej mierze zależy od systemu kompletowania sił zbrojnych. Sądzę, że armia z poboru ma pod względem przewagą nad systemem armii zawodowej, ale nie jest to sprawa jednoznaczna. Trudno przecenić też rolę morale wojsk, ale ten czynnik, jak i inne podobne, powinien być przedmiotem zainteresowania autorów raportów końcowych.

Ad 3 (Wobec liczby żołnierzy)

Wobec liczby żołnierzy często formułuje się zarzut, że współczesne technologie (w szczególności robotyzacja i automatyzacja) powodują, że znaczenie tego czynnika maleje, a w skrajnych wypadkach, że jest ono marginalne. Ten zarzut jest całkowicie nieuprawniony. Gdyby postęp technologiczny miał takie znaczenie, dziś praktycznie nie powinno być już żołnierzy. A tak nie jest. Otóż w tej sprawie nic się zasadniczo nie zmieniło od tysiącleci. Postęp technologiczny zawsze odciskał swoje piętno na konfliktach zbrojnych, ale nie miał zasadniczego wpływu na liczbę żołnierzy, dlatego, że przy porównywalnej technice jedynie liczba żołnierzy może być czynnikiem przewagi (wyłączając jakieś specyficzne sytuacje). Wielkość armii raczej zależała i nadal zależy od charakteru środowiska międzynarodowego, wielkości i charakteru zagrożeń, a nie od technologii. Widzimy to chociażby na przykładzie wojny Rosja – Ukraina. Czy Ukraina, a nawet Rosja, nie potrzebują większej liczby żołnierzy?

Ad 4 (Pominięcie w modelu broni jądrowej)

Broń jądrową posiada tylko kilka krajów i trudno byłoby umieścić ją w modelu. To po pierwsze. Po drugie, nie jest jasne, jakie znaczenie jej przypisać. W tej sprawie też nie ma jednomyślności.

Model zasadniczo pomija potencjał nuklearny, chociaż częściowo i pośrednio jest uwzględniony w wydatkach wojskowych. Jest on niewątpliwie ważny w ocenie potęgi i pozycji państwa, niemniej jednak jego wpływ jest zwykle zawyżany. Myślę, że można zgodzić się z Dmitrijem Treninem, wg którego w stosunkach USA – Rosja, „w rzeczywistości problem równowagi potencjałów nuklearnych stracił znaczenie militarne, a nawet polityczne”¹³. Podobnie wypowiada się George Friedman (amerykański geopolityk): „Groźba wojny nuklearnej nie wchodzi do dzisiejszego równania geopolitycznego”¹⁴.

Trochę inaczej widział to izraelski historyk wojskowości Martin van Creveld, który uważa, że „Irańczycy na pewno będą mieli broń nuklearną. Byliby głupi, gdyby jej nie skonstruowali. Nie będzie to jednak stanowiło żadnego zagrożenia dla Izraela. To arabskie państwa Zatoki Perskiej – z którymi Iran rywalizuje – będą miały problem. My mamy się czym bronić. Gdy Iran pozyska broń nuklearną na pewno nie będzie wojny z Izraelem. Atomowa równowaga między tymi krajami będzie gwarancją pokoju”¹⁵.

Bardziej aktualne stanowisko prezentuje Samuel Black, który zauważa, że podczas gdy użyteczność militarna broni jądrowej z czasem zmalała, w ciągu ostatnich dwóch dekad (czyli 1990-2010) ujawniły się dwa zaskakujące trendy: postrzegana użyteczność polityczna broni jądrowej mierzona tworzeniem zagrożenia nuklearnego wzrosła, a liczba krajów, które albo jej szukają, albo utrzymują możliwość jej tworzenia, wydaje się rosnąć po okresie uspokojenia w ostatnich latach zimnej wojny¹⁶.

Stephen Herzog z kolei przedstawia bieżące stanowisko (choć nieco w innym kontekście). Pisze on, że naukowcy i analitycy polityczni debatują nad kondycją globalnego porządku nuklearnego od początku inwazji Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. Ich analiza często przynosi niepokojące prognozy dotyczące przyszłości reżimu nierozprzestrzeniania broni jądrowej, kontroli zbrojeń i „tabu” przeciwko jej używaniu. Artykuł kończy się wnioskiem, że struktura tego długotrwałego porządku jest trwała. Tworzą się jednak pęknięcia – przeciwdziałać im może wzmocniona trójstronna współpraca między Chinami, Rosją i Stanami Zjednoczonymi¹⁷.

Ad 5 (Brak uwzględnienia niektórych czynników szczegółowych, dotyczących państwa i społeczeństwa)

Są też zarzuty, że model pomija czynniki strategiczne i moralne, wolicjonalne, charakterologiczne itp. Otóż nie pomija; czynniki te można z łatwością z modelu „wyłować”. Zauważmy, że stopa wydatków wojskowych (stopa militaryzacji PKB) jest miarą napięcia woli władz i społeczeństwa

¹³ D. Trenin, *Zostało jedno supermocarstwo* (rozmowa), „Rzeczpospolita” z 25-26.05.2002. Dmitrij Trenin był wówczas wicedyrektorem moskiewskiego centrum Carnegie

¹⁴ G. Friedman, *Obama nie rozumie Kremla*, „Newsweek”, styczeń 2010, s. 7.

¹⁵ Martin van Creveld, *Dać Iranowi atom* (rozmowa), „Rzeczpospolita” z 24-25.05.2008 r., s. A24. Martin Levi van Creveld (ur. 1946) jest znanym izraelskim historykiem wojskowości.

¹⁶ Por. Samuel Black, *The changing political utility of nuclear weapons: nuclear threats from 1970 to 2010*, Stimson, August 2010, s. 13 (chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.stimson.org/wp-content/files/file-attachments/Nuclear_Final_1.pdf – 30.11.2024).

¹⁷ Por. Stephen Herzog (14 Sep 2024), *The Trilateral Dilemma: Great Power Competition, Global Nuclear Order, and Russia's War on Ukraine*, “Peace Review: A Journal of Social Justice” (<https://doi.org/10.1080/10402659.2024.2401058> - 30.11.2024).

(zwłaszcza, jeśli dotyczy dłuższego okresu) oraz strategii państwa (uznanie roli czynniki militarnego). Ogromny wysiłek militarny Związku Sowieckiego przez dziesięciolecia nie był narzucony społeczeństwu, ale miał jego poparcie. Strategię tę można rozbić na dwie strategie dotyczące militaryzacji PKB i militaryzacji ludności (liczba żołnierzy w służbie czynnej i ewentualnie rezerwy), które mogły występować w różnych proporcjach. Proporcje te zdeterminowane są przez różne okoliczności, w jakich znajduje się państwo (wielkość, położenie, skala zagrożeń, sojusznicy, wrogowie, tradycje narodowe i wojskowe itp.

Podsumujmy:

- PKB reprezentuje czynnik **ekonomiczny**,
- liczba ludności reprezentuje **czynnik demograficzny**,
- wydatki wojskowe reprezentują czynnik **militarno-ekonomiczny**,
- liczba żołnierzy reprezentuje czynnik **militarno-demograficzny**,
- udział wydatków wojskowych w PKB oraz udział liczby żołnierzy w populacji generalnej reprezentuje czynnik **moralny** (wolicjonalny) oraz **strategiczny** (polityczny).

Są to czynniki uwzględniane i opisywane dość zgodnie w wielu dziełach czy dokumentach rządowych, powstałych często w odmiennych systemach społeczno-gospodarczych.

Dodajmy jeszcze, że goniąc za dokładnością niektórzy autorzy, zwłaszcza młodzi badacze, budują modele złożone z kilkudziesięciu czy nawet kilkuset zmiennych. Nie wykluczam i takiej drogi, ale – trzeba to mocno podkreślić – nie ma żadnej gwarancji, że taki model będzie dokładniejszy. Im więcej zmiennych tym trudniej zapanować nad spójnością wykazu, w wielu wypadkach trudno będzie ustalić, czy dany czynnik zwiększa czy osłabia potęgę kraju. Wskazane byłyby tu badania porównawcze, wykorzystujące m.in. współczynniki korelacji, które mogłyby doprowadzić do wyróżnienia „optymalnej” liczby zmiennych.

Celem wspomnianej wyżej Komisji ds. Pomiaru Wydajności Ekonomicznej i Postępu Społecznego było „dostosowanie stosowanych mierników dobrobytu, tak aby odzwierciedlały to, co faktycznie przyczynia się podwyższenia jakości życia”¹⁸. Niewątpliwie kategoria „jakości życia” jest bardzo złożona, wymagająca wielu zmiennych do jej opisu i pomiaru. Ale autorzy nie idą tą drogą. „Nie twierdzimy tu – piszą – że duże zestawienia nie przynoszą żadnego pożytku. Wręcz przeciwnie. (...) Jednak naszym celem jest otrzymanie ograniczonej grupy wskaźników”¹⁹. I dodają, że przy wskaźnikach złożonych „dodatkową komplikację stanowią arbitralnie wyznaczone wagi dla poszczególnych składowych wskaźnika. Konsekwencje wyboru wag rzadko są podawane w sposób jawny”²⁰.

Badania oparte na modelu prowadzą do szkieletowego (ale dość solidnego) ujęcia międzynarodowego układu sił. Stosując model formalny każdy jego użytkownik, jeśli będzie korzystał z tych samych danych, otrzyma takie same wyniki, co niewątpliwie jest zaletą. Oczywiście jest, że w zależności od celów, zasięgu i głębokości analiz potrzebne będą zespoły ekspertów, które uwzględnią wszystkie te czynniki, które w danym wypadku uwzględnić należy, ale na tym etapie pewnego elementu subiektywizmu uniknąć się nie da.

Ad 6 (Model nie uwzględnia poziomu technologii)

Powtórzmy jeszcze raz – model ma charakter prakseologiczny i skrajnie syntetyczny. Mimo to poziom technologii jest w nim zawarty. Otóż zasadnicze zmienne to Ludzie oraz PKB – pierwsza zmienna ma charakter ilościowy, druga – jakościowy. Najbardziej ogólnym wskaźnikiem poziomu

¹⁸ Joseph E. Stiglitz, Amartya Sen, Jean-Paul Fitoussi, *Błąd pomiaru...*, op. cit., s. XXV.

¹⁹ Tamże, s. 115-116.

²⁰ Tamże, s. 116.

technologii jest wielkość PKB w stosunku do liczby ludności, czyli PKB per capita. Jest to miara wydajności społecznej, która zależy w głównej mierze od poziomu technologii. Bardziej szczegółowe analizy mogłyby brać pod uwagę np. strukturę gospodarki (udział przemysłu, usług itp.), klimat, ukształtowanie terenu, rozmieszczenie zasobów itp.), ale na poziomie syntetycznym nie ma takiej potrzeby. Wskaźnik ten jest „ukryty” w modelu, którego postać końcowa jest wynikiem mnożenia wskaźników cząstkowych. Te same uwagi dotyczą wydatków wojskowych i liczby żołnierzy. Wielkość wydatków wojskowych na jednego żołnierza jest syntetycznym wskaźnikiem poziomu technologii, zwłaszcza w wypadku państw dużych i średnich.

Podsumowanie

Model został zbudowany na bazie podejścia prakseologicznego (wg Ludwiga von Misesa, twierdzenia prakseologii nie wynikają z doświadczenia, są one, jak twierdzenia logiczne i matematyczne, zdaniem apriorycznymi). Pierwsze zdanie prakseologii brzmi: LUDZIE DZIAŁAJĄ. Działają w CZASIE i PRZESTRZENI i osiągają określone WYNIKI. Stąd już prosta droga do modelu. Ludzie, zorganizowani w różne grupy, w tym państwa, dążą do maksymalizacji swojej mocy (potęgi), a mogą to robić jedynie na dwa sposoby – poprzez dobrowolną WSPÓŁPRACĘ (gra o sumie dodatniej) albo WALKĘ (gra o sumie ujemnej). Współpraca i walka to modele. W praktyce zawsze istnieje jakaś mieszanka współpracy/walki. Z reguły jest więcej współpracy, ale czasami jest odwrotnie. Ktoś musi o tym decydować. Ten rodzaj działalności określiliśmy jako RYWALIZACJA (gra o sumie zerowej), która ma za zadanie maksymalizację potęgi. Jeśli – w ślad za Raymondem Aronem - zdefiniujemy potęgę jako zdolność do czynienia, tworzenia bądź niszczenia, to już na tej podstawie możemy zidentyfikować trzy rodzaje mocy (potęgi) – POTĘGA GOSPODARCZA (zdolność do czynienia), POTĘGA CYWILNA (zdolność do tworzenia), POTĘGA WOJSKOWA (zdolność do niszczenia). Wydaje się, że powinna występować potęga, będąca wypadkową potęgi cywilnej i wojskowej. I tak jest w istocie. Nazwaliśmy ją POTĘGĄ GEOPOLITYCZNĄ, odpowiadającą działaniu w podsystemie rywalizacji.

W związku z tym, że model ma zasadniczo charakter dedukcyjny, oznacza, że można go rozbudowywać zgodnie z zasadami logiki. Można np.: podzielić PKB na jego główne składniki (konsumpcja, inwestycje oraz saldo eksportu i importu); podzielić agregat „ludność” wg różnych kryteriów (wykształcenia, struktury zawodowej). Podobnie można postąpić z powierzchnią. Na podstawie tych czynności można wstawić przed każdym składnikiem modelu wskaźniki jakościowe, uzyskane dzięki ocenom ekspertów. Trzeba jednak pamiętać, że im większa ingerencja w model wyjściowy, tym trudniej zachować dyscyplinę metodyczną. Poza tym, ważne jest uświadomić sobie, o jaki poziom dokładności nam chodzi. Potęgomетria, pod względem formalnym, jest siostrą ekonometrii i statystyki. Ale istnieje między nimi istotna różnica. Chodzi o poziom dokładności. Ekonometria i statystyka są zbudowane na bazie ekonomii, która operuje – na ogół - bardzo dokładnymi danymi i wskaźnikami. Są one dokładne, gdyż na poziomie przedsiębiorstw nawet niewielkie zmiany dochodów, zysków, rentowności mogą mieć bardzo poważne konsekwencje dla losów przedsiębiorstw. Od potęgomетrii aż takiej dokładności się nie wymaga.

Wyniki badań potęgomетrycznych pełnią dwie główne funkcje: opisowo-wyjaśniającą oraz decyzyjną. Pierwsza funkcja obejmuje analizę tego, co się dzieje na scenie międzynarodowej, z naciskiem na międzynarodowy układ sił. W drugiej funkcji chodzi o dostarczenie decydentom, głównie szczebla polityczno-strategicznego, wiarygodnych informacji, służących podejmowaniu lepszych decyzji. Trzeba jednak pamiętać, że decydenci polityczni nie reagują, przynajmniej nie reagują szybko, na nieznaczne zmiany w międzynarodowym układzie sił, w tym na zmiany pozycji własnego kraju. Ta tematyka zasługuje zresztą na dalsze badania.

2.3 Analiza wymiarowa

Częścią pomiaru potęgometrycznego jest *analiza wymiarowa*. Wszelkie operacje pomiaru związane są z wymiarami mierzonych wielkości. Bez tego w naukach przyrodniczych nie można dokonać najprostszych operacji dodawania czy odejmowania. Wiemy przecież, że kilogramy dodaje się do kilogramów, metry do metrów, sekundy do sekund, waty do watów. Podobnej jasności nie ma w naukach społecznych.

W naukach społecznych analiza wymiarowa jest bardzo słabo rozwinięta, często całkowicie pomijana. Chlubnym wyjątkiem jest ekonomia, w której wyróżnia się dwa podstawowe wymiary – *zasoby* (Z) i *strumienie* (Z/T). Zasób to ilość określonego dobra na dany moment czasowy (dobrym i znanym przykładem jest majątek); strumień to zasób przepływający w czasie (dobrym i znanym przykładem jest dochód na miesiąc, rok). Brak analizy wymiarowej jest poważną słabością wszelkich prób pomiaru potęgi jednostek politycznych. W efekcie nie wiadomo było, co się mierzy. W odniesieniu do jednostek politycznych przykładami strumieni mogą być np. produkt krajowy brutto wytworzony w ciągu roku czy wielkość ładunków przewiezionych w jednostce czasu. Specyficznym strumieniem jest moc jednostki politycznej (jako rodzaj mocy socjologicznej) - jest to strumień energii w czasie. Wykonywanie dozwolonych operacji na zasobach i strumieniach prowadzi z kolei do wielu wymiarów pochodnych. Analiza wymiarowa mogłaby rzucić więcej światła na terminy, których pełno w tekstach politologicznych czy wojskowych: potęga, siła, potencjał geopolityczny, potencjał bojowy.

W „normalnych” sytuacjach istnieje dość ściśle powiązanie pomiędzy potencjałem a mocą. W sytuacjach „wstrząsów geopolitycznych” czy „zderzenia płyt tektonicznych” może dojść do dość dużej rozbieżności. Współczesnym przykładem jest Rosja. Po rozpadzie Związku Sowieckiego weszła w długi okres kryzysu społecznego, gospodarczego i politycznego, w wyniku czego bardzo osłabła jej moc. Natomiast w znacznie mniejszym stopniu zmalał jej potencjał (w postaci nagromadzonej broni czy aparatu wytwórczego). Na co dzień wykorzystywana jest przede wszystkim moc. Moc jest tym, co realne, funkcjonujące, potencjał tym, co możliwe. W pierwszym wypadku uwypukla się rolę *efektów*, w drugim rolę *zasobów*. Pomocną rolę mogą odgrywać wielkości pochodne, jak np. wskaźniki militaryzacji.

Przyjmujemy, że wszystkie trzy rodzaje potęg mają wymiar mocy w sensie fizycznym ($\frac{kg \times m^2}{s^3}$). Moc w tym znaczeniu jest strumieniem energii i oznacza ilość pracy wykonanej w jednostce czasu. Formuła umożliwi też obliczenia potęgi w kategoriach energii potencjalnej, traktowanej jako wielkość zasobu w danym momencie czasu, ale jest to zagadnienie trudniejsze i bardzo pracochłonne. Wszystkie wymienione rodzaje mocy mają oczywiście ten sam wymiar, ale odmienny charakter. Potęga gospodarcza odzwierciedla układ sił między państwami (jednostkami politycznymi), osiągnięty w długim procesie rozwoju historycznego i w krótkim okresie nie można jej zwiększyć za pomocą decyzji polityków (zmniejszyć – tak). W tym sensie ma ona charakter obiektywny. Inaczej jest w wypadku potęgi wojskowej, która ma charakter subiektywny, gdyż zależy bezpośrednio od decyzji politycznych. Pośrednią pozycję zajmuje potęga geopolityczna, aczkolwiek duży wpływ na jej wielkość mają również decyzje polityczne. Świadomość tych różnic ma ogromne znaczenie przy ocenie stosunków międzynarodowych w kategoriach relacji sił. W długim okresie decydujące znaczenie ma potęga gospodarcza, dlatego to ona jest głównym przedmiotem rywalizacji mocarstw. W ocenie krótkookresowej, zwłaszcza w kontekście konfliktu zbrojnego, pierwszeństwo należy do potęgi wojskowej oraz – w nieco mniejszej mierze - geopolitycznej.

Ażeby model wyrażał potęgę jednostek politycznych w jednostkach mocy, zastosowane zmienne otrzymały następujące wymiary:

$D^{0,652} (W^{0,652})$ – wymiar *natężenia prądu*;
 $L^{0,217} (S^{0,217})$ – wymiar *natężenia pola elektrycznego*;
 $p^{0,109}$ – wymiar *drogi (przesunięcia)*.

Stąd:

$D^{0,652} \times T^{0,652} (W^{0,652} \times T^{0,652})$ – ma wymiar *ładunku*;
 $L^{0,217} \times p^{0,109} \times (S^{0,217} \times p^{0,109})$ – ma wymiar *napięcia*.

W związku z tym, że w niniejszym raporcie wyrażamy potęgę wyłącznie w kategoriach mocy, terminy „potęga” i „moc” będą stosowane zamiennie. Podkreślimy jeszcze raz, układ sił wyrażony w kategoriach mocy jest dla potrzeb identyfikacji i oceny międzynarodowego układu sił wystarczający, aczkolwiek poszerzenie prezentacji o potencjał (energię potencjalną) byłoby korzystnym uzupełnieniem.

Każdy zdyscyplinowany pomiar wymaga stosowania jednostek miar. Wzorcem mogą tu być nauki przyrodnicze, bo w naukach społecznych temat ten jest mocno zaniedbany. W raporcie usiłujemy stosować jednostki miary potęgi, wyrażone w kategoriach mocy. Za podstawową jednostkę przyjęliśmy 1 mir jako wyrażenie potęgi świata (mir to w języku rosyjskim *świat*). Z tego wynika, że potęga poszczególnych państw jest ułamkiem tej wielkości. Dla przejrzystości prezentowanych wyników uzyskane ułamki (wielkości dziesiętne) można pomnożyć przez dowolną liczbę. Jeśli pomnożymy je przez 100, otrzymamy wyniki w procentach potęgi świata (wtedy potęga świata = 100). W naszym wypadku wygodniej będzie pomnożyć je przez 1000 (wtedy potęga świata = 1000), co oznacza, że będziemy ją wyrażać w milimirach (skrót mM), czyli tysięcznych części potęgi świata. W wypadku państw małych i bardzo małych wygodnie może być wyrażać ich potęgę w mikromirach (skrót μ M), czyli milionowych częściach potęgi świata (wtedy potęga świata = 1000000). Do świata jako całości odnosimy wszystkie trzy rodzaje potęgi, co oznacza, że każda z tych potęg ma wartość = 1 (100, 1000).

CZEŚĆ III – WYNIKI

3.1 Ranking państw na bazie potęgi gospodarczej, wojskowej i geopolitycznej

Niniejszy rozdział prezentuje cztery grupy rankingów państw. Pierwsza grupa obejmuje klasyfikację państw według potęgi gospodarczej, wojskowej oraz geopolitycznej (Tabela 4). Druga grupa zestawia państwa na podstawie wskaźników militaryzacji (Tabela 6), trzecia – według kryteriów mocarstwowości (Tabela 7), a czwarta – na podstawie zmian w potędze gospodarczej, zarówno jej wzrostów, jak i spadków (Tabela 8). W ostatnim przypadku ograniczono się do analizy potęgi gospodarczej, uznając ją za najbardziej obiektywny wskaźnik.

Potęga państw ma charakter względny, dlatego w analizie odniesiono ją do potęgi świata, traktowanej jako stały punkt odniesienia. W tym podejściu potęga poszczególnych państw jest przedstawiona jako część całkowitej potęgi światowej, która została zdefiniowana jako pewna nienaruszalna całość. Dla wygody interpretacyjnej zdecydowano, że potęga światowa zostanie przedstawiona w przeliczeniu na jednostki „milimirów” (mM), przy czym potęga całego świata została ustalona na poziomie 1000 jednostek.

3.2 Miary główne

Główne miary potęgi państw obejmują trzy podstawowe rodzaje: potęgę ekonomiczną, potęgę wojskową oraz potęgę geopolityczną.

Potęga gospodarcza jest syntetycznym wyrazem zdolności zbiorowego działania danej populacji w określonym czasie i przestrzeni. Jej wartość ustalana jest w relacji do ogólnoswiatowego układu sił, co sprawia, że zmienia się ona w sposób stosunkowo „wolny”. Wynika to z faktu, że potęga ekonomiczna odzwierciedla równowagę sił, kształtowaną w długim procesie historycznym, co nadaje jej cechę wysokiej inercji. W efekcie nie jest możliwa jej radykalna zmiana w krótkim okresie (wyjątkiem są „trzęsienia” na arenie międzynarodowej, takie jak wojna). Z tego względu potęga gospodarcza jest jednym z najbardziej obiektywnych wskaźników, na które *de facto* politycy mają ograniczony wpływ w krótkiej perspektywie czasowej. Dzięki tej stabilności możliwe jest relatywnie wiarygodne prognozowanie zmian w międzynarodowym układzie sił nawet na dłuższą metę.

Należy jednak podkreślić istotne zmiany, jakie zaszły w międzynarodowym układzie sił w stosunkowo krótkim okresie 31 lat objętych naszym badaniem. W zasadzie jedynie pozycja Stanów Zjednoczonych pozostała względnie stabilna, choć warto zauważyć, że spadły one na drugie miejsce pod względem potęgi gospodarczej. Chiny, które awansowały na drugą pozycję, zbliżyły się do lidera, istotnie zmieniając globalną hierarchię. Na trzecim miejscu uplasowały się Indie, choć ich dystans do pierwszej dwójki jest znaczący. Kolejne pozycje zajmują Brazylia, Japonia, Rosja oraz główne europejskie mocarstwa – Niemcy, Francja i Wielka Brytania. Pierwszą dziesiątkę zamyka Kanada.

Kierunki i skala przesunięć w międzynarodowym układzie sił, a zwłaszcza wielkość przepływów potęgi gospodarczej, zostały szczegółowo przedstawione w tabeli 4, która obrazuje największe przyrosty i spadki potęgi gospodarczej w latach 1992–2023. Analiza tych danych ujawnia czasem wyniki pozostające w sprzeczności z utrwalonymi stereotypami dotyczącymi pozycji niektórych państw na arenie międzynarodowej.

Potęga wojskowa, będąca drugim kluczowym wyrazem potęgi państwa, jest ściśle związana z potęgą ekonomiczną, którą można uznać za jej fundament. Innymi słowy, potęga wojskowa stanowi

zmilitaryzowaną formę potęgi gospodarczej. Ma ona podwójny wymiar zmilitaryzowania: ekonomiczny, wynikający z wydzielenia wydatków wojskowych z PKB, oraz demograficzny, związany z alokacją części populacji do służby wojskowej. Obciążenie wojskowe może być istotne – w czasie pokoju wydatki wojskowe wynoszą zwykle od 1% do 10% PKB, a udział personelu wojskowego w populacji od 0,1% do 1,5%. W okresach zagrożenia wojną, a zwłaszcza w czasie działań wojennych, wskaźniki te ulegają znacznemu wzrostowi.

Potęga wojskowa ma bardziej subiektywny charakter niż potęga ekonomiczna, gdyż jest bezpośrednio zależna od decyzji politycznych. Decyzje te, choć nie są arbitralne, podlegają różnorodnym ograniczeniom, takim jak opinia publiczna, zobowiązania sojusznicze, czy dostępne możliwości produkcyjne.

W związku z tym, że potęga wojskowa jest częścią potęgi gospodarczej, powinna być znacznie mniejsza niż potęga gospodarcza. Tak w istocie jest. Niemniej w Raporcie przyjęliśmy konwencję, według której oba rodzaje potęgi odnosimy do świata, tzn., że zarówno potęga ogólna świata jak i potęga wojskowa świata równa się 1000.

Pod względem potęgi wojskowej można wyróżnić trzy grupy krajów. Pierwsza to kraje które posiadają podobną potęgę gospodarczą i wojskową. Druga to kraje które mają wyraźnie większą potęgę gospodarczą niż wojskową. Trzecia grupa to kraje o znacznie wyższej potędze wojskowej niż gospodarczej – są to kraje silnie zmilitaryzowane

Potęga geopolityczna jest trzecim podstawowym wyrażeniem potęgi państw. Jest ona wypadkową potęgi gospodarczej i potęgi wojskowej. Można ją uznać za zintegrowaną miarę możliwości oddziaływania na środowisko międzynarodowe oraz wewnętrzne. Jest wielkością zależną od decyzji polityków, ale w mniejszym zakresie niż potęga wojskowa (ze względu na „twarde” ograniczenie ze strony potęgi gospodarczej).

Tabela 4. Ranking krajów na podstawie potęgi gospodarczej, militarnej i geopolitycznej w 1992 i 2023 r. (w mM, tj. świat = 1000)

	1992 (świat = 1000)						2023 (świat = 1000)					
	Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna		Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna	
	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM
1	USA	158.962	USA	255.747	USA	223.485	Chiny	161.785	USA	231.868	USA	206.684
2	Japonia	68.488	Chiny	59.881	Chiny	52.401	USA	156.318	Chiny	101.278	Chiny	121.447
3	Niemcy	41.780	Francja	28.378	Japonia	36.359	Indie	50.032	Rosja	46.661	Indie	43.923
4	Chiny	37.440	Rosja	26.544	Niemcy	30.615	Brazylia	27.004	Indie	40.869	Rosja	39.562
5	Francja	31.180	Niemcy	25.032	Francja	29.312	Japonia	26.208	SAU	25.905	Niemcy	20.745
6	Włochy	27.808	UK	23.034	Rosja	26.601	Rosja	25.363	Francja	19.360	SAU	20.597
7	Rosja	26.714	Indie	21.521	UK	23.814	Niemcy	24.874	UK	18.748	Japonia	20.023
8	UK	25.372	Japonia	20.295	Indie	22.420	Francja	19.394	Niemcy	18.681	Brazylia	19.935
9	Indie	24.217	SAU	20.246	Włochy	19.879	UK	18.913	Ukraina	17.003	Francja	19.371
10	Kanada	20.588	Włochy	15.915	Kanada	16.031	Kanada	18.712	Japonia	16.930	UK	18.803
11	Brazylia	20.074	Kanada	13.753	SAU	15.529	Meksyk	18.116	Brazylia	16.400	Korea Płd.	14.067
12	Hiszpania	16.793	Korea Płd.	12.344	Korea Płd.	11.527	Indonezja	17.866	Korea Płd.	15.885	Australia	13.991
13	Meksyk	16.158	Korea Płn.	11.450	Brazylia	11.029	Australia	14.602	Australia	13.685	Kanada	13.855
14	Australia	12.336	Turcja	9.293	Hiszpania	10.690	Włochy	14.471	Włochy	11.584	Włochy	12.546
15	Argentyna	10.088	Pakistan	9.057	Australia	9.986	Hiszpania	11.659	Kanada	11.426	Ukraina	12.235
16	Korea Płd.	9.893	Egipt	8.938	Turcja	8.769	Turcja	10.965	Algieria	9.648	Indonezja	10.831
17	Indonezja	9.599	Australia	8.812	Meksyk	7.696	Korea Płd.	10.431	Pakistan	8.609	Meksyk	10.018
18	Turcja	7.721	Ukraina	8.644	Pakistan	7.434	SAU	9.982	Polska	8.440	Hiszpania	9.315
19	ZAF	7.135	Tajwan	8.254	Tajwan	7.360	Argentyna	7.727	Hiszpania	8.143	Turcja	8.258
20	Holandia	7.108	Hiszpania	7.638	Indonezja	7.335	Polska	6.738	Indonezja	7.314	Polska	7.873
21	Szwecja	7.047	Brazylia	6.506	Ukraina	7.259	Nigeria	6.648	Iran	7.072	Pakistan	7.852
22	SAU	6.094	Indonezja	6.203	Egipt	7.082	Pakistan	6.336	Turcja	6.905	Algieria	7.762
23	Tajlandia	5.916	Wietnam	5.991	Argentyna	5.882	Iran	6.197	Tajwan	6.503	Iran	6.780
24	Tajwan	5.572	Serbia	5.724	Holandia	5.544	Tajlandia	6.129	Izrael	6.221	Tajwan	5.912

	1992 (świat = 1000)						2023 (świat = 1000)					
	Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna		Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna	
	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM
25	Szwajcaria	5.143	Chorwacja	5.659	Szwecja	5.524	Egipt	6.124	ARE	6.010	Wietnam	5.521
26	Belgia	4.877	Polska	5.615	Tajlandia	5.496	Filipiny	5.778	Meksyk	5.969	Tajlandia	5.158
27	Iran	4.680	Kuwejt	5.421	Polska	5.274	Bangladesz	5.745	Irak	5.900	Izrael	5.080
28	Polska	4.592	Izrael	5.400	ZAF	4.977	Holandia	5.587	Wietnam	5.516	Irak	5.071
29	Austria	4.529	Tajlandia	5.286	Wietnam	4.398	Wietnam	5.529	Tajlandia	4.672	ARE	5.055
30	Ukraina	4.489	ARE	4.977	Algieria	4.294	ZAF	5.301	Kolumbia	4.582	Kolumbia	4.707
31	Pakistan	4.189	Szwecja	4.763	Izrael	4.283	Kolumbia	4.957	Maroko	4.398	Holandia	4.675
32	Nigeria	4.087	Holandia	4.762	Malezja	4.150	Tajwan	4.730	Holandia	4.218	Egipt	4.632
33	Filipiny	3.839	Malezja	4.760	Grecja	3.849	Szwecja	4.324	Rumunia	3.920	Filipiny	4.478
34	Kolumbia	3.776	Algieria	4.729	ARE	3.800	Malezja	4.218	Egipt	3.886	Argentyna	4.293
35	Grecja	3.606	Grecja	3.970	Kolumbia	3.614	Szwajcaria	4.190	Grecja	3.830	Bangladesz	3.739
36	Norwegia	3.601	ZAF	3.899	Belgia	3.568	Algieria	3.992	Filipiny	3.828	Rumunia	3.707
37	Algieria	3.426	Kazachstan	3.839	Wenezuela	3.521	Peru	3.767	Szwecja	3.138	Maroko	3.685
38	Egipt	3.370	Argentyna	3.780	Norwegia	3.388	Chile	3.644	Oman	3.050	Nigeria	3.587
39	Wenezuela	3.365	Białoruś	3.602	Kazachstan	3.237	Kazachstan	3.575	Norwegia	2.969	Szwecja	3.533
40	Finlandia	3.314	Wenezuela	3.599	Szwajcaria	3.109	Etiopia	3.532	Chile	2.865	ZAF	3.296
41	Dania	3.283	Kolumbia	3.533	Nigeria	3.089	Belgia	3.481	Mjanma	2.821	Grecja	3.252
42	Portugalia	3.272	Meksyk	3.465	Filipiny	2.828	Irak	3.412	Malezja	2.759	Malezja	3.245
43	Malezja	2.931	Norwegia	3.282	Białoruś	2.761	Rumunia	3.281	Bangladesz	2.736	Chile	3.125
44	Bangladesz	2.572	Kuba	3.055	Finlandia	2.582	Norwegia	3.258	Finlandia	2.718	Norwegia	3.066
45	Peru	2.560	Belgia	2.913	Austria	2.564	Austria	3.216	Singapur	2.613	Etiopia	2.717
46	Chile	2.532	Rumunia	2.833	Rumunia	2.448	ARE	3.144	Argentyna	2.577	Szwajcaria	2.708
47	Maroko	2.242	Bułgaria	2.808	Kuba	2.438	Irlandia	2.901	Etiopia	2.309	Finlandia	2.592
48	Izrael	2.049	Oman	2.701	Maroko	2.386	Izrael	2.798	ZAF	2.294	Kazachstan	2.554
49	Kazachstan	2.033	Nigeria	2.590	Peru	2.343	Ukraina	2.699	Katar	2.157	Peru	2.483
50	Libia	1.803	Maroko	2.457	Dania	2.332	Czechy	2.482	Kuwejt	2.076	Oman	2.419
51	Syria	1.740	Węgry	2.412	Portugalia	2.325	Sudan	2.355	Nigeria	2.056	Belgia	2.405

	1992 (świat = 1000)						2023 (świat = 1000)					
	Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna		Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna	
	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM
52	Węgry	1.693	Filipiny	2.322	Chile	2.286	Finlandia	2.340	Kazachstan	2.044	Mjanma	2.393
53	Rumunia	1.677	Peru	2.235	Węgry	2.172	Dania	2.321	Czechy	2.020	Singapur	2.312
54	Irlandia	1.656	Finlandia	2.216	Bułgaria	2.106	Portugalia	2.289	Szwajcaria	1.967	Austria	2.259
55	Nowa Zelandia	1.579	Chile	2.163	Oman	2.016	Maroko	2.260	Belgia	1.866	Czechy	2.174
56	Czechy	1.551	Szwajcaria	2.092	Sudan	1.692	Kenia	2.108	Peru	1.841	Dania	1.910
57	ARE	1.446	Sudan	2.070	Jemen	1.518	Grecja	2.096	Węgry	1.824	Węgry	1.830
58	Etiopia	1.344	Jemen	1.942	Bangladesz	1.477	COD	2.047	Azerbejdżan	1.810	Kuwejt	1.745
59	Wietnam	1.212	Dania	1.856	Singapur	1.380	Nowa Zelandia	2.034	Austria	1.780	Portugalia	1.687
60	Kuba	1.206	Portugalia	1.851	Ekwador	1.227	Tanzania	1.893	Dania	1.705	Nowa Zelandia	1.669
61	Ekwador	1.173	Singapur	1.602	Jordania	1.189	Węgry	1.841	Nowa Zelandia	1.486	Angola	1.561
62	COD	1.157	Jordania	1.595	Mjanma	1.149	Angola	1.800	Angola	1.441	Azerbejdżan	1.511
63	Uzbekistan	1.149	Austria	1.581	Tanzania	1.075	Singapur	1.710	Jordania	1.412	COD	1.483
64	Białoruś	1.079	Mjanma	1.502	COD	1.025	Uzbekistan	1.673	Portugalia	1.386	Irlandia	1.382
65	Kamerun	0.988	Tanzania	1.279	Nowa Zelandia	1.001	Ekwador	1.617	Sri Lanka	1.310	Kenia	1.366
66	Tunezja	0.950	Ekwador	1.253	Sri Lanka	0.990	Mjanma	1.536	Ekwador	1.206	Ekwador	1.343
67	Sudan	0.938	Turkmenistan	1.245	Tunezja	0.967	CIV	1.404	COD	1.201	Tanzania	1.296
68	Singapur	0.935	Sri Lanka	1.114	Irlandia	0.966	Ghana	1.376	Kambodża	1.187	Sri Lanka	1.260
69	Kenia	0.914	Mozambik	1.046	Turkmenistan	0.938	Gwatemala	1.326	Słowacja	1.154	Jordania	1.191
70	CIV	0.903	Tunezja	0.976	Kenia	0.836	Dominikana	1.238	Bułgaria	1.083	Słowacja	1.142
71	Angola	0.863	COD	0.960	Mozambik	0.829	Sri Lanka	1.160	Litwa	1.069	Bułgaria	1.077
72	Słowacja	0.752	Bangladesz	0.930	Zimbabwe	0.769	Oman	1.158	Tanzania	0.997	Kambodża	1.008
73	Sri Lanka	0.742	Mongolia	0.851	Mongolia	0.629	Słowacja	1.118	Kenia	0.996	Uganda	0.950
74	Gwatemala	0.721	Zimbabwe	0.832	Gwatemala	0.606	Uganda	1.101	Mali	0.946	Litwa	0.948
75	Bułgaria	0.702	Kenia	0.797	Urugwaj	0.582	Kuwejt	1.085	Serbia	0.926	Białoruś	0.914
76	Urugwaj	0.686	Nowa Zelandia	0.711	Uganda	0.573	Bułgaria	1.064	Tunezja	0.908	Serbia	0.904
77	Jemen	0.670	Uganda	0.668	Boliwia	0.571	Kamerun	1.059	Białoruś	0.880	Dominikana	0.897

	1992 (świat = 1000)						2023 (świat = 1000)					
	Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna		Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna	
	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM
78	Dominikana	0.670	Słowenia	0.633	Kamerun	0.501	Białoruś	0.982	Uganda	0.874	CIV	0.894
79	Tanzania	0.666	Irlandia	0.621	Paragwaj	0.465	Boliwia	0.939	Armenia	0.818	Tunezja	0.869
80	Oman	0.645	Azerbejdżan	0.587	Gruzja	0.436	Libia	0.928	Dominikana	0.726	Mali	0.848
81	Zimbabwe	0.642	Boliwia	0.565	Azerbejdżan	0.419	Azerbejdżan	0.914	Chorwacja	0.659	Chorwacja	0.698
82	Ghana	0.634	Gwatemala	0.548	CIV	0.419	Turkmenistan	0.887	CIV	0.638	Ghana	0.697
83	Senegal	0.610	Urugwaj	0.529	Senegal	0.386	Serbia	0.860	Irlandia	0.622	Gwatemala	0.690
84	Boliwia	0.584	Gruzja	0.503	Ghana	0.386	Nepal	0.852	Nepal	0.564	Nepal	0.660
85	Paragwaj	0.551	Armenia	0.493	Salwador	0.386	Kostaryka	0.843	Estonia	0.550	Armenia	0.646
86	Madagaskar	0.467	Mołdawia	0.489	Dominikana	0.384	Panama	0.830	Burkina Faso	0.531	Urugwaj	0.608
87	Kostaryka	0.464	Nikaragua	0.477	Tadżykistan	0.383	Urugwaj	0.818	Łotwa	0.526	Zambia	0.538
88	Niger	0.442	Laos	0.457	Nikaragua	0.383	Tunezja	0.789	Urugwaj	0.503	Burkina Faso	0.536
89	Mjanma	0.442	Tadżykistan	0.457	Cypr	0.379	Chorwacja	0.775	Niger	0.502	Niger	0.531
90	Panama	0.440	Cypr	0.445	Armenia	0.371	Jordania	0.750	Czad	0.501	Łotwa	0.498
91	Nepal	0.420	Paragwaj	0.423	Laos	0.357	Zambia	0.732	BIH	0.494	Estonia	0.493
92	PNG	0.413	Kambodża	0.407	Zambia	0.356	Paragwaj	0.709	Botswana	0.462	Czad	0.487
93	Zambia	0.400	Salwador	0.396	Panama	0.317	Litwa	0.707	Słowenia	0.442	Senegal	0.483
94	Mozambik	0.396	Brunei	0.352	Burkina Faso	0.317	Mozambik	0.670	Zambia	0.441	Słowenia	0.474
95	Mali	0.395	Zambia	0.335	Madagaskar	0.304	Mali	0.653	Gwinea	0.407	Paragwaj	0.457
96	Honduras	0.391	Bahrajn	0.287	Honduras	0.304	Senegal	0.652	Gruzja	0.406	Gwinea	0.449
97	Uganda	0.383	Burkina Faso	0.286	Nepal	0.285	Kambodża	0.649	Bahrajn	0.405	BIH	0.448
98	Burkina Faso	0.379	Senegal	0.274	Brunei	0.279	PNG	0.635	Senegal	0.399	Honduras	0.441
99	Jordania	0.376	Kongo	0.265	Botswana	0.266	Zimbabwe	0.626	Gwatemala	0.372	Botswana	0.427
100	Salwador	0.364	Ghana	0.262	Kongo	0.265	Niger	0.589	Namibia	0.368	Gruzja	0.408
101	Gwinea	0.344	Honduras	0.260	Mali	0.260	Honduras	0.587	Honduras	0.367	Mozambik	0.393
102	Gabon	0.324	Kamerun	0.257	PNG	0.246	Burkina Faso	0.545	Ghana	0.357	Kamerun	0.389
103	Turkmenistan	0.323	Panama	0.255	Namibia	0.243	Słowenia	0.537	Paragwaj	0.330	Bahrajn	0.356
104	Botswana	0.310	Botswana	0.244	Bahrajn	0.236	Madagaskar	0.537	Mauretania	0.330	Namibia	0.337

	1992 (świat = 1000)						2023 (świat = 1000)					
	Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna		Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna	
	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM
105	Luksemburg	0.309	Dominikana	0.242	Rwanda	0.220	Gwinea	0.534	Cypr	0.323	Zimbabwe	0.331
106	Gruzja	0.302	Rwanda	0.233	Czad	0.215	Czad	0.460	Kongo	0.294	Mauretania	0.317
107	Liban	0.299	Madagaskar	0.223	Kirgistan	0.211	Łotwa	0.442	Luksemburg	0.263	Kongo	0.312
108	Namibia	0.292	Namibia	0.218	Niger	0.210	Salwador	0.434	Mozambik	0.255	Salwador	0.306
109	Czad	0.282	Nepal	0.217	Mauretania	0.187	Benin	0.432	Brunei	0.243	Cypr	0.305
110	Kongo	0.267	Kirgistan	0.194	TTO	0.170	Mongolia	0.429	Salwador	0.242	Luksemburg	0.304
111	Islandia	0.254	Mali	0.193	Liban	0.170	Gruzja	0.412	Gabon	0.234	Madagaskar	0.296
112	Cypr	0.246	Litwa	0.185	Luksemburg	0.158	Somalia	0.394	TTO	0.233	PNG	0.294
113	Kirgistan	0.245	Albania	0.184	Haiti	0.157	Luksemburg	0.385	Rwanda	0.221	Gabon	0.267
114	Katar	0.243	Czad	0.181	Albania	0.149	Estonia	0.379	Macedonia	0.205	Mongolia	0.253
115	Mauretania	0.239	CIV	0.177	Malawi	0.149	Malawi	0.373	Togo	0.203	Benin	0.251
116	Tadżykistan	0.236	PNG	0.163	CAF	0.123	Haiti	0.360	Zimbabwe	0.184	Rwanda	0.246
117	Malawi	0.227	Mauretania	0.161	Benin	0.118	Botswana	0.358	Madagaskar	0.176	TTO	0.236
118	TTO	0.217	TTO	0.146	Jamajka	0.109	Laos	0.357	Mongolia	0.165	Tadżykistan	0.209
119	Haiti	0.216	Haiti	0.127	Bahamy	0.095	BIH	0.356	Tadżykistan	0.164	Togo	0.209
120	Jamajka	0.207	Łotwa	0.121	Fidzi	0.092	Nikaragua	0.353	Benin	0.161	Nikaragua	0.206
121	Rwanda	0.196	Dżibuti	0.110	Dżibuti	0.088	Kongo	0.347	Sudan Płd.	0.158	Brunei	0.203
122	Nikaragua	0.195	Malawi	0.110	Lesotho	0.070	Gabon	0.334	Jamajka	0.157	Macedonia	0.202
123	Benin	0.195	Liban	0.105	Surinam	0.055	Kirgistan	0.318	CPV	0.149	Malawi	0.188
124	CAF	0.184	Estonia	0.104	Malta	0.053	Armenia	0.301	Nikaragua	0.133	Jamajka	0.183
125	Mongolia	0.183	Niger	0.093	Belize	0.031	Tadżykistan	0.301	PNG	0.123	Gujana	0.145
126	Macedonia	0.170	CAF	0.093	Seszele	0.021	Rwanda	0.296	CAF	0.114	Mołdawia	0.138
127	Togo	0.169	Fidzi	0.090	CPV	0.016	Mauretania	0.291	Burundi	0.107	Haiti	0.135
128	Laos	0.156	Bahamy	0.085	Afganistan	N/A	Albania	0.289	Gujana	0.105	CAF	0.114
129	Irak	0.143	Luksemburg	0.083	Somalia	N/A	Namibia	0.276	Malawi	0.096	CPV	0.113
130	Mauritius	0.136	Benin	0.080	Libia	N/A	Cypr	0.270	Czarnogóra	0.091	Burundi	0.104
131	Bahrajn	0.133	Lesotho	0.063	Syria	N/A	Islandia	0.266	Mołdawia	0.090	Czarnogóra	0.092

	1992 (świat = 1000)						2023 (świat = 1000)					
	Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna		Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna	
	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM
132	Brunei	0.132	Jamajka	0.061	Uzbekistan	N/A	Bahrajn	0.259	Bahamy	0.074	Bahamy	0.091
133	Armenia	0.127	Surinam	0.059	Erytrea	N/A	Liban	0.255	Fidži	0.055	Sierra Leone	0.071
134	Burundi	0.126	Malta	0.037	GNQ	N/A	TTO	0.242	Kamerun	0.054	Malta	0.068
135	Bahamy	0.116	Belize	0.029	Korea Płn.	N/A	Jamajka	0.235	TLS	0.050	Fidži	0.066
136	Sierra Leone	0.098	Seszele	0.023	Iran	N/A	Mołdawia	0.233	Sierra Leone	0.043	Liberia	0.061
137	Fidži	0.098	CPV	0.011	Irak	N/A	Gujana	0.224	Malta	0.042	TLS	0.050
138	Suazi	0.090	Afganistan	N/A	Etiopia	N/A	Togo	0.222	Lesotho	0.040	Lesotho	0.046
139	Azerbejdżan	0.085	San Marino	N/A	Katar	N/A	Macedonia	0.196	GNB	0.038	GNB	0.044
140	Malta	0.084	Sudan Płd.	N/A	Kuwejt	N/A	GNQ	0.172	Belize	0.034	Belize	0.040
141	Lesotho	0.084	Somalia	N/A	Czechy	N/A	Kosowo	0.142	Liberia	0.027	Gambia	0.035
142	Albania	0.081	BIH	N/A	Angola	N/A	Mauritius	0.135	Barbados	0.025	Barbados	0.033
143	Erytrea	0.070	Kosowo	N/A	Kambodża	N/A	Liberia	0.129	Haiti	0.023	Afganistan	N/A
144	Barbados	0.061	Liberia	N/A	Słowacja	N/A	Sierra Leone	0.128	Gambia	0.023	Somalia	N/A
145	Gambia	0.060	Czarnogóra	N/A	Litwa	N/A	Bahamy	0.126	Afganistan	N/A	Libia	N/A
146	Gujana	0.051	TLS	N/A	Serbia	N/A	Brunei	0.124	Albania	N/A	Syria	N/A
147	Surinam	0.046	STP	N/A	Chorwacja	N/A	Malta	0.118	Andora	N/A	Uzbekistan	N/A
148	Dżibuti	0.045	Palau	N/A	Estonia	N/A	CAF	0.114	ATG	N/A	Erytrea	N/A
149	Belize	0.037	Nauru	N/A	Łotwa	N/A	Burundi	0.099	Bhutan	N/A	GNQ	N/A
150	Andora	0.032	Iran	N/A	BIH	N/A	Czarnogóra	0.092	Boliwia	N/A	Korea Płn.	N/A
151	GNB	0.032	Libia	N/A	Słowenia	N/A	Fidži	0.086	Komory	N/A	Wenezuela	N/A
152	Komory	0.031	Syria	N/A	Gwinea	N/A	Suazi	0.081	Kostaryka	N/A	Kuba	N/A
153	Liechtenstein	0.030	Czechy	N/A	Gabon	N/A	Surinam	0.078	Kuba	N/A	Sudan	N/A
154	Bhutan	0.030	Etiopia	N/A	Macedonia	N/A	Dżibuti	0.076	Dżibuti	N/A	Jemen	N/A
155	SLB	0.028	Uzbekistan	N/A	Togo	N/A	Gambia	0.059	Dominika	N/A	Turkmenistan	N/A
156	St. Lucia	0.028	Angola	N/A	Sudan Płd.	N/A	Lesotho	0.058	GNQ	N/A	Laos	N/A
157	CPV	0.027	Słowacja	N/A	Burundi	N/A	GNB	0.055	Erytrea	N/A	Kirgistan	N/A
158	Monako	0.026	Kostaryka	N/A	Gujana	N/A	Malediwy	0.055	Grenada	N/A	Liban	N/A

	1992 (świat = 1000)						2023 (świat = 1000)					
	Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna		Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna	
	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM
159	GNQ	0.019	Gwinea	N/A	Czarnogóra	N/A	Belize	0.053	Islandia	N/A	Dżibuti	N/A
160	ATG	0.018	Gabon	N/A	Mołdawia	N/A	TLS	0.051	Kiribati	N/A	Surinam	N/A
161	Vanuatu	0.018	Islandia	N/A	TLS	N/A	Barbados	0.049	Korea Płn.	N/A	Seszele	N/A
162	Seszele	0.017	Katar	N/A	Sierra Leone	N/A	CPV	0.041	Kosowo	N/A	Katar	N/A
163	Malediwy	0.016	Macedonia	N/A	GNB	N/A	SLB	0.039	Kirgistan	N/A	Sudan Płd.	N/A
164	Grenada	0.014	Togo	N/A	Liberia	N/A	Komory	0.026	Laos	N/A	San Marino	N/A
165	VCT	0.014	Irak	N/A	Barbados	N/A	Andora	0.026	Liban	N/A	Liechtenstein	N/A
166	Dominika	0.012	Mauritius	N/A	Gambia	N/A	St. Lucia	0.025	Libia	N/A	Bhutan	N/A
167	Samoa	0.012	Burundi	N/A	San Marino	N/A	Vanuatu	0.023	Liechtenstein	N/A	Monako	N/A
168	Mikronezja	0.011	Sierra Leone	N/A	Kosowo	N/A	Seszele	0.020	Malediwy	N/A	Tonga	N/A
169	KNA	0.010	Suazi	N/A	STP	N/A	ATG	0.018	MHL	N/A	Kostaryka	N/A
170	Tonga	0.009	Erytrea	N/A	Palau	N/A	Samoa	0.016	Mauritius	N/A	Islandia	N/A
171	MHL	0.005	Barbados	N/A	Nauru	N/A	Grenada	0.014	Mikronezja	N/A	Kosowo	N/A
172	Kiribati	0.004	Gambia	N/A	Kostaryka	N/A	VCT	0.012	Monako	N/A	Mauritius	N/A
173	Tuvalu	0.001	Gujana	N/A	Islandia	N/A	STP	0.011	Nauru	N/A	Suazi	N/A
174	Afganistan	N/A	Andora	N/A	Mauritius	N/A	KNA	0.010	Palau	N/A	Malediwy	N/A
175	Korea Płn.	N/A	GNB	N/A	Suazi	N/A	Dominika	0.009	Panama	N/A	SLB	N/A
176	San Marino	N/A	Komory	N/A	Andora	N/A	Mikronezja	0.008	Samoa	N/A	Komory	N/A
177	Sudan Płd.	N/A	Liechtenstein	N/A	Komory	N/A	Kiribati	0.006	San Marino	N/A	Andora	N/A
178	Kuwejt	N/A	Bhutan	N/A	Liechtenstein	N/A	MHL	0.004	STP	N/A	St. Lucia	N/A
179	Serbia	N/A	SLB	N/A	Bhutan	N/A	Palau	0.003	Seszele	N/A	Vanuatu	N/A
180	Chorwacja	N/A	St. Lucia	N/A	SLB	N/A	Nauru	0.002	SLB	N/A	ATG	N/A
181	Litwa	N/A	Monako	N/A	St. Lucia	N/A	Tuvalu	0.001	Somalia	N/A	Samoa	N/A
182	Kambodża	N/A	GNQ	N/A	Monako	N/A	Afganistan	N/A	KNA	N/A	Grenada	N/A
183	Słowenia	N/A	ATG	N/A	ATG	N/A	Korea Płn.	N/A	St. Lucia	N/A	VCT	N/A
184	Łotwa	N/A	Vanuatu	N/A	Vanuatu	N/A	San Marino	N/A	VCT	N/A	STP	N/A
185	Somalia	N/A	Malediwy	N/A	Malediwy	N/A	Sudan Płd.	N/A	Sudan	N/A	KNA	N/A

	1992 (świat = 1000)						2023 (świat = 1000)					
	Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna		Potęga gospodarcza		Potęga wojskowa		Potęga geopolityczna	
	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM	Państwo	mM
186	Estonia	N/A	Grenada	N/A	Grenada	N/A	Wenezuela	N/A	Surinam	N/A	Dominika	N/A
187	BIH	N/A	VCT	N/A	VCT	N/A	Syria	N/A	Suazi	N/A	Mikronezja	N/A
188	Mołdawia	N/A	Dominika	N/A	Dominika	N/A	Kuba	N/A	Syria	N/A	Kiribati	N/A
189	Kosowo	N/A	Samoa	N/A	Samoa	N/A	Jemen	N/A	Tonga	N/A	MHL	N/A
190	Liberia	N/A	Mikronezja	N/A	Mikronezja	N/A	Katar	N/A	Turkmenistan	N/A	Palau	N/A
191	Czarnogóra	N/A	KNA	N/A	KNA	N/A	Erytrea	N/A	Tuvalu	N/A	Nauru	N/A
192	TLS	N/A	Tonga	N/A	Tonga	N/A	Liechtenstein	N/A	Uzbekistan	N/A	Tuvalu	N/A
193	STP	N/A	MHL	N/A	MHL	N/A	Bhutan	N/A	Vanuatu	N/A	Boliwia	N/A
194	Palau	N/A	Kiribati	N/A	Kiribati	N/A	Monako	N/A	Wenezuela	N/A	Panama	N/A
195	Nauru	N/A	Tuvalu	N/A	Tuvalu	N/A	Tonga	N/A	Jemen	N/A	Albania	N/A

3.3 Ranking państw na bazie wskaźników militaryzacji gospodarczej, PKB i demograficznej

Wyróżniamy trzy rodzaje militaryzacji: militaryzację gospodarczą (można ją też nazwać „militaryzacją ekonomiczno-demograficzną”), militaryzację GDP (można ją też nazwać „militaryzacją produkcyjno-usługową”) oraz militaryzację demograficzną. Wskaźniki militaryzacji są wielkościami bezwymiarowymi.

Wskaźniki militaryzacji gospodarczej to stosunek potęgi wojskowej do potęgi gospodarczej, czyli:

$$m_e = \frac{P_m}{P_e}.$$

Można go również interpretować jako *wskaźnik mobilizacji*, gdyż pokazuje, jak wielka część zasobów została przeznaczona (zmobilizowana) na cele wojskowe (obronne), a także jako wskaźnik *gotowości obronnej*. Jest on iloczynem dwóch wskaźników, co obrazuje poniższy wzór:

$$m_e = \frac{MEX^{0,652} \times S^{0,217} \times a^{0,109}}{GDP^{0,652} \times L^{0,217} \times a^{0,109}}.$$

Po uproszczeniu wzór przyjmie postać:

$$m_e = \frac{MEX^{0,652} \times S^{0,217}}{GDP^{0,652} \times L^{0,217}}, \text{ czyli: } \left(\frac{MEX^{0,652}}{GDP^{0,652}} \right) \times \left(\frac{S^{0,217}}{L^{0,217}} \right).$$

Innymi słowy, jest to iloczyn dwóch wskaźników. Pierwszy wskaźnik (m_{PKB}) wyraża militaryzację PKB, natomiast drugi (m_d) – militaryzację demograficzną:

$$m_{PKB} = \frac{MEX^{0,652}}{GDP^{0,652}},$$

$$m_d = \frac{S^{0,217}}{L^{0,217}}.$$

Powyższe wskaźniki są ważnym środkiem opisu polityki obronnej państw. Należy podkreślić, że strategia militaryzacji jest jednocześnie strategią wobec sektora cywilnego – rosnąca stopa militaryzacji (GDP oraz ludności) prowadzi do malejącej roli czynnika cywilnego, i odwrotnie. Na bazie tego rozumowania można wyróżnić cztery rodzaje strategii (zob. tabela 5). Oprócz tego, jest duża liczba sytuacji pośrednich. Wskaźniki te informują nas w przybliżeniu o rodzaju strategii wojskowej państw oraz o woli jej realizacji. Rozumowanie to odnosi się do państw średnio i wysoko rozwiniętych.

Tabela 5. Strategie wynikające ze stopnia militaryzacji PKB oraz ludności

Militaryzacja demograf. \ Militaryzacja PKB	Niska	Wysoka
Niska	Strategia niskiej militaryzacji GDP i ludności. <i>Małe siły zbrojne, słabo uzbrojone i wyposażone. Armia kontraktowa, zawodowa lub z poboru.</i>	Strategia niskiej militaryzacji GDP, ale wysokiej militaryzacji ludności. <i>Duże siły zbrojne, słabo uzbrojone i wyposażone. Najprawdopodobniej z poboru.</i>
Wysoka	Strategia wysokiej militaryzacji GDP, ale niskiej militaryzacji ludności. <i>Małe siły zbrojne, bardzo dobrze uzbrojone i wyposażone. Najprawdopodobniej zawodowe.</i>	Strategia wysokiej militaryzacji GDP oraz militaryzacji ludności. <i>Duże siły zbrojne, dobrze uzbrojone i wyposażone. Najprawdopodobniej połączenie armii z poboru i armii zawodowej.</i>

Jest to ujęcie modelowe, dlatego zapewne można znaleźć przykłady nie pasujące dokładnie do przedstawionej klasyfikacji. Trzeba oczywiście pamiętać o umowności kategorii „niski” – „wysoki”. Ogólnie rzecz biorąc mamy do wyboru dwie drogi. Pierwsza, za poziom „niski” uznać wielkości poniżej średniej światowej, natomiast za „wysoki” – wielkości powyżej średniej światowej. Druga droga to odwołanie się do wielkości udziałów czynników militarnych w GDP lub liczbie ludności. Zarówno teoria, jak i doświadczenie historyczne pokazują, że udział wydatków wojskowych w GDP do 3% można określić jako pokojowy. Między 5% a 7% nadal można uznać za pokojowy, ale widać wyraźny wzrost napięć polityczno-militarnych. Powyżej 7-8% oznacza wysoki poziom mobilizacji zasobów gospodarczych i demograficznych. W końcowej ocenie najlepiej byłoby porównać wyniki obu podejść. Militaryzację potęgi liczymy w trzech postaciach: militaryzację gospodarczą jako udział potęgi wojskowej w potędze gospodarczej, militaryzację PKB jako udział wydatków wojskowych w PKB w oraz militaryzację demograficzną jako udział liczby żołnierzy służby czynnej w populacji generalnej (z odpowiednimi wykładnikami potęgowymi – zgodnie z modelem). We wszystkich trzech wypadkach wskaźnik militaryzacji świata przyjmuje wartość 1. Państwa o militaryzacji większej od 1 traktujemy jako silnie zmilitaryzowane; poniżej 1, jako słabo zmilitaryzowane (tabela 6). Tak rozumiana militaryzacja ma charakter względny, gdyż jest odnoszona do militaryzacji świata. Możliwe są trzy modelowe sytuacje. Pierwsza, gdy pozycja państwa wyznaczona przez wszystkie trzy rodzaje militaryzacji jest podobna – jest to pozycja zrównoważona. Trzeba jednak pamiętać, że może być ona osiągnięta przy różnych poziomach militaryzacji – wysokich lub niskich. Druga, gdy pozycja wynikająca z militaryzacji PKB jest wyraźnie wyższa, niż z militaryzacji demograficznej (pozycja niezrównoważona - przechył produkcyjno-usługowy. I trzecia, gdy pozycja wynikająca z militaryzacji demograficznej jest wyraźnie wyższa, niż pozycja wynikająca z militaryzacji PKB (pozycja niezrównoważona – przechył demograficzny). Wskaźniki militaryzacji można interpretować jako *współczynniki mobilizacji* (gdyż pokazują, jaka część zasobów została przeznaczona na cele wojskowe czy też obronne), a także jako *wskaźniki gotowości* (czyli stopnia przygotowania do obrony kraju).

Tabela 6. Ranking krajów na podstawie militaryzacji gospodarczej, militaryzacji PKB i militaryzacji demograficznej w 1992 i 2023 r. (świat = 1)

	1992 (świat = 1)						2023 (świat = 1)					
	Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna		Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna	
	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md
1	Azerbejdżan	6.91	Kuwejt	7.92	Korea Płn.	1.73	Ukraina	6.30	CPV	4.04	Erytrea	2.11
2	Wietnam	4.94	Azerbejdżan	7.01	Izrael	1.56	CPV	3.68	Ukraina	3.97	Korea Płn.	1.89
3	Mongolia	4.66	Mongolia	4.22	Syria	1.53	Armenia	2.72	Algieria	2.33	Ukraina	1.52
4	Jordania	4.25	Wietnam	3.96	ARE	1.48	Oman	2.63	SAU	2.09	Izrael	1.52
5	Oman	4.18	Turkmenistan	3.32	Jordania	1.46	SAU	2.60	Oman	1.99	Brunei	1.47
6	Bułgaria	4.00	Bułgaria	3.18	Chorwacja	1.43	Algieria	2.42	Armenia	1.84	Armenia	1.47
7	Armenia	3.89	Mjanma	3.09	Irak	1.40	Izrael	2.22	Mali	1.82	Grecja	1.40
8	Turkmenistan	3.86	Oman	3.08	Tajwan	1.37	Azerbejdżan	1.98	Kuwejt	1.72	Sri Lanka	1.38
9	ARE	3.44	Armenia	3.00	Seszele	1.37	Brunei	1.95	Mjanma	1.70	Liban	1.36
10	Mjanma	3.40	Jordania	2.91	Rosja	1.37	Maroko	1.95	Maroko	1.67	Korea Płd.	1.36
11	Białoruś	3.34	SAU	2.83	Libia	1.36	Kuwejt	1.91	Azerbejdżan	1.61	Cypr	1.33
12	SAU	3.32	Jemen	2.82	Oman	1.36	ARE	1.91	ARE	1.56	Oman	1.32
13	Laos	2.93	Mozambik	2.75	Serbia	1.35	Jordania	1.88	Burkina Faso	1.55	Singapur	1.31
14	Jemen	2.90	Białoruś	2.67	Singapur	1.35	Rosja	1.84	Irak	1.55	Jordania	1.31
15	Brunei	2.66	Tadżykistan	2.62	Brunei	1.33	Mjanma	1.84	Izrael	1.47	Rosja	1.28
16	Egipt	2.65	Nikaragua	2.58	Kuba	1.33	Kambodża	1.83	Kambodża	1.46	Litwa	1.28
17	Mozambik	2.64	Laos	2.55	Grecja	1.31	Grecja	1.83	Rosja	1.45	Syria	1.26
18	Izrael	2.64	Gruzja	2.55	Katar	1.31	Irak	1.73	Jordania	1.44	Kambodża	1.25
19	Kuba	2.53	Egipt	2.39	Armenia	1.30	Bahrajn	1.56	USA	1.35	Dżibuti	1.24
20	Nikaragua	2.44	Dżibuti	2.35	Korea Płd.	1.30	Singapur	1.53	Pakistan	1.34	SAU	1.24
21	Dżibuti	2.44	Tanzania	2.34	Kambodża	1.29	Korea Płd.	1.52	Bahrajn	1.33	Tajwan	1.24
22	Albania	2.28	ARE	2.33	Bułgaria	1.26	Litwa	1.51	Brunei	1.32	Iran	1.23
23	Sudan	2.21	Etiopia	2.31	Albania	1.25	USA	1.48	BIH	1.30	ARE	1.23
24	Pakistan	2.16	Sudan	2.27	Białoruś	1.25	Estonia	1.45	Grecja	1.29	Mjanma	1.22

	1992 (świat = 1)						2023 (świat = 1)					
	Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna		Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna	
	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md
25	Bahrajn	2.16	Pakistan	2.09	Wietnam	1.25	Mali	1.45	Estonia	1.25	Katar	1.21
26	Tadżykistan	1.94	Brunei	1.99	Liban	1.25	BIH	1.39	Polska	1.24	Azerbejdżan	1.21
27	Ukraina	1.93	Kazachstan	1.94	Bahrajn	1.24	Tajwan	1.38	Namibia	1.22	Urugwaj	1.20
28	Tanzania	1.92	Ukraina	1.92	Angola	1.20	Pakistan	1.36	Botswana	1.22	Turkmenistan	1.19
29	Kazachstan	1.89	Kuba	1.90	Macedonia	1.20	Namibia	1.33	Czad	1.18	Bułgaria	1.19
30	Cypr	1.81	Albania	1.82	Turcja	1.20	Botswana	1.29	Singapur	1.18	Gruzja	1.18
31	Uganda	1.74	Uganda	1.80	Cypr	1.20	Polska	1.25	Litwa	1.16	Bahrajn	1.17
32	Singapur	1.71	Chiny	1.79	BIH	1.18	Rumunia	1.19	Korea Płd.	1.14	Maroko	1.16
33	Rumunia	1.69	Bahrajn	1.74	SAU	1.17	Cypr	1.19	Tunezja	1.12	Białoruś	1.16
34	Gruzja	1.67	Rwanda	1.73	Iran	1.17	Łotwa	1.19	CAF	1.11	Estonia	1.16
35	Malezja	1.62	Cypr	1.51	Rumunia	1.16	Finlandia	1.16	Burundi	1.11	Tajlandia	1.15
36	USA	1.61	Malezja	1.48	Turkmenistan	1.16	Tunezja	1.15	TLS	1.11	Dominikana	1.15
37	Chiny	1.60	Rumunia	1.45	Laos	1.15	Iran	1.14	Tajwan	1.11	Kolumbia	1.15
38	Sri Lanka	1.50	USA	1.43	Salwador	1.14	Mauretania	1.13	Rumunia	1.11	Belize	1.15
39	Tajwan	1.48	Sri Lanka	1.40	Belgia	1.14	Sri Lanka	1.13	Łotwa	1.10	Wietnam	1.15
40	Węgry	1.43	Algieria	1.33	Urugwaj	1.14	Czad	1.09	Mauretania	1.08	Bahamy	1.15
41	Algieria	1.38	Surinam	1.30	Węgry	1.13	Burundi	1.08	Finlandia	1.04	Sudan Płd.	1.14
42	Seszele	1.34	Zimbabwe	1.29	Polska	1.13	Serbia	1.08	UK	1.04	Norwegia	1.13
43	Surinam	1.30	Singapur	1.27	Norwegia	1.13	Macedonia	1.04	Togo	1.02	Chorwacja	1.12
44	Zimbabwe	1.30	Węgry	1.26	Maroko	1.13	Słowacja	1.03	Gwinea	1.01	Kuba	1.12
45	Korea Płd.	1.25	Izrael	1.25	Słowenia	1.13	Bułgaria	1.02	Indie	1.00	Wenezuela	1.12
46	Polska	1.22	Kenia	1.21	USA	1.12	CAF	1.00	Uganda	0.99	Irak	1.12
47	Turcja	1.20	COD	1.20	Francja	1.12	Francja	1.00	Słowacja	0.98	Fidzi	1.11
48	Rwanda	1.19	Indie	1.14	GNB	1.11	Wietnam	1.00	Australia	0.97	Kuwejt	1.11
49	Grecja	1.10	Wenezuela	1.11	Egipt	1.11	UK	0.99	Niger	0.97	Turcja	1.11
50	Maroko	1.10	Burkina Faso	1.10	Szwecja	1.11	Węgry	0.99	Serbia	0.97	Serbia	1.11

	1992 (świat = 1)						2023 (świat = 1)					
	Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna		Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna	
	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md
51	Salwador	1.09	Polska	1.08	Mongolia	1.11	Czarnogóra	0.99	Francja	0.97	USA	1.10
52	Wenezuela	1.07	Tajwan	1.08	Mjanma	1.10	Gruzja	0.99	Węgry	0.94	Etiopia	1.10
53	Ekwador	1.07	Tunezja	1.04	Fidzi	1.10	TLS	0.98	Kongo	0.93	Egipt	1.09
54	Tunezja	1.03	Ekwador	1.02	Malezja	1.10	Burkina Faso	0.97	Macedonia	0.93	Salwador	1.09
55	Rosja	0.99	Lesotho	1.01	Chile	1.10	TTO	0.96	Iran	0.92	Namibia	1.09
56	Kongo	0.99	Turcja	1.00	Austria	1.10	Australia	0.94	TTO	0.91	Macedonia	1.09
57	Boliwia	0.97	Kongo	0.99	Finlandia	1.09	Kolumbia	0.92	Cypr	0.90	Laos	1.09
58	Kolumbia	0.94	Seszele	0.98	Włochy	1.08	Togo	0.92	Albania	0.89	Malta	1.09
59	Fidzi	0.92	Maroko	0.97	Sri Lanka	1.07	Norwegia	0.91	Wietnam	0.88	Rumunia	1.08
60	Norwegia	0.91	Boliwia	0.97	Holandia	1.07	Białoruś	0.90	Mauritius	0.87	Łotwa	1.08
61	Francja	0.91	Kirgistan	0.96	Portugalia	1.07	Niger	0.85	Malediwy	0.86	Gujana	1.08
62	UK	0.91	Korea Płd.	0.96	Dania	1.06	Chorwacja	0.85	Lesotho	0.86	Barbados	1.07
63	Tajlandia	0.89	Salwador	0.95	Niemcy	1.05	Kongo	0.85	Czarnogóra	0.86	Chile	1.07
64	Indie	0.89	Kolumbia	0.95	Hiszpania	1.05	Słowenia	0.82	Bułgaria	0.85	Botswana	1.06
65	Peru	0.87	Nigeria	0.93	Ekwador	1.05	Indie	0.82	Gruzja	0.83	Finlandia	1.06
66	Kenia	0.87	Zambia	0.92	Dżibuti	1.04	Czechy	0.81	Szwecja	0.83	BIH	1.06
67	Chile	0.85	UK	0.88	Algieria	1.04	Włochy	0.80	Czechy	0.82	Mauretania	1.06
68	Zambia	0.84	Tajlandia	0.87	UK	1.03	Angola	0.80	Sri Lanka	0.81	Malezja	1.05
69	COD	0.83	Peru	0.85	Pakistan	1.03	Uganda	0.79	Holandia	0.81	Słowacja	1.05
70	Kirgistan	0.79	Grecja	0.84	Namibia	1.03	Chile	0.79	Norwegia	0.81	Węgry	1.05
71	Botswana	0.79	Fidzi	0.84	Jemen	1.03	Gwinea	0.76	Słowenia	0.81	TTO	1.05
72	Belize	0.77	Indonezja	0.81	Tajlandia	1.03	Tajlandia	0.76	Kolumbia	0.80	Czarnogóra	1.05
73	Urugwaj	0.77	Francja	0.81	Peru	1.02	Holandia	0.76	Nowa Zelandia	0.80	Surinam	1.05
74	Paragwaj	0.77	Haiti	0.81	Gabon	1.02	Niemcy	0.75	Zambia	0.79	Nepal	1.04
75	Gwatemala	0.76	Norwegia	0.81	Gwatemala	1.02	Ekwador	0.75	Senegal	0.79	Algieria	1.04
76	Burkina Faso	0.75	Belize	0.81	Malta	1.01	Rwanda	0.74	Włochy	0.79	Polska	1.03

	1992 (świat = 1)						2023 (świat = 1)					
	Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna		Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna	
	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md
77	Lesotho	0.75	Paragwaj	0.79	Panama	1.01	Dania	0.73	Tanzania	0.79	Angola	1.03
78	Namibia	0.75	Botswana	0.78	Mauretania	1.01	Nowa Zelandia	0.73	Niemcy	0.78	Francja	1.03
79	Bahamy	0.73	TTO	0.78	Botswana	1.01	Szwecja	0.73	Angola	0.78	Mongolia	1.03
80	Australia	0.71	Chile	0.78	Zimbabwe	1.00	Gabon	0.70	Filipiny	0.78	Tunezja	1.02
81	Szwecja	0.68	Bahamy	0.77	Ukraina	1.00	Hiszpania	0.70	Ekwador	0.77	Słowenia	1.02
82	TTO	0.67	Gwatemala	0.75	Boliwia	1.00	GNB	0.69	Luksemburg	0.77	Pakistan	1.01
83	Mauretania	0.67	Filipiny	0.75	Kongo	1.00	Luksemburg	0.68	Białoruś	0.76	Włochy	1.01
84	Holandia	0.67	Australia	0.73	Surinam	1.00	Lesotho	0.68	Rwanda	0.76	Hiszpania	1.00
85	Finlandia	0.67	Rosja	0.73	Azerbejdżan	0.99	Jamajka	0.67	Chorwacja	0.76	Portugalia	1.00
86	Kanada	0.67	Kanada	0.73	Tunezja	0.98	Filipiny	0.66	GNB	0.74	Czechy	1.00
87	Honduras	0.67	Namibia	0.73	Kolumbia	0.98	Nepal	0.66	Dania	0.74	Austria	0.99
88	Indonezja	0.65	Honduras	0.71	Mołdawia	0.98	Malezja	0.65	Gabon	0.74	Dania	0.99
89	Czad	0.64	Mali	0.70	Czad	0.98	Etiopia	0.65	Chile	0.73	Afganistan	0.98
90	Nigeria	0.63	Urugwaj	0.68	Australia	0.98	Japonia	0.65	Honduras	0.71	Rwanda	0.98
91	Filipiny	0.60	Ghana	0.67	Kazachstan	0.97	Fidżi	0.64	Chiny	0.71	Peru	0.98
92	Niemcy	0.60	Mauretania	0.67	Sudan	0.97	Belize	0.64	Hiszpania	0.70	Burundi	0.98
93	Belgia	0.60	CAF	0.66	Uganda	0.97	Egipt	0.63	Jamajka	0.70	Australia	0.97
94	Haiti	0.59	ZAF	0.66	Paragwaj	0.97	Turcja	0.63	Kenia	0.69	Szwajcaria	0.97
95	Panama	0.58	Czad	0.65	CPV	0.96	Chiny	0.63	Tadżykistan	0.69	Ekwador	0.97
96	Włochy	0.57	Malawi	0.65	Irlandia	0.96	Honduras	0.63	Japonia	0.68	UK	0.97
97	Portugalia	0.57	Nepal	0.63	Wenezuela	0.96	Urugwaj	0.62	COD	0.68	Sudan	0.97
98	Dania	0.57	Holandia	0.63	Mozambik	0.96	Senegal	0.61	Kanada	0.67	Niemcy	0.96
99	ZAF	0.55	Finlandia	0.61	Belize	0.96	Kanada	0.61	Brazylia	0.66	Jamajka	0.96
100	Nepal	0.52	Szwecja	0.61	Bahamy	0.95	Brazylia	0.61	Tajlandia	0.66	Gabon	0.95
101	CAF	0.51	Senegal	0.59	Nikaragua	0.95	Portugalia	0.61	Panama	0.65	Paragwaj	0.95
102	Mali	0.49	Benin	0.59	Honduras	0.94	Zambia	0.60	Nepal	0.63	Kazachstan	0.94

	1992 (świat = 1)						2023 (świat = 1)					
	Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna		Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna	
	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md
103	Malawi	0.48	Madagaskar	0.58	Afganistan	0.93	COD	0.59	Boliwia	0.63	Japonia	0.94
104	Madagaskar	0.48	Panama	0.58	Nowa Zelandia	0.93	Dominikana	0.59	Malezja	0.62	Belgia	0.94
105	Hiszpania	0.45	PNG	0.57	Dominikana	0.92	Bahamy	0.58	Portugalia	0.61	Mołdawia	0.94
106	Nowa Zelandia	0.45	Niemcy	0.57	Kanada	0.92	Kazachstan	0.57	Kazachstan	0.61	Holandia	0.94
107	Senegal	0.45	Dania	0.53	GNQ	0.92	Salwador	0.56	Mozambik	0.60	GNB	0.93
108	Malta	0.44	Portugalia	0.53	Szwajcaria	0.91	Austria	0.55	Etiopia	0.59	Czad	0.93
109	Ghana	0.41	Włochy	0.53	Zambia	0.91	Tadżykistan	0.54	Bangladesz	0.59	Zimbabwe	0.92
110	Benin	0.41	Belgia	0.52	Gujana	0.90	Belgia	0.54	Egipt	0.58	Nowa Zelandia	0.92
111	Szwajcaria	0.41	Bangladesz	0.50	Chiny	0.89	Tanzania	0.53	Fidzi	0.57	Nikaragua	0.91
112	CPV	0.40	Nowa Zelandia	0.49	TTO	0.86	Barbados	0.52	Belgia	0.57	Kanada	0.91
113	PNG	0.40	Argentyna	0.45	Luksemburg	0.85	Peru	0.49	Turcja	0.57	Brazylia	0.91
114	Irlandia	0.38	Szwajcaria	0.45	Meksyk	0.85	Bangladesz	0.48	CIV	0.57	Meksyk	0.91
115	Argentyna	0.37	Malta	0.43	Japonia	0.84	Kenia	0.47	Austria	0.56	CPV	0.91
116	Bangladesz	0.36	Hiszpania	0.43	Argentyna	0.84	Szwajcaria	0.47	Belize	0.56	Kongo	0.91
117	Dominikana	0.36	CPV	0.42	Brazylia	0.84	Gujana	0.47	ZAF	0.52	Kirgistan	0.90
118	Liban	0.35	Kostaryka	0.41	Litwa	0.83	Paragwaj	0.47	Urugwaj	0.51	CAF	0.90
119	Austria	0.35	Kamerun	0.40	ZAF	0.83	CIV	0.45	Bahamy	0.51	Irlandia	0.90
120	Brazylia	0.32	Dominikana	0.39	Kirgistan	0.82	ZAF	0.43	Salwador	0.51	Argentyna	0.89
121	Japonia	0.30	Irlandia	0.39	Nepal	0.82	Indonezja	0.41	Dominikana	0.51	TLS	0.89
122	Jamajka	0.29	Brazylia	0.39	Tanzania	0.82	Gambia	0.39	Peru	0.50	Gambia	0.88
123	Luksemburg	0.27	Jamajka	0.38	Madagaskar	0.82	Mołdawia	0.39	Paragwaj	0.49	Togo	0.88
124	Kamerun	0.26	Niger	0.36	Filipiny	0.81	Mongolia	0.38	Barbados	0.49	Chiny	0.88
125	Meksyk	0.21	Japonia	0.35	Indonezja	0.79	Mozambik	0.38	Szwajcaria	0.48	Honduras	0.88
126	Niger	0.21	Austria	0.32	Gwinea	0.79	Nikaragua	0.38	Madagaskar	0.48	Indonezja	0.88
127	CIV	0.20	Luksemburg	0.32	Sierra Leone	0.78	Benin	0.37	Benin	0.47	Szwecja	0.88
128	Afganistan	N/A	CIV	0.31	Indie	0.78	Malta	0.36	Indonezja	0.46	COD	0.87

	1992 (świat = 1)						2023 (świat = 1)					
	Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna		Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna	
	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md
129	Angola	N/A	Liban	0.28	Jamajka	0.78	Argentyna	0.33	Gambia	0.44	Uzbekistan	0.87
130	Andora	N/A	Meksyk	0.25	Togo	0.77	Sierra Leone	0.33	Gujana	0.43	Niger	0.85
131	ATG	N/A	Mauritius	0.22	Estonia	0.77	Meksyk	0.33	Kostaryka	0.43	Filipiny	0.85
132	Burundi	N/A	Afganistan	N/A	CAF	0.77	Madagaskar	0.33	Nigeria	0.42	ZAF	0.85
133	BIH	N/A	Angola	N/A	Senegal	0.76	Nigeria	0.31	Nikaragua	0.41	Jemen	0.84
134	Barbados	N/A	ATG	N/A	Lesotho	0.75	Zimbabwe	0.29	Mołdawia	0.41	Sierra Leone	0.82
135	Bhutan	N/A	Dominika	N/A	Malawi	0.74	Gwatemala	0.28	Sierra Leone	0.41	Gwatemala	0.82
136	Komory	N/A	Mikronezja	N/A	Tadżykistan	0.74	Ghana	0.26	Mongolia	0.37	Indie	0.82
137	Kostaryka	N/A	Gwinea	N/A	Haiti	0.73	Malawi	0.26	Argentyna	0.37	CIV	0.80
138	Czechy	N/A	Gujana	N/A	Burundi	0.73	Irlandia	0.21	Malawi	0.36	Uganda	0.80
139	Dominika	N/A	Kambodża	N/A	Łotwa	0.73	Liberia	0.21	Ghana	0.36	Bangladesz	0.80
140	Erytrea	N/A	Liberia	N/A	Bangladesz	0.73	PNG	0.19	Meksyk	0.36	Mali	0.80
141	Estonia	N/A	St. Lucia	N/A	Kenia	0.72	Haiti	0.06	Gwatemala	0.34	Tadżykistan	0.79
142	Etiopia	N/A	Mołdawia	N/A	Mali	0.70	Kamerun	0.05	ATG	0.34	Benin	0.79
143	Mikronezja	N/A	Katar	N/A	Benin	0.70	Afganistan	N/A	Malta	0.33	Kamerun	0.79
144	Gabon	N/A	Somalia	N/A	PNG	0.69	Bhutan	N/A	Liberia	0.32	Lesotho	0.79
145	Gwinea	N/A	Serbia	N/A	COD	0.69	Kuba	N/A	Zimbabwe	0.32	Senegal	0.78
146	Gambia	N/A	Słowacja	N/A	Gambia	0.69	Dżibuti	N/A	PNG	0.29	Somalia	0.77
147	GNB	N/A	Syria	N/A	Rwanda	0.69	Erytrea	N/A	Irlandia	0.24	Zambia	0.76
148	GNQ	N/A	VCT	N/A	Burkina Faso	0.69	GNQ	N/A	Islandia	0.17	Gwinea	0.76
149	Grenada	N/A	Andora	N/A	Nigeria	0.68	Kirgistan	N/A	Haiti	0.13	Nigeria	0.74
150	Gujana	N/A	Erytrea	N/A	Uzbekistan	0.67	Laos	N/A	Kamerun	0.06	GNQ	0.73
151	Chorwacja	N/A	Gabon	N/A	Kamerun	0.65	Liban	N/A	Afganistan	N/A	Malawi	0.71
152	Iran	N/A	Chorwacja	N/A	Gruzja	0.65	Libia	N/A	Katar	N/A	Ghana	0.69
153	Irak	N/A	KNA	N/A	CIV	0.64	Liechtenstein	N/A	Somalia	N/A	Madagaskar	0.69
154	Islandia	N/A	Liechtenstein	N/A	Ghana	0.61	Monako	N/A	Syria	N/A	Kenia	0.68

	1992 (świat = 1)						2023 (świat = 1)					
	Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna		Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna	
	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md
155	Kambodża	N/A	Litwa	N/A	Niger	0.59	Korea Płn.	N/A	Erytrea	N/A	Tanzania	0.67
156	Kiribati	N/A	Macedonia	N/A	Andora	N/A	Katar	N/A	Liechtenstein	N/A	PNG	0.66
157	KNA	N/A	Czarnogóra	N/A	ATG	N/A	Sudan	N/A	Korea Płn.	N/A	Liberia	0.66
158	Kuwejt	N/A	Korea Płn.	N/A	Barbados	N/A	San Marino	N/A	Sudan Płd.	N/A	Mozambik	0.64
159	Liberia	N/A	Sierra Leone	N/A	Bhutan	N/A	Somalia	N/A	Tonga	N/A	Burkina Faso	0.63
160	Libia	N/A	Sudan Płd.	N/A	Komory	N/A	Sudan Płd.	N/A	Bhutan	N/A	Haiti	0.48
161	St. Lucia	N/A	STP	N/A	Kostaryka	N/A	Surinam	N/A	Monako	N/A	Liechtenstein	N/A
162	Liechtenstein	N/A	Togo	N/A	Czechy	N/A	Seszele	N/A	Uzbekistan	N/A	Tonga	N/A
163	Litwa	N/A	TLS	N/A	Dominika	N/A	Syria	N/A	GNQ	N/A	Bhutan	N/A
164	Łotwa	N/A	Tonga	N/A	Erytrea	N/A	Turkmenistan	N/A	San Marino	N/A	Monako	N/A
165	Monako	N/A	Kosowo	N/A	Etiopia	N/A	Tonga	N/A	Libia	N/A	San Marino	N/A
166	Mołdawia	N/A	Burundi	N/A	Grenada	N/A	Uzbekistan	N/A	Turkmenistan	N/A	Dominika	N/A
167	Malediwy	N/A	Bhutan	N/A	Islandia	N/A	Wenezuela	N/A	Jemen	N/A	Mikronezja	N/A
168	MHL	N/A	Monako	N/A	Kiribati	N/A	Jemen	N/A	Laos	N/A	St. Lucia	N/A
169	Macedonia	N/A	Kiribati	N/A	Kosowo	N/A	Albania	N/A	Dżibuti	N/A	VCT	N/A
170	Czarnogóra	N/A	Grenada	N/A	Kuwejt	N/A	Andora	N/A	Sudan	N/A	Andora	N/A
171	Mauritius	N/A	Islandia	N/A	Liberia	N/A	ATG	N/A	Kuba	N/A	KNA	N/A
172	Nauru	N/A	SLB	N/A	Liechtenstein	N/A	Boliwia	N/A	Surinam	N/A	STP	N/A
173	Palau	N/A	Uzbekistan	N/A	Malediwy	N/A	Komory	N/A	Wenezuela	N/A	Kosowo	N/A
174	Korea Płn.	N/A	Czechy	N/A	MHL	N/A	Kostaryka	N/A	Seszele	N/A	Kiribati	N/A
175	Katar	N/A	Irak	N/A	Mauritius	N/A	Dominika	N/A	Kirgistan	N/A	Grenada	N/A
176	SLB	N/A	Słowenia	N/A	Mikronezja	N/A	Mikronezja	N/A	Liban	N/A	SLB	N/A
177	Sierra Leone	N/A	Samoa	N/A	Monako	N/A	Grenada	N/A	Dominika	N/A	Samoa	N/A
178	San Marino	N/A	Vanuatu	N/A	Czarnogóra	N/A	Islandia	N/A	Mikronezja	N/A	Vanuatu	N/A
179	Somalia	N/A	Komory	N/A	Nauru	N/A	Kiribati	N/A	St. Lucia	N/A	Komory	N/A
180	Serbia	N/A	Gambia	N/A	Palau	N/A	KNA	N/A	VCT	N/A	Suazi	N/A

	1992 (świat = 1)						2023 (świat = 1)					
	Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna		Militaryzacja gospodarcza		Militaryzacja PKB		Militaryzacja demograficzna	
	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md	Państwo	me	Państwo	mpkb	Państwo	md
181	Sudan Płd.	N/A	Suazi	N/A	Samoa	N/A	St. Lucia	N/A	Andora	N/A	Palau	N/A
182	STP	N/A	Estonia	N/A	San Marino	N/A	Malediwy	N/A	KNA	N/A	Nauru	N/A
183	Słowacja	N/A	GNQ	N/A	STP	N/A	MHL	N/A	STP	N/A	Tuvalu	N/A
184	Słowenia	N/A	Łotwa	N/A	Słowacja	N/A	Mauritius	N/A	Kosowo	N/A	MHL	N/A
185	Suazi	N/A	Palau	N/A	SLB	N/A	Nauru	N/A	Kiribati	N/A	Seszele	N/A
186	Syria	N/A	Nauru	N/A	Somalia	N/A	Panama	N/A	Grenada	N/A	Libia	N/A
187	Togo	N/A	Tuvalu	N/A	Sudan Płd.	N/A	Palau	N/A	SLB	N/A	Albania	N/A
188	TLS	N/A	Barbados	N/A	KNA	N/A	SLB	N/A	Samoa	N/A	Mauritius	N/A
189	Tonga	N/A	BIH	N/A	St. Lucia	N/A	STP	N/A	Vanuatu	N/A	Malediwy	N/A
190	Tuvalu	N/A	San Marino	N/A	VCT	N/A	Suazi	N/A	Komory	N/A	Luksemburg	N/A
191	Uzbekistan	N/A	GNB	N/A	Suazi	N/A	Tuvalu	N/A	Suazi	N/A	Panama	N/A
192	VCT	N/A	MHL	N/A	TLS	N/A	VCT	N/A	Palau	N/A	Boliwia	N/A
193	Vanuatu	N/A	Malediwy	N/A	Tonga	N/A	Vanuatu	N/A	Nauru	N/A	Kostaryka	N/A
194	Samoa	N/A	Iran	N/A	Tuvalu	N/A	Samoa	N/A	Tuvalu	N/A	ATG	N/A
195	Kosowo	N/A	Libia	N/A	Vanuatu	N/A	Kosowo	N/A	MHL	N/A	Islandia	N/A

3.4 Państwa według kryteriów mocarstwowości

Kryteria mocarstwowości można ujmować na dwa główne sposoby – sektorowo i syntetycznie. W pierwszym wypadku mówimy o mocarstwach militarnych, gospodarczych, surowcowo-energetycznych itp. W drugim opieramy się na syntetycznych miarach potęgi, przypisując państwa do odpowiednich przedziałów. W tabeli 7 prezentujemy klasyfikację mocarstw z wykorzystaniem syntetycznych miar potęgi w oparciu o przyjęte kryteria.

Tabela 7. Klasyfikacja mocarstwowości państw w oparciu o syntetyczne miary potęgi

Mocarstwo	Symbol	Kryteria (w % potęgi świata)
Supermocarstwo	SP	powyżej 18
Mocarstwo światowe	MS	12-18
Wielkie mocarstwo	WM	7-12
Mocarstwo średnie ^a	MR	3-7
Mocarstwo lokalne	ML	1-3
Małe mocarstwo	MM	0,1-1
Mikromocarstwo	MP	poniżej 0,1

a – poprzednio używaliśmy terminu „mocarstwo regionalne”, co spotkało się z zastrzeżeniami niektórych czytelników.

Na bazie *potęgi gospodarczej* w całym okresie Stany Zjednoczone spełniały kryteria mocarstwa światowego (z wyjątkiem 2001 r., gdy osiągnęły status supermocarstwa). Chiny przeszły od mocarstwa średniego (1992-2004) poprzez wielkie mocarstwo (2005-2011) do mocarstwa światowego (2012-2023). Indie były mocarstwem lokalnym (1992-2002), a następnie mocarstwem średnim (2003-2023). Japonia była mocarstwem średnim, z wyjątkiem lat 1993-1995, gdy była wielkim mocarstwem. Rosja z kolei była mocarstwem lokalnym, z wyjątkiem lat 2008 oraz 2011-2014, gdy była mocarstwem średnim.

Na bazie *potęgi wojskowej* w całym okresie Stany Zjednoczone były jedynym supermocarstwem. Chiny były odpowiednio mocarstwem regionalnym (1992-2000), wielkim mocarstwem (2001-2004), znowu mocarstwem średnim (2005-2010), a następnie wielkim mocarstwem (2011-2023). Indie awansowały z pozycji mocarstwa lokalnego (1992-2008) na pozycję mocarstwa średniego (2009-2023). Rosja w latach 1992, 1997-2002 Rosja spełniała jedynie kryteria mocarstwa lokalnego, w pozostałych latach – mocarstwa średniego (przypominamy, że nie uwzględniamy broni jądrowej).

Na bazie *potęgi geopolitycznej* przez cały okres Stany Zjednoczone były supermocarstwem. Chiny osiągnęły status mocarstwa średniego (1992-2001), następnie wielkiego mocarstwa (2002-2004), by znowu spaść do poziomu mocarstwa średniego (2005-2008). W latach 2009-2017 były wielkim mocarstwem, a w latach 2018-2023 – mocarstwem światowym. Indie w latach 1992-2006 były mocarstwem lokalnym, w następnych latach - mocarstwem średnim. Rosja w latach 1992-2006 była mocarstwem lokalnym (z wyjątkiem lat 1993 i 2004, gdy była mocarstwem średnim). Od 2007 r. pozostaje mocarstwem średnim.

Przypomnijmy, że liczymy potęgę państw w kategoriach mocy, która jest strumieniem energii. Wyniki kalkulacji w kategoriach zasobów (czyli potęgi w kategoriach energii potencjalnej) mogą być odmienne. Po zakończeniu zimnej wojny doszło do znacznej demilitaryzacji gospodarczej i demograficznej w wielu państwach świata, ale w największym stopniu dotyczyło to państw postsowieckich. Szczególne miejsce zajmuje tu Rosja – po czasach sowieckich dysponowała ogromnymi zasobami broni i sprzętu wojskowego (jego wartość maleje powoli), ale radykalnie obniżyły się jej wydatki wojskowe i zmalała wielkość sił zbrojnych. Stąd tak znaczny spadek mocy.

3.5 Wygrani i przegrani w międzynarodowym układzie sił w latach 1992-2021

Przypomnijmy, że zmagania o potęgę są grą o sumie zerowej, co oznacza, że wzrostowi potęgi jednych państw towarzyszy spadek potęgi pozostałych państw. Suma przyrostów i spadków wyrażona w przyjętych jednostkach (tu: w mM) jest równa zero. Uwaga ta nie odnosi się oczywiście do przyrostów/spadków procentowych. W tabeli 8 prezentujemy ranking państw o według procentowych przyrostów i spadków potęgi gospodarczej w odniesieniu do świata. W ocenie przyrostów i spadków potęgi poszczególnych państw trzeba pamiętać o roku odniesienia. Jego niewielka zmiana może powodować duże przesunięcia na liście. Wskazane jest więc porównanie kilku wariantów. Rok 1992 jako rok odniesienia ma dobre uzasadnienie, gdyż jest to pierwszy rok po umownej dacie zakończenia się zimnej wojny. Można kierować się również innymi kryteriami takimi, jak rok rozpoczęcia się czy zakończenia kryzysu gospodarczego, konfliktu zbrojnego itp.

Tabela 8. Państwa o przyrostach i spadkach potęgi gospodarczej w latach 1992 i 2023

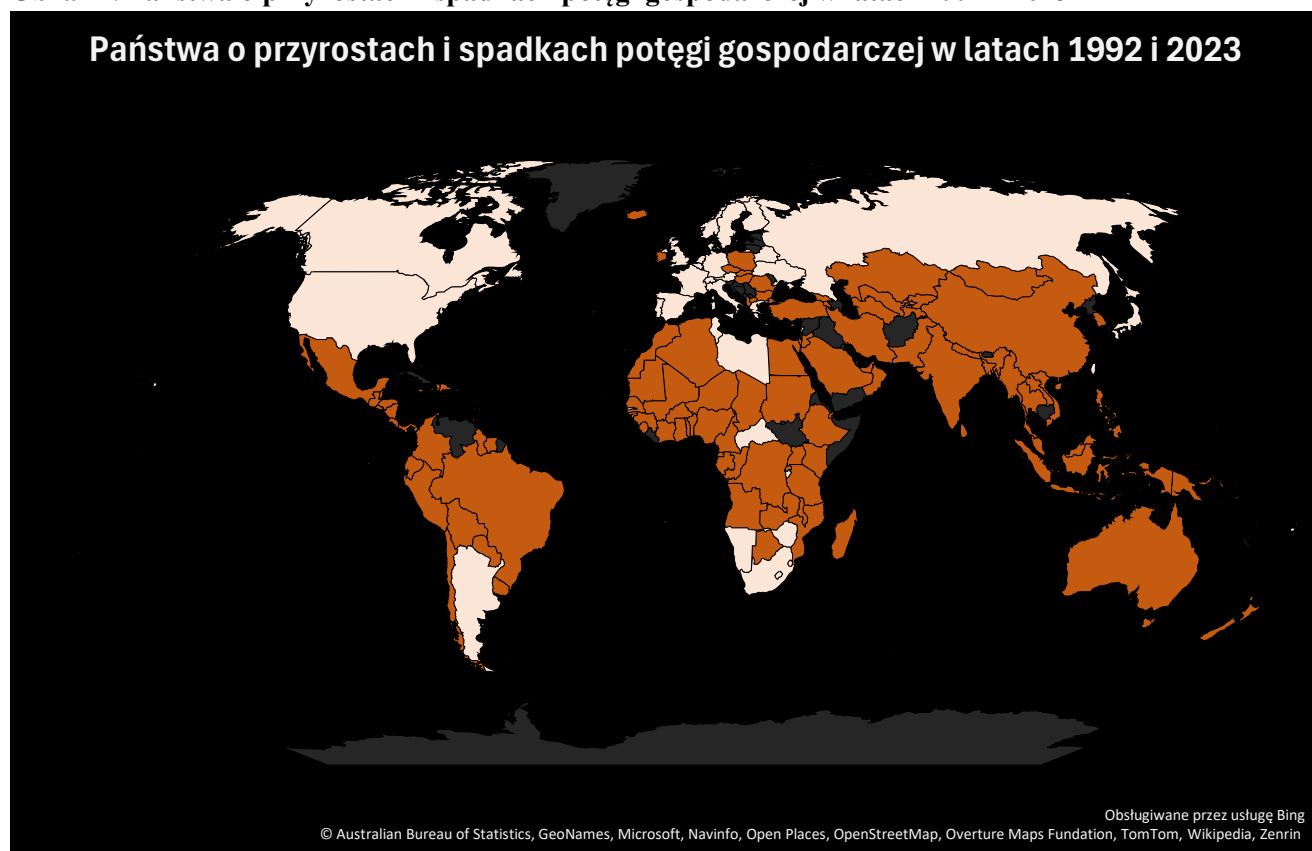
Państwa o przyrostach w 2023 r. w stosunku do 1992 r.				Państwa o spadkach w 2023 r. w stosunku do 1992 r.			
Państwo	mM	W %	Zmiana pozycji	Państwo	mM	W %	Zmiana pozycji
GNQ	0.15	816.62	+19	Japonia	-42.28	-61.73	-3
Azerbejdżan ²¹	0.72	378.77	+42	Libia	-0.87	-48.53	-30
Wietnam	4.32	356.26	+30	Włochy	-13.34	-47.96	-8
Gujana	0.17	343.50	+9	Grecja	-1.51	-41.87	-22
Chiny	124.34	332.11	+3	Niemcy	-16.91	-40.46	-4
Albania	0.21	258.38	+14	Ukraina	-1.79	-39.86	-19
Mjanma	1.09	247.68	+23	Szwecja	-2.72	-38.64	-12
Malediwy	0.04	235.72	+5	CAF	-0.07	-38.05	-24
Uganda	0.72	187.52	+23	Francja	-11.79	-37.80	-3
Tanzania	1.23	184.15	+19	Hiszpania	-5.13	-30.57	-3
Turkmenistan	0.56	175.00	+21	Lesotho	-0.03	-30.51	-15
Etiopia	2.19	162.88	+18	Mikronezja	0.00	-30.45	-8
Sudan	1.42	151.10	+16	Portugalia	-0.98	-30.05	-12
Armenia	0.17	137.35	+9	Finlandia	-0.97	-29.39	-12
Mongolia	0.25	134.62	+15	Dania	-0.96	-29.30	-12
Kenia	1.19	130.67	+13	Austria	-1.31	-28.99	-16
Laos	0.20	128.86	+10	Belgia	-1.40	-28.62	-15
Bangladesz	3.17	123.37	+17	Dominika	0.00	-28.26	-9
Benin	0.24	121.16	+14	MHL	0.00	-26.11	-7
ARE	1.70	117.47	+11	ZAF	-1.83	-25.71	-11
Ghana	0.74	116.97	+14	UK	-6.46	-25.46	-1
Angola	0.94	108.63	+9	Argentyna	-2.36	-23.40	-4
Indie	25.81	106.60	+6	Burundi	-0.03	-21.71	-15
Nepal	0.43	102.86	+7	Holandia	-1.52	-21.40	-8
Jordania	0.37	99.53	+9	Barbados	-0.01	-19.95	-17
Rumunia	1.60	95.66	+10	Andora	-0.01	-18.88	-15
Bahrajn	0.13	94.69	-1	Szwajcaria	-0.95	-18.53	-10

²¹ Dane z 1993 r.

Państwa o przyrostach w 2023 r. w stosunku do 1992 r.				Państwa o spadkach w 2023 r. w stosunku do 1992 r.			
Państwo	mM	W %	Zmiana pozycji	Państwo	mM	W %	Zmiana pozycji
Panama	0.39	88.66	+4	Tunezja	-0.16	-16.91	-22
Indonezja	8.27	86.12	+5	Tajwan	-0.84	-15.12	-8
Dominikana	0.57	84.69	+8	Liban	-0.04	-14.62	-26
Gwatemala	0.61	83.97	+5	Komory	0.00	-14.58	-12
Zambia	0.33	83.15	+2	VCT	0.00	-13.23	-7
Singapur	0.78	82.91	+5	Fidżi	-0.01	-11.95	-14
Kostaryka	0.38	81.89	+2	Suazi	-0.01	-10.04	-14
Egipt	2.75	81.69	+13	Norwegia	-0.34	-9.50	-8
Nikaragua	0.16	80.76	+2	St. Lucia	0.00	-9.31	-10
Oman	0.51	79.44	+8	Kanada	-1.88	-9.11	0
COD	0.89	76.90	+4	Białoruś	-0.10	-9.00	-14
Kazachstan	1.54	75.84	+10	Brunei	-0.01	-6.06	-14
GNB	0.02	75.40	-6	Namibia	-0.02	-5.53	-21
Irlandia	1.25	75.17	+7	Rosja	-1.35	-5.06	1
Surinam	0.03	70.42	-6	Zimbabwe	-0.02	-2.47	-18
Mozambik	0.27	69.16	+0	Gambia	0.00	-2.03	-10
Dżibuti	0.03	68.97	-6	USA	-2.64	-1.66	-1
Haiti	0.14	66.56	+3	ATG	0.00	-1.15	-9
Mali	0.26	65.54	+0	Grenada	0.00	-0.84	-7
Malawi	0.15	64.73	+2				
SAU	3.89	63.81	+4				
Czad	0.18	62.77	+3				
Nigeria	2.56	62.65	+11				
Boliwia	0.35	60.83	+5				
Czechy	0.93	59.99	+6				
Sri Lanka	0.42	56.44	+2				
CIV	0.50	55.49	+3				
Gwinea	0.19	55.09	-4				
PNG	0.22	53.71	-6				
Bułgaria	0.36	51.56	-1				
Rwanda	0.10	51.53	-5				
Pakistan	2.15	51.28	+9				
Filipiny	1.94	50.49	+7				
Honduras	0.20	50.35	-5				
Słowacja	0.37	48.58	-1				
CPV	0.01	48.35	-5				
Peru	1.21	47.15	+8				
Polska	2.15	46.75	+8				
Uzbekistan	0.52	45.66	-1				
Chile	1.11	43.94	+8				
Malezja	1.29	43.92	+9				
Burkina Faso	0.17	43.83	-4				
Belize	0.02	42.73	-10				
Turcja	3.24	42.02	+2				

Państwa o przyrostach w 2023 r. w stosunku do 1992 r.				Państwa o spadkach w 2023 r. w stosunku do 1992 r.			
Państwo	mM	W %	Zmiana pozycji	Państwo	mM	W %	Zmiana pozycji
Malta	0.03	40.74	-7				
SLB	0.01	40.61	-8				
Samoa	0.00	39.38	-3				
Ekwador	0.44	37.80	-4				
Gruzja	0.11	36.60	-5				
Izrael	0.75	36.57	+0				
Brazylia	6.93	34.52	+7				
Niger	0.15	33.13	-12				
Iran	1.52	32.41	+4				
Kolumbia	1.18	31.30	+3				
Togo	0.05	31.29	-11				
Kiribati	0.00	30.66	-5				
Sierra Leone	0.03	30.57	-8				
Kongo	0.08	30.07	-11				
Kirgistan	0.07	29.82	-10				
Vanuatu	0.01	29.05	-6				
Paragwaj	0.16	28.79	-7				
Nowa Zelandia	0.45	28.76	-4				
Tuvalu	0.00	28.21	-8				
Tadżykistan	0.07	27.70	-9				
Luksemburg	0.08	24.69	-8				
Mauretania	0.05	21.53	-12				
Salwador	0.07	19.40	-8				
Urugwaj	0.13	19.26	-11				
Australia	2.27	18.37	+1				
Algieria	0.57	16.53	+1				
Seszele	0.00	15.70	-6				
Macedonia	0.03	15.46	-13				
Botswana	0.05	15.32	-13				
Madagaskar	0.07	14.98	-18				
Jamajka	0.03	14.01	-15				
Meksyk	1.96	12.12	+2				
TTO	0.02	11.50	-16				
Cypr	0.02	9.71	-18				
Węgry	0.15	8.74	-9				
Bahamy	0.01	8.58	-10				
Kamerun	0.07	7.21	-12				
Senegal	0.04	6.85	-13				
Korea Płd.	0.54	5.44	-1				
Islandia	0.01	4.36	-20				
Tajlandia	0.21	3.59	-1				
Gabon	0.01	3.10	-20				
Maroko	0.02	0.78	-8				

Obraz 2. Państwa o przyrostach i spadkach potęgi gospodarczej w latach 1992 i 2023

(Ciemny pomarańczowy oznacza wzrost, jasnopomarańczowy – spadek)

Wyniki zawarte w powyższej tabeli są bardzo interesujące, dla niektórych – być może zaskakujące. Jeśli nawet wielu oczekiwało wielkiego awansu Chin, to zapewne niewielu zdawało sobie sprawę z ogromnego spadku potęgi Japonii. Łatwo zauważyć, że w kategoriach potęgi gospodarczej największymi wygranymi są kraje średnio i słabo rozwinięte, a najbardziej przegranymi – wysoko rozwinięte kraje Zachodu, zwłaszcza Europy Zachodniej. Innymi słowy – międzynarodowy układ sił stał się trochę bardziej zrównoważony. Płyńcie stąd wnioski, wbrew wielu twierdzeniom, że globalizacja ma siłę wyrównującą poziomy rozwoju. To z kolei radykalnie zmienia układ sił (zwłaszcza na korzyść państw ludnych), co w perspektywie może okazać się siłą destabilizującą.

3.6 Regionalny układ sił

Podział na regiony – ze względu na mnogość kryteriów – jest zawsze kwestią umowną, opartą na mniej lub bardziej uzasadnionych przesłankach. W tym względzie poszliśmy za praktyką Banku Światowego. Zmiany w regionalnym układzie sił przedstawiamy na bazie potęgi gospodarczej; zaznaczmy przy tym, że zmiany te nie muszą współgrać ze zmianami w układzie globalnym. Przykładowo państwo tracące w skali globalnej może zyskiwać w skali regionalnej i odwrotnie. Tabela 9 prezentuje regiony w latach 1992 i 2023.

Tabela 9. Potęga gospodarcza regionów w latach 1992, 2023 (świat=100)

Region	Potęga gospodarcza (w %)		Wzrosty i spadki 2023/1992 (w %)
	1992	2023	
Europa i Azja Środkowa	24.70	19.62	-20.590
Azja Wschodnia i Pacyfik	16.13	26.50	+64.334
Ameryka Łacińska i Karaiby	6.70	7.64	+13.917
Bliski Wschód i Afryka Północna	3.04	4.33	+42.345
Ameryka Północna	17.95	17.50	-2.517
Azja Południowa	3.22	6.42	+99.378
Afryka Sub-Saharyjska	2.76	4.11	+49.020

Tabela 10. Udział państw Europy i Azji Środkowej w potędze gospodarczej regionu i świata w 1992 i 2023 r. (w %)

Pozycja	1992			2023		
	Państwo	W % potęgi		Państwo	W % potęgi	
		regionu	świata		regionu	świata
1	Niemcy	16.912	4.178	Rosja	12.928	2.536
2	Francja	12.621	3.118	Niemcy	12.679	2.487
3	Włochy	11.256	2.781	Francja	9.886	1.939
4	Rosja	10.813	2.671	UK	9.640	1.891
5	UK	10.270	2.537	Włochy	7.376	1.447
6	Hiszpania	6.797	1.679	Hiszpania	5.943	1.166
7	Turcja	3.125	0.772	Turcja	5.589	1.096
8	Holandia	2.877	0.711	Polska	3.435	0.674
9	Szwecja	2.853	0.705	Holandia	2.848	0.559
10	Szwajcaria	2.082	0.514	Szwecja	2.204	0.432
11	Belgia	1.974	0.488	Szwajcaria	2.136	0.419
12	Polska	1.859	0.459	Kazachstan	1.822	0.358
13	Austria	1.833	0.453	Belgia	1.774	0.348
14	Ukraina	1.817	0.449	Rumunia	1.673	0.328
15	Grecja	1.460	0.361	Norwegia	1.661	0.326
16	Norwegia	1.457	0.360	Austria	1.639	0.322
17	Finlandia	1.342	0.331	Irlandia	1.479	0.290
18	Dania	1.329	0.328	Ukraina	1.376	0.270
19	Portugalia	1.325	0.327	Czechy	1.265	0.248
20	Kazachstan	0.823	0.203	Finlandia	1.193	0.234
21	Węgry	0.685	0.169	Dania	1.183	0.232

Pozycja	1992			2023		
	Państwo	W % potęgi		Państwo	W % potęgi	
		regionu	świata		regionu	świata
22	Rumunia	0.679	0.168	Portugalia	1.167	0.229
23	Irlandia	0.670	0.166	Grecja	1.069	0.210
24	Czechy	0.628	0.155	Węgry	0.938	0.184
25	Uzbekistan	0.465	0.115	Uzbekistan	0.853	0.167
26	Białoruś	0.437	0.108	Słowacja	0.570	0.112
27	Słowacja	0.305	0.075	Bułgaria	0.542	0.106
28	Bułgaria	0.284	0.070	Białoruś	0.501	0.098
29	Turkmenistan	0.131	0.032	Azerbejdżan	0.466	0.091
30	Luksemburg	0.125	0.031	Turkmenistan	0.452	0.089
31	Gruzja	0.122	0.030	Serbia	0.438	0.086
32	Islandia	0.103	0.025	Chorwacja	0.395	0.077
33	Cypr	0.100	0.025	Litwa	0.361	0.071
34	Kirgistan	0.099	0.024	Słowenia	0.274	0.054
35	Tadżykistan	0.095	0.024	Łotwa	0.225	0.044
36	Macedonia	0.069	0.017	Gruzja	0.210	0.041
37	Armenia	0.051	0.013	Luksemburg	0.196	0.039
38	Azerbejdżan	0.034	0.008	Estonia	0.193	0.038
39	Albania	0.033	0.008	BIH	0.181	0.036
40	Greenland	0.024	0.006	Kirgistan	0.162	0.032
41	Andora	0.013	0.003	Armenia	0.153	0.030
42	Liechtenstein	0.012	0.003	Tadżykistan	0.153	0.030
43	Monako	0.011	0.003	Albania	0.147	0.029
44	BIH	N/A	N/A	Cypr	0.138	0.027
45	Channel Islands	N/A	N/A	Islandia	0.135	0.027
46	Estonia	N/A	N/A	Mołdawia	0.119	0.023
47	Faroe Islands	N/A	N/A	Macedonia	0.100	0.020
48	Gibraltar	N/A	N/A	Kosowo	0.072	0.014
49	Chorwacja	N/A	N/A	Czarnogóra	0.047	0.009
50	Isle of Man	N/A	N/A	Andora	0.013	0.003
51	Litwa	N/A	N/A	Channel Islands	N/A	N/A
52	Łotwa	N/A	N/A	Faroe Islands	N/A	N/A
53	Mołdawia	N/A	N/A	Gibraltar	N/A	N/A
54	Czarnogóra	N/A	N/A	Greenland	N/A	N/A
55	San Marino	N/A	N/A	Isle of Man	N/A	N/A
56	Serbia	N/A	N/A	Liechtenstein	N/A	N/A
57	Słowenia	N/A	N/A	Monako	N/A	N/A
58	Kosowo	N/A	N/A	San Marino	N/A	N/A
-	Europa i Azja Środkowa	100.00	24.705	Europa i Azja Środkowa	100.00	19.618

Obraz 3. Udział państw Europy i Azji Środkowej w potędze gospodarczej regionu w 2023 (w%).

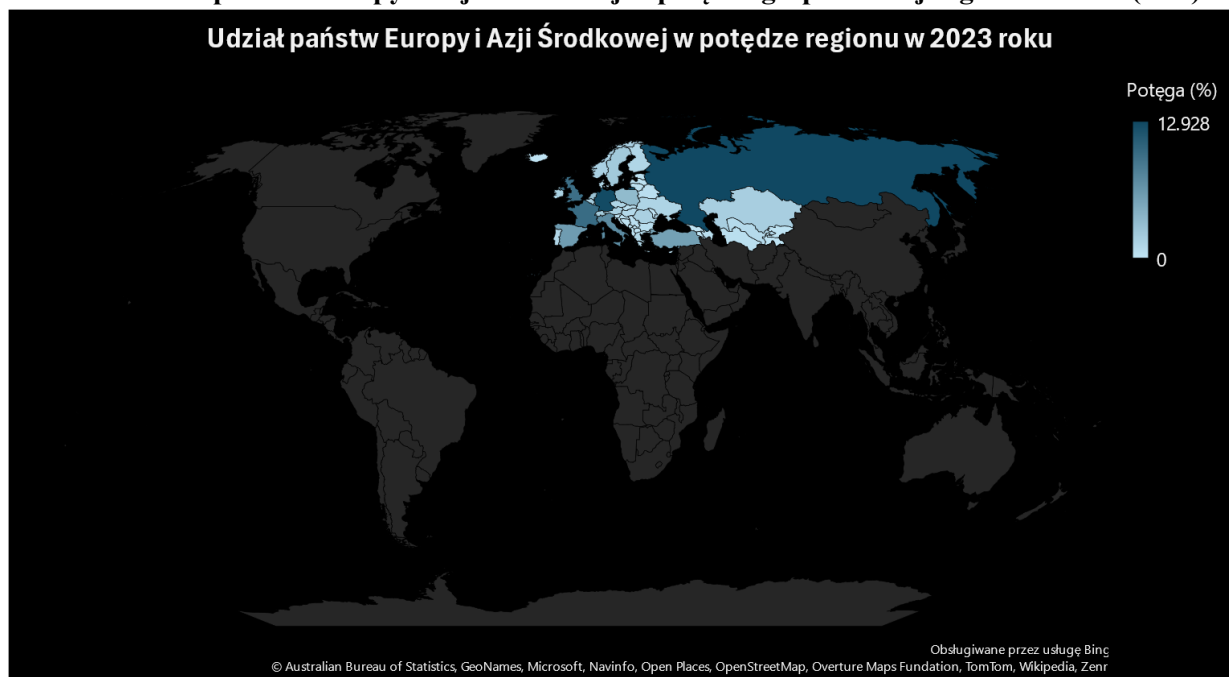

Tabela 11. Udział państw Azji Wschodniej i Pacyfiku w potędze gospodarczej regionu i świata w 1992 i 2023 r. (w %)

Pozycja	1992			2023		
	Państwo	W % potęgi		Country	Państwo	
		regionu	świata		regionu	świata
1	Japonia	42.473	6.849	Chiny	61.054	16.178
2	Chiny	23.218	3.744	Japonia	9.890	2.621
3	Australia	7.650	1.234	Indonezja	6.742	1.787
4	Korea Płd.	6.135	0.989	Australia	5.510	1.460
5	Indonezja	5.953	0.960	Korea Płd.	3.936	1.043
6	Tajlandia	3.669	0.592	Tajlandia	2.313	0.613
7	Tajwan	3.455	0.557	Filipiny	2.180	0.578
8	Filipiny	2.381	0.384	Wietnam	2.086	0.553
9	Malezja	1.818	0.293	Tajwan	1.785	0.473
10	Nowa Zelandia	0.979	0.158	Malezja	1.592	0.422
11	Wietnam	0.751	0.121	Nowa Zelandia	0.767	0.203
12	Singapur	0.580	0.094	Singapur	0.645	0.171
13	Mjanma	0.274	0.044	Mjanma	0.580	0.154
14	PNG	0.256	0.041	Kambodża	0.245	0.065
15	Mongolia	0.113	0.018	PNG	0.240	0.063
16	Laos	0.097	0.016	Mongolia	0.162	0.043
17	Brunei	0.082	0.013	Laos	0.135	0.036
18	Fidzi	0.061	0.010	Brunei	0.047	0.012
19	SLB	0.017	0.003	Fidzi	0.032	0.009
20	Vanuatu	0.011	0.002	TLS	0.019	0.005
21	Samoa	0.007	0.001	SLB	0.015	0.004
22	Mikronezja	0.007	0.001	Vanuatu	0.009	0.002

Pozycja	1992			2023		
	Państwo	W % potęgi		Country	Państwo	
		regionu	świata		regionu	świata
23	Tonga	0.006	0.001	Samoa	0.006	0.002
24	MHL	0.003	0.001	Mikronezja	0.003	0.001
25	Kiribati	0.003	0.0004	Kiribati	0.002	0.001
26	Tuvalu	0.0004	0.0001	MHL	0.001	0.0004
27	Kambodża	N/A	N/A	Palau	0.001	0.0003
28	Nauru	N/A	N/A	Nauru	0.001	0.0002
29	Palau	N/A	N/A	Tuvalu	0.0003	0.0001
30	Korea Płn.	N/A	N/A	Korea Płn.	N/A	N/A
31	TLS	N/A	N/A	Tonga	N/A	N/A
-	Azja Wschodnia i Pacyfik	100.00	16.125	Azja Wschodnia i Pacyfik	100.00	26.499

Obraz 4. Udział państw Azji Wschodniej i Pacyfiku w potędze gospodarczej regionu 2023 r. (w %)

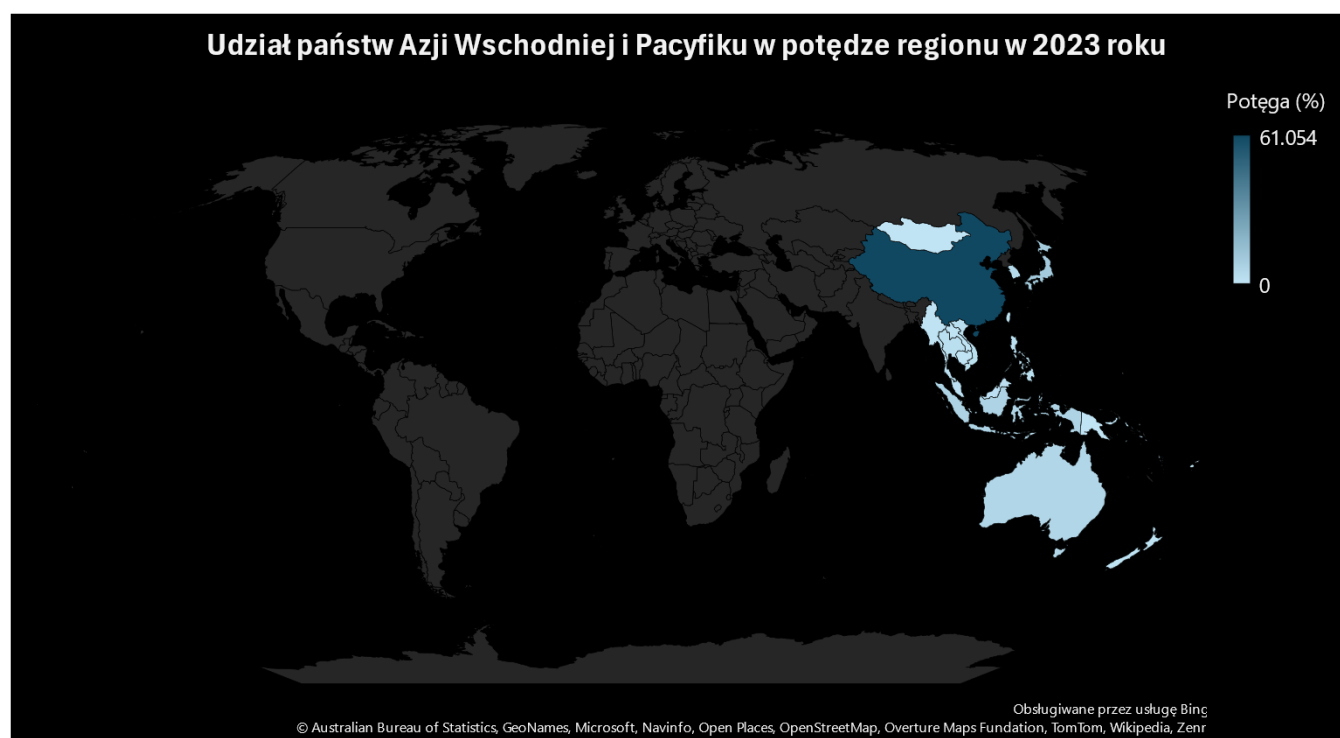

Tabela 12. Udział państw Ameryki Północnej w potędze gospodarczej regionu i świata w 1992 i 2023 roku (w %)

Pozycja	1992			2023		
	Państwo	W % potęgi		Country	Państwo	
		regionu	świata		regionu	świata
1	USA	88.534	15.896	USA	89.309	15.632
2	Kanada	11.466	2.059	Kanada	10.691	1.871
-	Ameryka Północna	100.00	17.955	Ameryka Północna	100.00	17.503

Obraz 5. Udział państw Ameryki Północnej w potędze gospodarczej regionu w 2023 roku (w%)

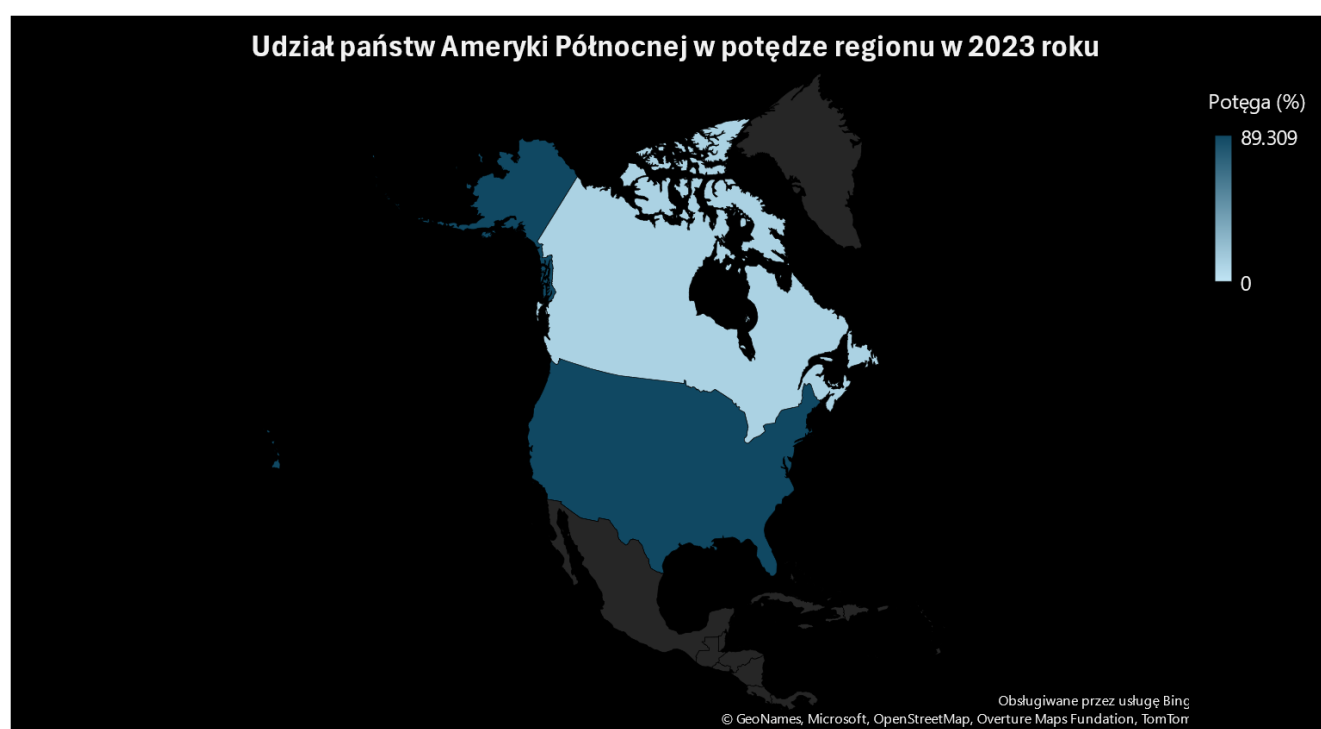

Tabela 13. Udział krajów Ameryki Łacińskiej i Karaibów w potędze gospodarczej regionu i świata w 1992 i 2023 r. (w %)

Pozycja	1992			2023		
	Państwo	W % potęgi		Country	Państwo	
		regionu	świata		regionu	świata
1	Brazylia	29.943	2.007	Brazylia	35.362	2.700
2	Meksyk	24.101	1.616	Meksyk	23.723	1.812
3	Argentyna	15.047	1.009	Argentyna	10.118	0.773
4	Kolumbia	5.632	0.378	Kolumbia	6.491	0.496
5	Wenezuela	5.019	0.337	Peru	4.933	0.377
6	Peru	3.819	0.256	Chile	4.772	0.364
7	Chile	3.777	0.253	Ekwador	2.117	0.162
8	Kuba	1.798	0.121	Gwatemala	1.737	0.133
9	Ekwador	1.750	0.117	Dominikana	1.621	0.124
10	Gwatemala	1.075	0.072	Boliwia	1.229	0.094

Pozycja	1992			2023		
	Państwo	W % potęgi		Country	Państwo	
		regionu	świata		regionu	świata
11	Urugwaj	1.023	0.069	Kostaryka	1.104	0.084
12	Dominikana	1.000	0.067	Panama	1.086	0.083
13	Boliwia	0.870	0.058	Urugwaj	1.071	0.082
14	Paragwaj	0.822	0.055	Paragwaj	0.929	0.071
15	Kostaryka	0.692	0.046	Honduras	0.769	0.059
16	Panama	0.656	0.044	Salwador	0.569	0.043
17	Honduras	0.583	0.039	Haiti	0.472	0.036
18	Salwador	0.543	0.036	Nikaragua	0.462	0.035
19	TTO	0.324	0.022	TTO	0.317	0.024
20	Haiti	0.322	0.022	Jamajka	0.308	0.024
21	Jamajka	0.308	0.021	Gujana	0.294	0.022
22	Nikaragua	0.291	0.020	Bahamy	0.165	0.013
23	Bahamy	0.173	0.012	Surinam	0.102	0.008
24	Barbados	0.091	0.006	Belize	0.069	0.005
25	Gujana	0.075	0.005	Barbados	0.064	0.005
26	Surinam	0.068	0.005	St. Lucia	0.033	0.003
27	Belize	0.055	0.004	ATG	0.024	0.002
28	St. Lucia	0.041	0.003	Grenada	0.019	0.001
29	ATG	0.028	0.002	VCT	0.016	0.001
30	Grenada	0.021	0.001	KNA	0.013	0.001
31	VCT	0.021	0.001	Dominika	0.011	0.001
32	Dominika	0.018	0.001	Kuba	N/A	N/A
33	KNA	0.015	0.001	Wenezuela	N/A	N/A
-	Ameryka Łacińska i Karaiby	100.00	6.704	Ameryka Łacińska i Karaiby	100.00	7.637

Obraz 6. Udział krajów Ameryki Łacińskiej i Karaibów w potędze gospodarczej regionu w 2023 r. (w %)

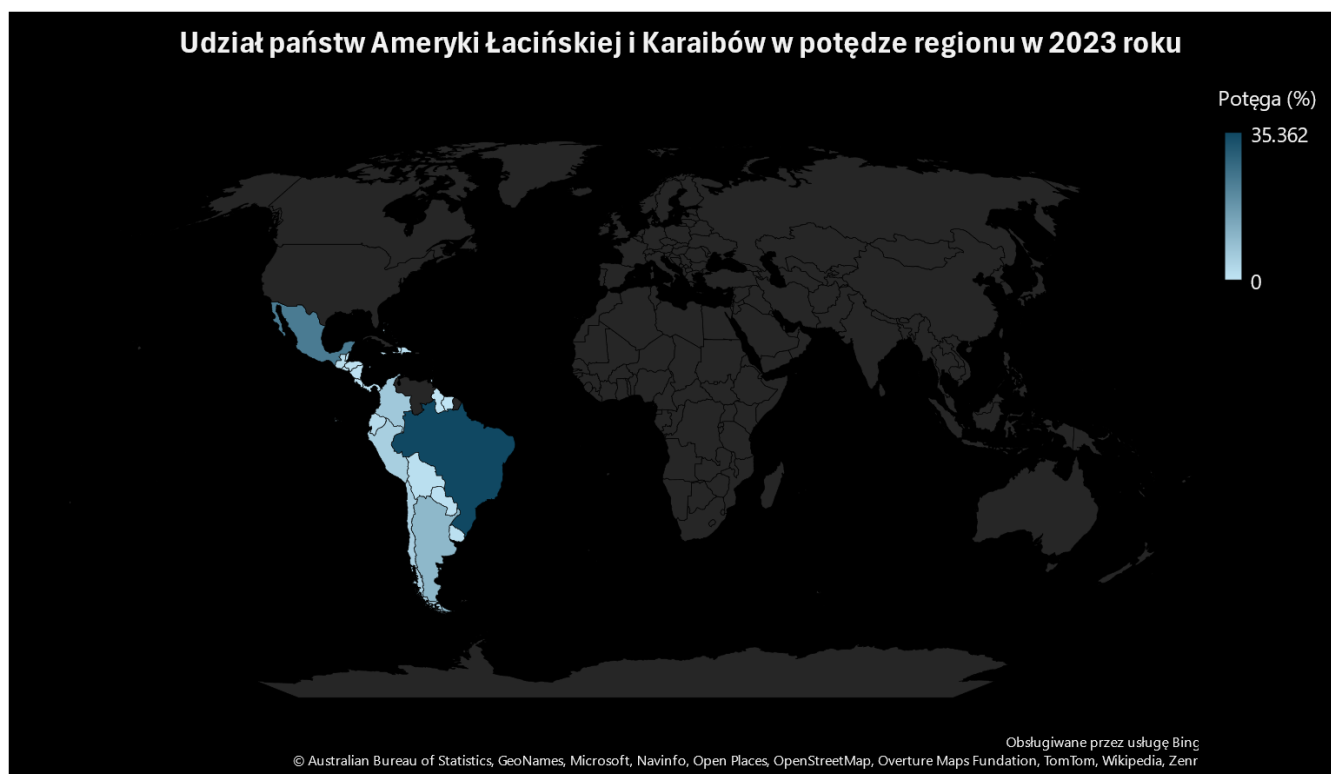

Tabela 14. Udział państw Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej w potędze gospodarczej regionu i świata w 1992 i 2023 r. (w %)

Pozycja	1992			2023		
	Państwo	W % potęgi		Państwo	W % potęgi	
		regionu	świata		regionu	świata
1	SAU	20.020	0.609	SAU	23.039	0.998
2	Iran	15.377	0.468	Iran	14.304	0.620
3	Algieria	11.255	0.343	Egipt	14.134	0.612
4	Egipt	11.073	0.337	Algieria	9.213	0.399
5	Maroko	7.367	0.224	Irak	7.875	0.341
6	Izrael	6.730	0.205	ARE	7.257	0.314
7	Libia	5.922	0.180	Izrael	6.457	0.280
8	Syria	5.718	0.174	Maroko	5.215	0.226
9	ARE	4.750	0.145	Oman	2.673	0.116
10	Tunezja	3.120	0.095	Kuwejt	2.505	0.109
11	Jemen	2.203	0.067	Libia	2.141	0.093
12	Oman	2.121	0.065	Tunezja	1.821	0.079
13	Jordania	1.234	0.038	Jordania	1.730	0.075
14	Liban	0.982	0.030	Bahrajn	0.597	0.026
15	Katar	0.798	0.024	Liban	0.589	0.026
16	Irak	0.469	0.014	Malta	0.273	0.012
17	Bahrajn	0.437	0.013	Dżibuti	0.176	0.008
18	Malta	0.276	0.008	Katar	N/A	N/A

Pozycja	1992			2023		
	Państwo	W % potęgi		Państwo	W % potęgi	
		regionu	świata		regionu	świata
19	Dżibuti	0.148	0.005	Syria	N/A	N/A
20	Kuwejt	N/A	N/A	Jemen	N/A	N/A
-	Bliski Wschód i Afryka Północna	100.00	3.044	Bliski Wschód i Afryka Północna	100.00	4.333

Obraz 7. Udział państw Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej w potędze gospodarczej regionu w 2023 r. (w %)

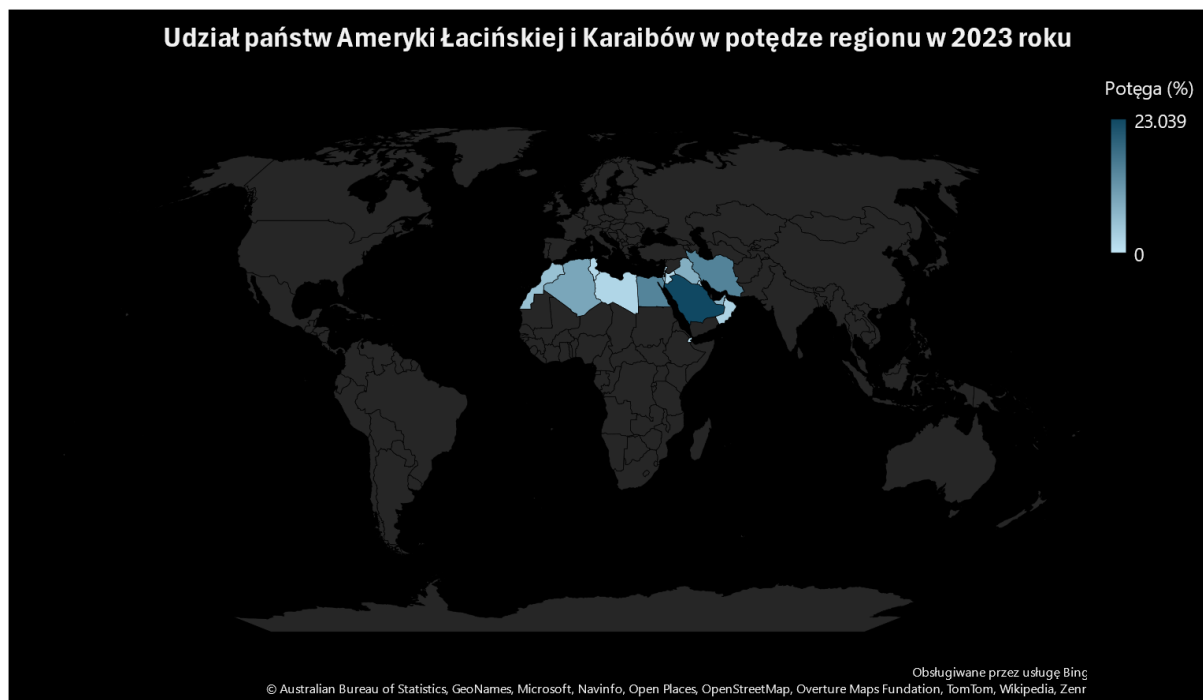

Tabela 15. Udział państw Azji Południowej w potędze gospodarczej regionu i świata w 1992 i 2023 r. (w %)

Pozycja	1992			2023		
	Państwo	W % potęgi		Państwo	W % potęgi	
		regionu	świata		regionu	świata
1	Indie	75.242	2.422	Indie	77.955	5.003
2	Pakistan	13.014	0.419	Pakistan	9.873	0.634
3	Bangladesz	7.991	0.257	Bangladesz	8.951	0.574
4	Sri Lanka	2.304	0.074	Sri Lanka	1.808	0.116
5	Nepal	1.305	0.042	Nepal	1.328	0.085
6	Bhutan	0.094	0.003	Malediwy	0.085	0.005
7	Malediwy	0.051	0.002	Afganistan	N/A	N/A
8	Afganistan	N/A	N/A	Bhutan	N/A	N/A
-	Azja Południowa	100.00	3.219	Azja Południowa	100.00	6.418

Obraz 8. Udział państw Azji Południowej w potędze gospodarczej regionu w 2023 r. (w %).

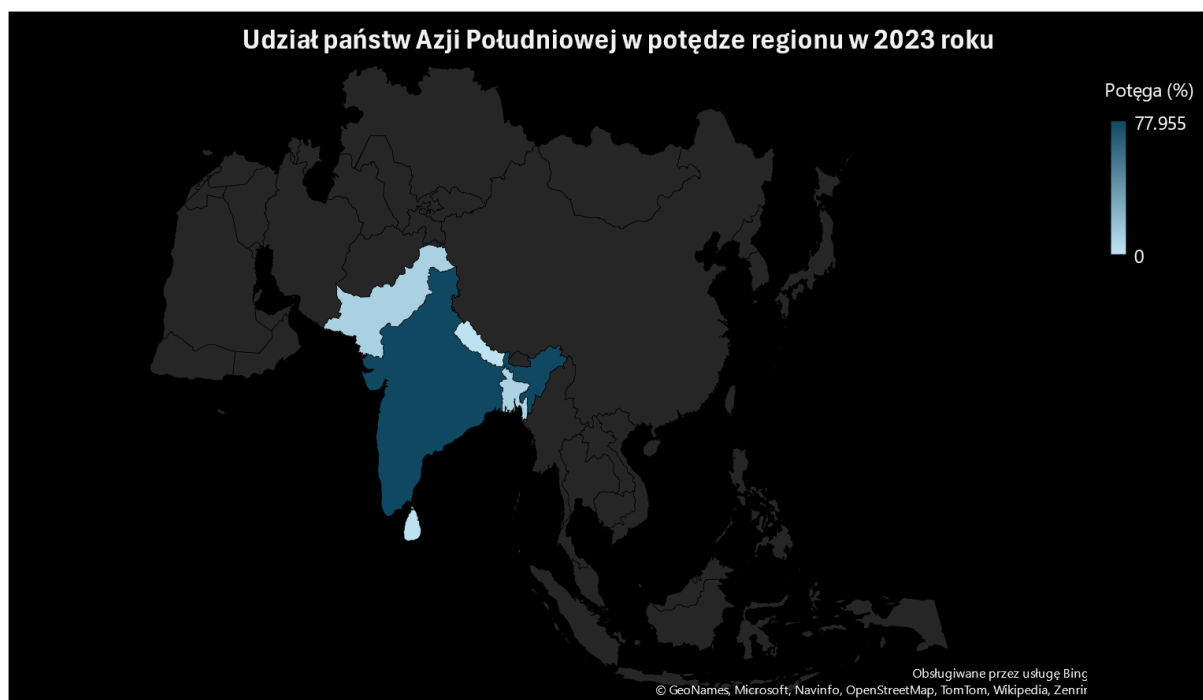
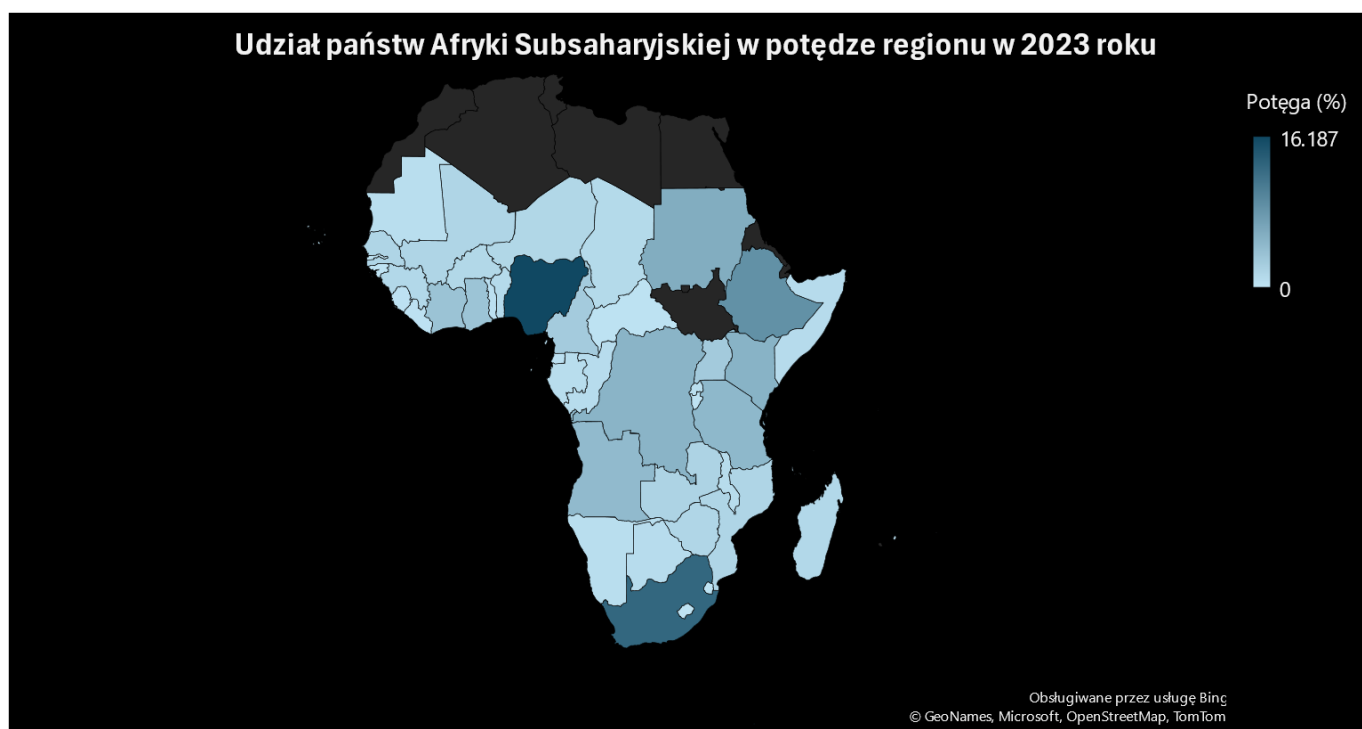

Tabela 16. Udział państw Afryki Subsaharyjskiej w potędze gospodarczej regionu i świata w 1992 i 2023 r. (w %)

Pozycja	1992			2023		
	Państwo	W % potęgi		Państwo	W % potęgi	
		regionu	świata		regionu	świata
1	ZAF	25.889	0.713	Nigeria	16.187	0.665
2	Nigeria	14.831	0.409	ZAF	12.905	0.530
3	Etiopia	4.875	0.134	Etiopia	8.600	0.353
4	COD	4.199	0.116	Sudan	5.734	0.236
5	Kamerun	3.584	0.099	Kenia	5.131	0.211
6	Sudan	3.403	0.094	COD	4.984	0.205
7	Kenia	3.315	0.091	Tanzania	4.610	0.189
8	CIV	3.277	0.090	Angola	4.383	0.180
9	Angola	3.131	0.086	CIV	3.419	0.140
10	Tanzania	2.418	0.067	Ghana	3.350	0.138
11	Zimbabwe	2.330	0.064	Uganda	2.681	0.110
12	Ghana	2.301	0.063	Kamerun	2.578	0.106
13	Senegal	2.213	0.061	Zambia	1.782	0.073
14	Madagaskar	1.694	0.047	Mozambik	1.631	0.067
15	Niger	1.605	0.044	Mali	1.591	0.065
16	Zambia	1.450	0.040	Senegal	1.586	0.065
17	Mozambik	1.437	0.040	Zimbabwe	1.525	0.063
18	Mali	1.432	0.039	Niger	1.434	0.059
19	Uganda	1.389	0.038	Burkina Faso	1.327	0.054

Pozycja	1992			2023		
	Państwo	W % potęgi		Państwo	W % potęgi	
		regionu	świata		regionu	świata
20	Burkina Faso	1.375	0.038	Madagaskar	1.307	0.054
21	Gwinea	1.248	0.034	Gwinea	1.299	0.053
22	Gabon	1.175	0.032	Czad	1.120	0.046
23	Botswana	1.126	0.031	Benin	1.051	0.043
24	Namibia	1.061	0.029	Somalia	0.959	0.039
25	Czad	1.025	0.028	Malawi	0.909	0.037
26	Kongo	0.969	0.027	Botswana	0.871	0.036
27	Mauretania	0.868	0.024	Kongo	0.846	0.035
28	Malawi	0.822	0.023	Gabon	0.813	0.033
29	Rwanda	0.709	0.020	Rwanda	0.721	0.030
30	Benin	0.709	0.020	Mauretania	0.708	0.029
31	CAF	0.667	0.018	Namibia	0.672	0.028
32	Togo	0.612	0.017	Togo	0.540	0.022
33	Mauritius	0.492	0.014	GNQ	0.420	0.017
34	Burundi	0.457	0.013	Mauritius	0.330	0.014
35	Sierra Leone	0.356	0.010	Liberia	0.315	0.013
36	Suazi	0.325	0.009	Sierra Leone	0.312	0.013
37	Lesotho	0.304	0.008	CAF	0.277	0.011
38	Erytrea	0.254	0.007	Burundi	0.240	0.010
39	Gambia	0.217	0.006	Suazi	0.196	0.008
40	GNB	0.114	0.003	Gambia	0.143	0.006
41	Komory	0.112	0.003	Lesotho	0.142	0.006
42	CPV	0.099	0.003	GNB	0.135	0.006
43	GNQ	0.068	0.002	CPV	0.099	0.004
44	Seszele	0.063	0.002	Komory	0.064	0.003
45	Liberia	N/A	N/A	Seszele	0.049	0.002
46	Somalia	N/A	N/A	STP	0.027	0.001
47	Sudan Płd.	N/A	N/A	Erytrea	N/A	N/A
48	STP	N/A	N/A	Sudan Płd.	N/A	N/A
-	Afryka Subsaharyjska	100.00	2.756	Afryka Subsaharyjska	100.00	4.107

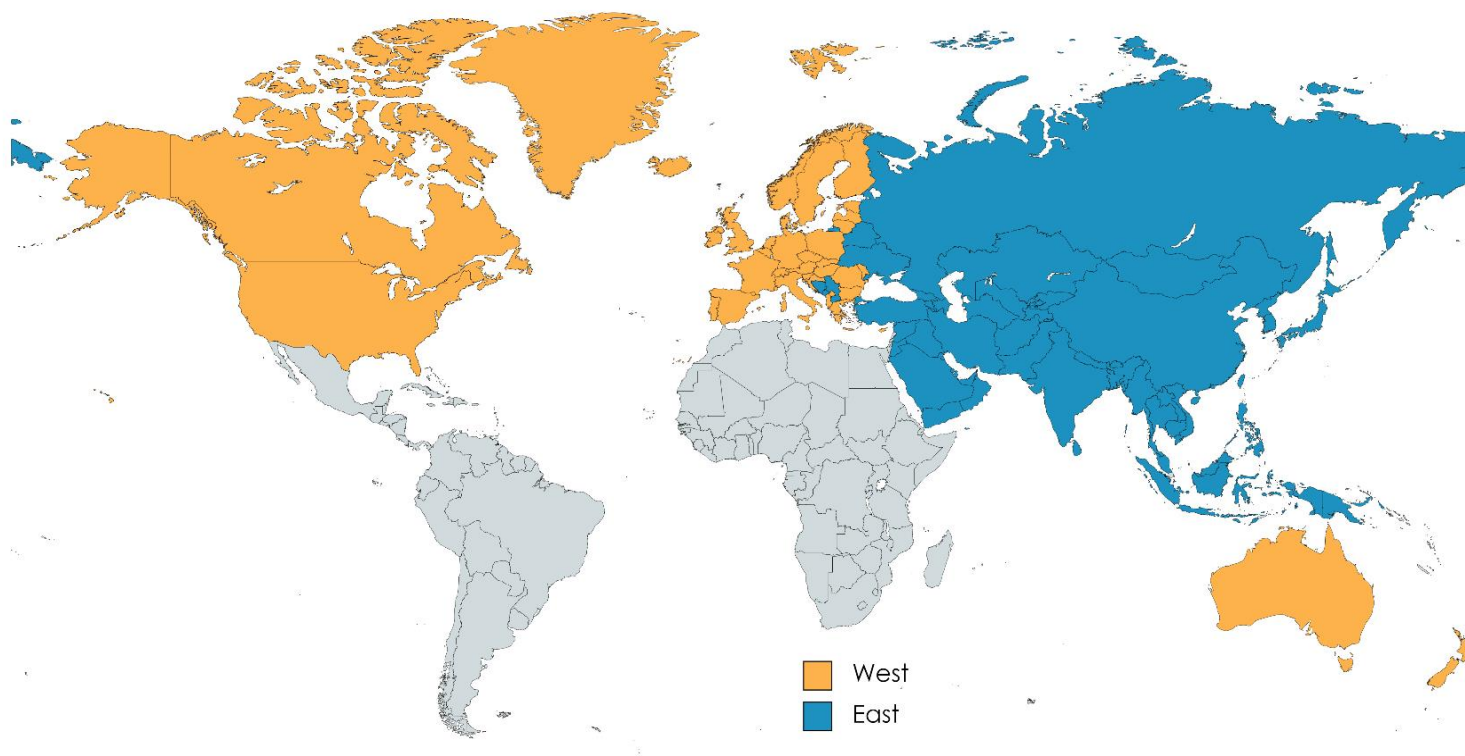
Obraz 9. Udział państw Afryki Subsaharyjskiej w potędze gospodarczej regionu w 2023 r. (w %)

3.7 Układ sił Wschód vs Zachód

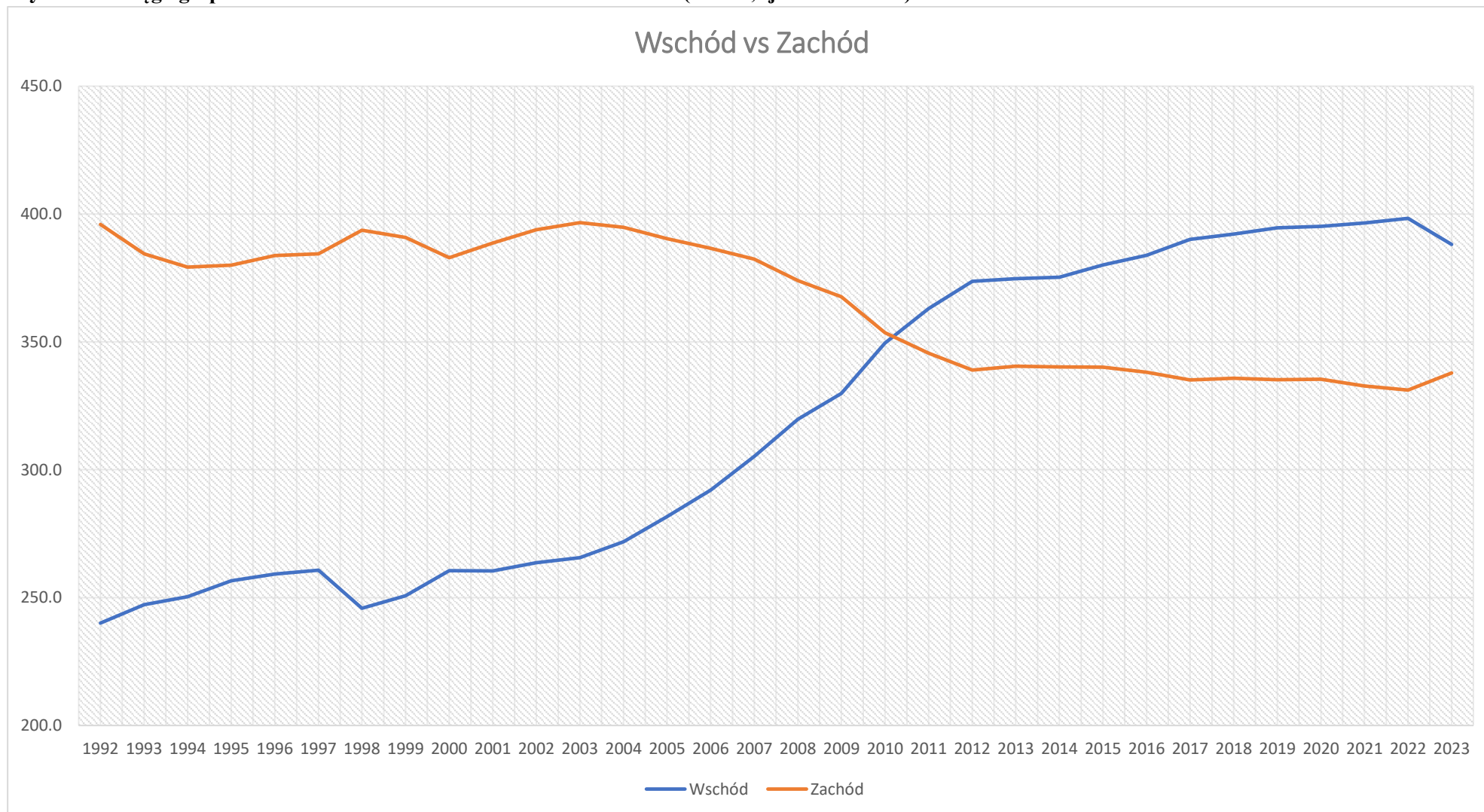
Od lat mówi się o zwichnięciu Zachodu. Czy wskaźniki potęg to potwierdzają? Zaczniemy od definicji. Według przyjętego przez nas podziału w skład Zachodu wchodzi: Unia Europejska, Norwegia, Szwajcaria, Stany Zjednoczone, Kanada, a także Australia i Nowa Zelandia, a na Wschód składają się: Azja (bez Rosji), Rosja, Bośnia i Hercegowina, Czarnogóra, Serbia oraz Oceania bez Nowej Zelandii. Podział na Zachód i Wschód (Obraz 10). Cykle potęgi gospodarczej Wschodu i Zachodu w latach 1992-2023 przedstawia wykres 1. W badanym okresie, tj. w latach 1992-2023, różnica między potęgą gospodarczą Wschodu i Zachodu szybko się zmniejszała. W 2010 roku luka ta zamknęła się. Oznacza to, że od 2011 Zachód stracił swoją dominację na rzecz Wschodu. Od tego momentu zauważalny jest lekki trend spadkowy potęgi gospodarczej Zachodu i lekki trend wzrostowy potęgi gospodarczej Wschodu. Niemniej jednak siły są wyrównane. Innymi słowy, Wschód i Zachód pozostają w strategicznej równowadze i stan ten może utrzymywać się jeszcze przez długi czas.

Obraz 10. Wschód vs Zachód (West vs East)

Created with mapchart.net

Wykres 1. Potęga gospodarcza Zachodu i Wschodu w latach 1992-2023 (w mM, tj. świat = 1000)

3.8 Państwa w cyklu siły

Państwa, podobnie jak wszelkie organizmy żywe, a nawet elementy przyrody nieożywionej, przechodzą przez swoisty cykl życia, w tym wypadku – cykl siły państwa. Czym on jest? Jest to proces przemian państwa wyrażany przez kształtowanie się jego potęgi względnej w systemie międzynarodowym; odbywa się w kilku fazach. Najkrótsze ich wyrażenie to – faza wzrostu, faza szczytu i faza spadku. Jako teoria cyklu siły (power cycle theory) została wprowadzona do nauki o stosunkach międzynarodowych przez amerykańskiego badacza Charlesa Dorana²². Wielu autorów odnosiło się do tej teorii, podejmowano również próby jej testowania. Do przedstawienia cyklu siły niezbędne jest wyrażenie potęgi państw w kategoriach ilościowych. Zgodnie z twierdzeniem Ch. Dorana, krzywa wzrostu i upadku państw przybiera kształt tzw. krzywej logistycznej (pochylonej litery S) i jej lustrzanego odbicia. W pierwszej połowie cyklu przyrosty są początkowo wolne, następnie przyspieszają, by znów zhamować i asymptotycznie dążyć do stanu nasycenia; w drugiej połowie – proces przebiega w odwrotnym kierunku. Do przedstawienia cyklu siły niezbędne jest wyrażenie potęgi państw w kategoriach ilościowych.

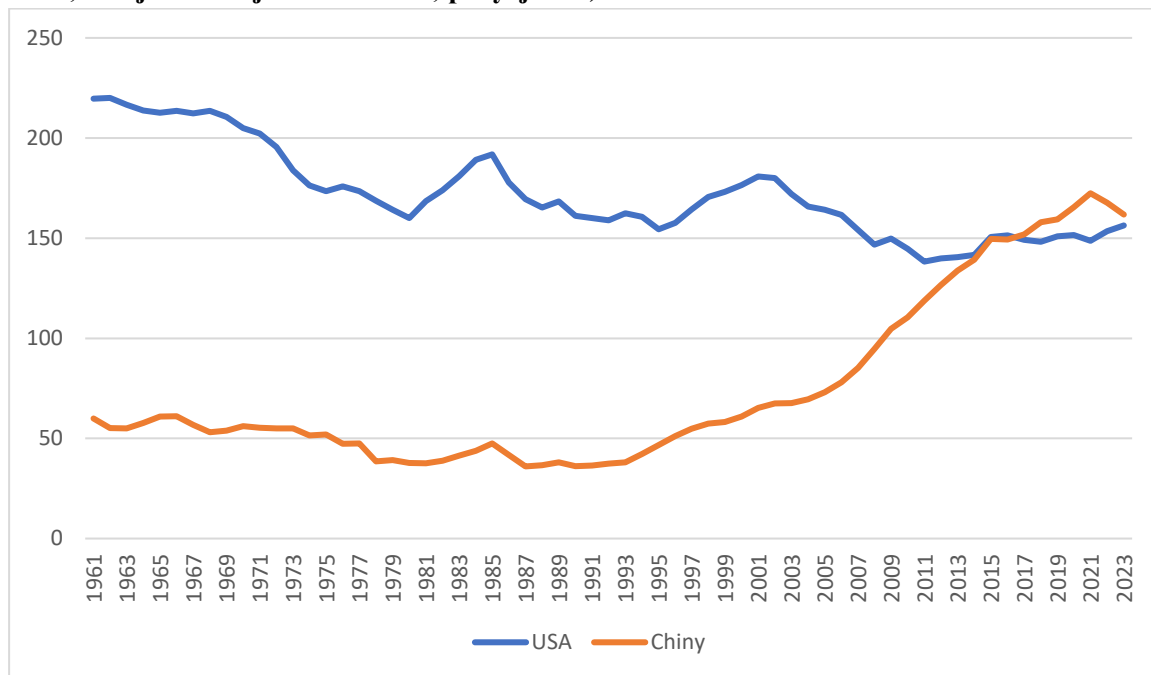
Krzywą logistyczną usiłowano wykorzystać do badania różnych zjawisk - zaobserwowano np., że krzywa logistyczna odpowiada rozwojowi organizmów przy ograniczonych zasobach żywności. Prawdliwość tę można przenieść na państwa jako głównych uczestników stosunków międzynarodowych – w tym wypadku ograniczonym zasobem jest potęga świata, której zawsze jest 100%, a państwa rywalizują o jak największe udziały w tych 100%. Nic więc dziwnego, że po szybkim wzroście, środowisko stawia coraz większy opór, tempo wzrostu maleje, osiąga szczyt swoich możliwości, a następnie, ustępując innym uczestnikom, następuje spadek możliwości.

Kluczowe dla zrozumienia cyklu siły jest zrozumienie natury gry o sumie zerowej. Potęga świata w każdym momencie sumuje się do 100%, a więc jeśli jedni rosną drudzy muszą spadać. Nie zawsze jest to dobrze rozumiane. Politycy, kierując się wskaźnikami wzrostu gospodarczego (np. pod postacią PKB), często źle odczytują zmiany w potędze. Bierze się to stąd, że kierunki zmian PKB i kierunki zmian w potędze nie muszą się pokrywać; może być tak, że PKB rośnie, a potęga spada, lub odwrotnie – PKB spada a potęga rośnie. Dzieje się tak dlatego, że wzrost/spadek potęgi państwa jest funkcją zmian w całym systemie międzynarodowym. W części II (Methodology) pokazaliśmy systematykę przyrostów/spadków absolutnych i względnych.

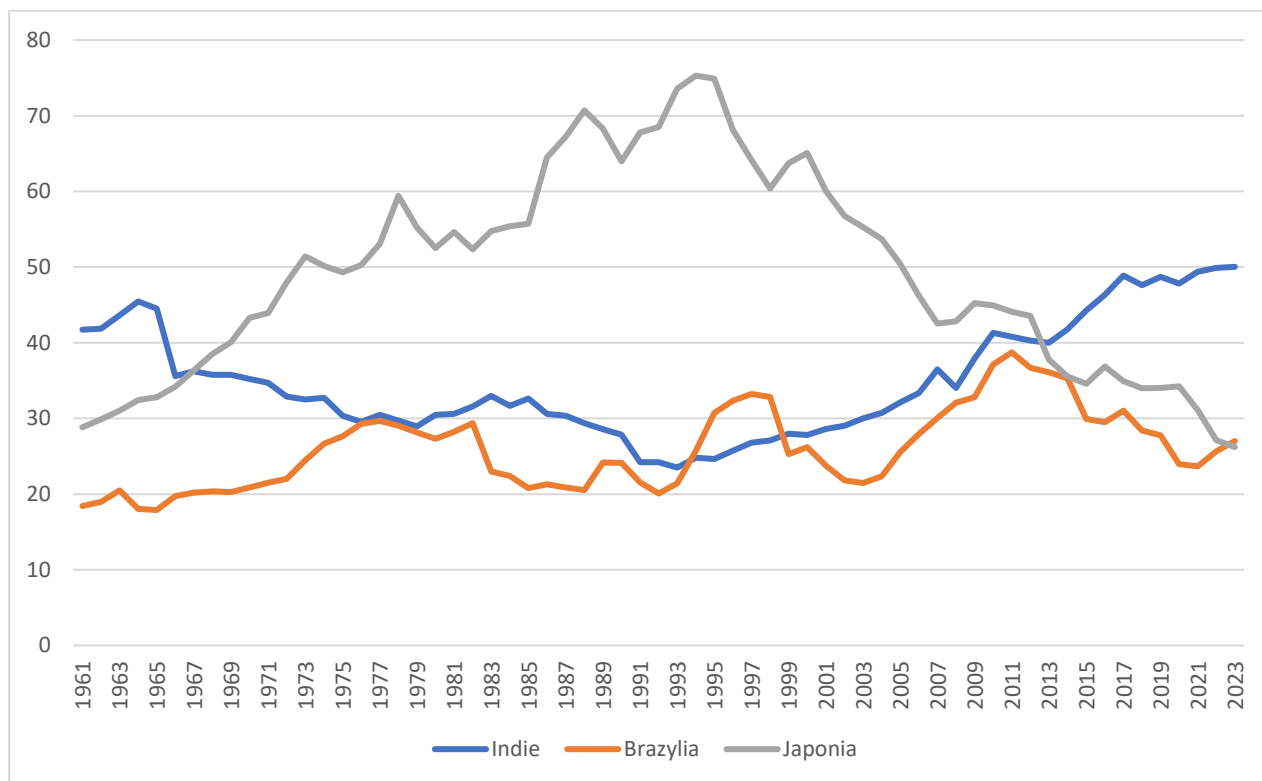
Przedstawione poniżej wykresy odnoszą się nie tyle do cykli siły, co raczej ich fragmentów. Rzeczywiste cykle siły trwają z reguły znacznie dłużej. Badania kilkusetletnich okresów pokazują, że różne państwa mają odmienne cykle siły i trudno tu zauważyć jakąś regularność. Mogą one być stosunkowo krótkie, lecz o dużej amplitudzie (np. cykl Prus/Niemiec na przełomie XIX i XX w. czy cykl siły Japonii po drugiej wojnie światowej). Przez bardzo długi cykl przechodzi natomiast Rosja, która szczyt potęgi osiągnęła pod koniec XVIII wieku i od tamtego czasu trend jej potęgi jest spadkowy, przy dużych wahaniami w niektórych momentach historycznych (powstanie Związku Sowieckiego, druga wojna światowa, rozpad Związku Sowieckiego). Zamiast jednego bardzo długiego cyklu można go rozbić na kilka cykli mniejszych. Na wykresach 2-8 przedstawione są cykle siły (a właściwie – fragmenty cykli siły) 30 państw o największej potędze gospodarczej w latach 1992-2023

²² Zob.: Ch.F. Doran, *The Politics of Assimilation: Hegemony and Its Aftermath*, Baltimore 1971; Idem, *Systems in Crisis. New Imperatives of High Politics at Century's End*, Cambridge 1991; Idem, *Economics, Philosophy of History, and the "Single Dynamic" of Power Cycle Theory. Expectations, Competition, and Statecraft*, "International Political Science Review" 2003, vol. 24, s. 13-49.

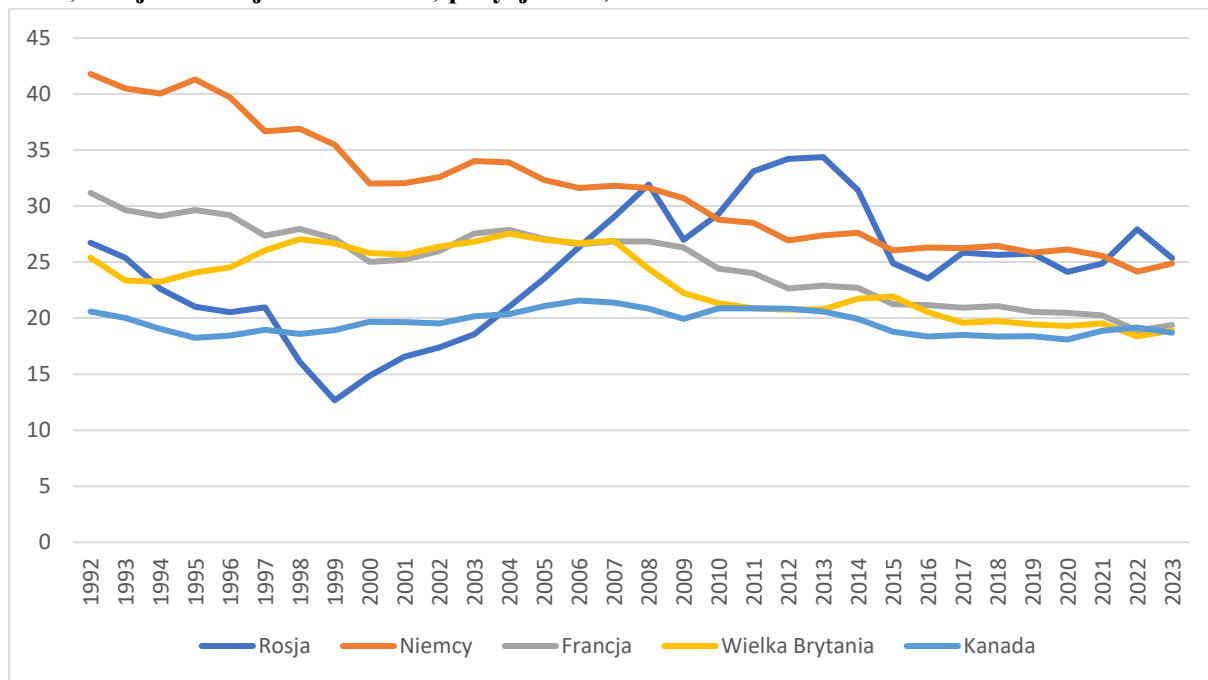
Wykres 2. Państwa o największej potędze gospodarczej w latach 1961-2023 (w mM, tj. świat = 1000; kolejność krajów od 2023 r.; pozycje 1-2)

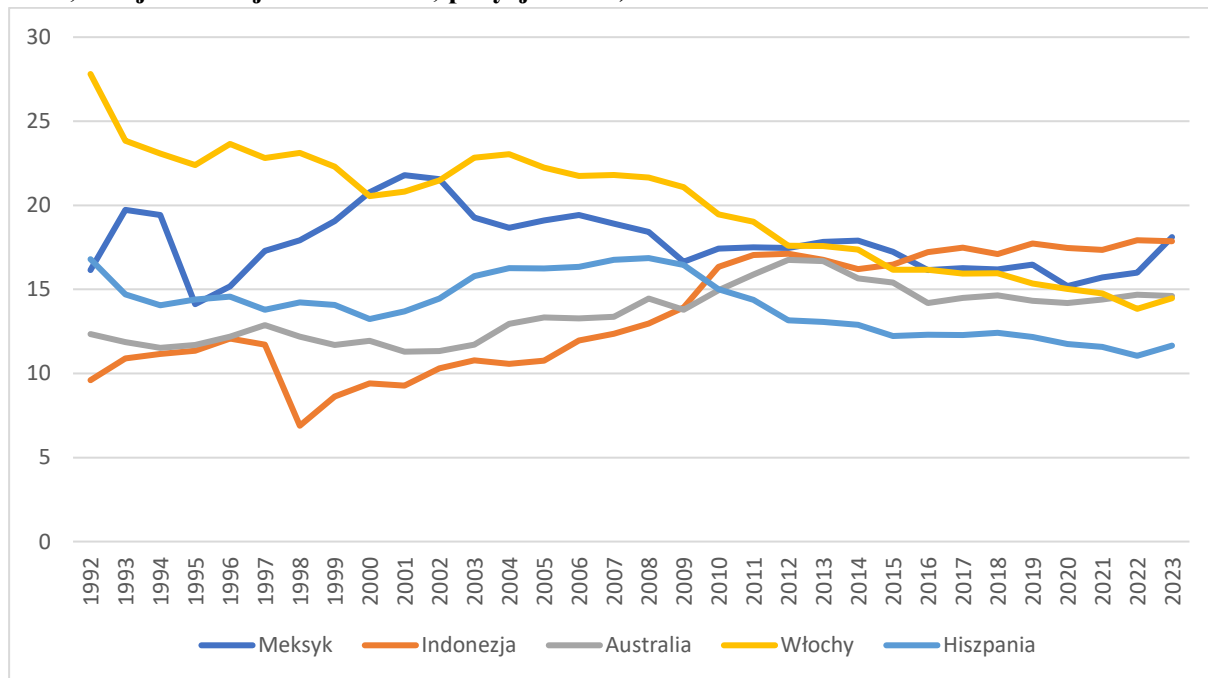
Wykres 3. Państwa o największej potędze gospodarczej w latach 1961-2023 (w mM, tj. świat = 1000; kolejność krajów od 2023 r.; pozycje 3-5)

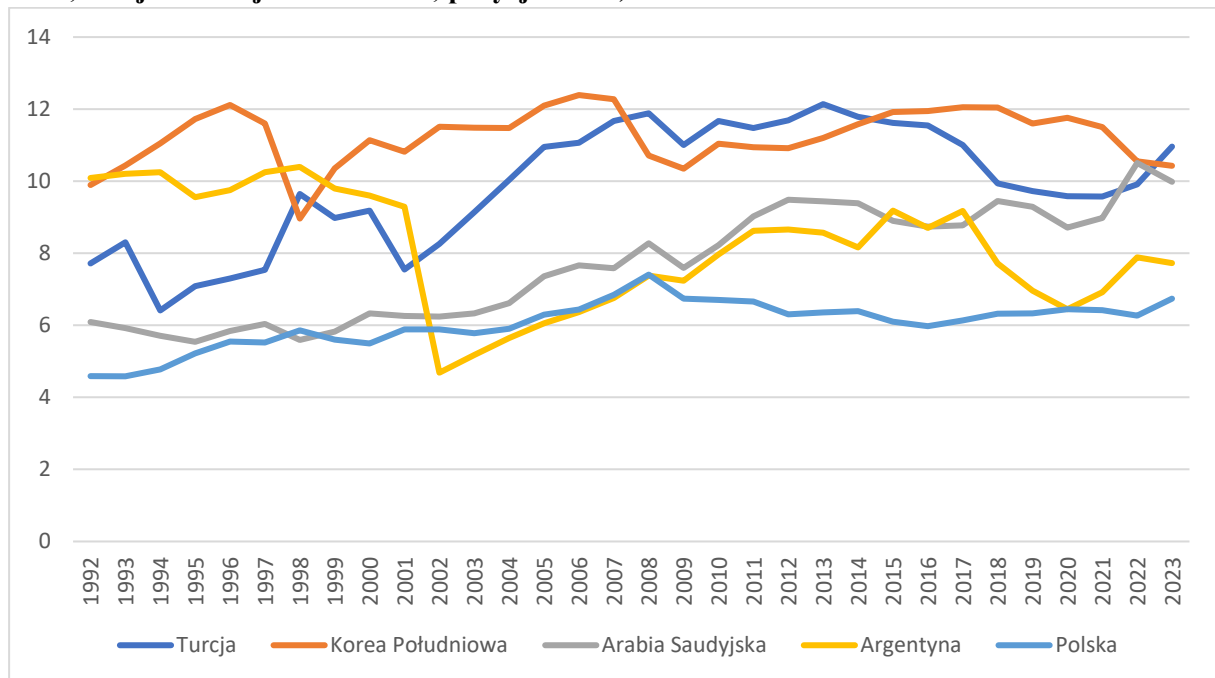
Wykres 4. Państwa o największej potędze gospodarczej w latach 1992-2023 (w mM, tj. świat = 1000; kolejność krajów od 2023 r.; pozycje 6-10)

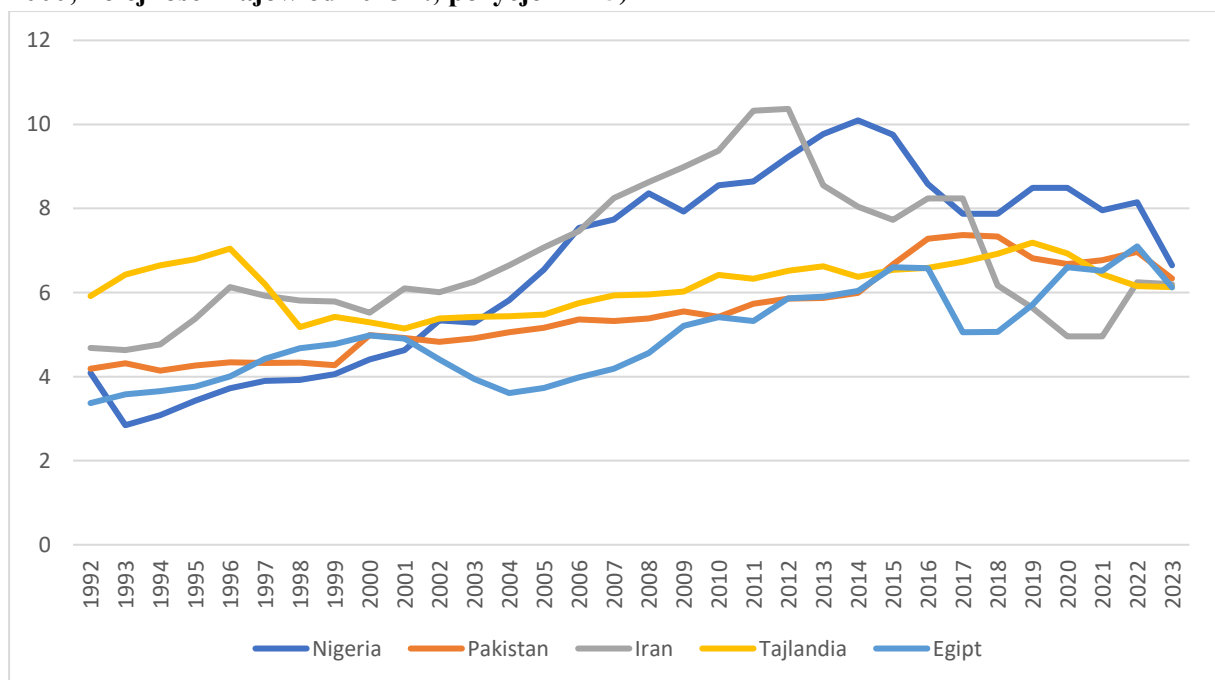
Wykres 5. Państwa o największej potędze gospodarczej w latach 1992-2023 (w mM, tj. świat = 1000; kolejność krajów od 2023 r.; pozycje 11-15)

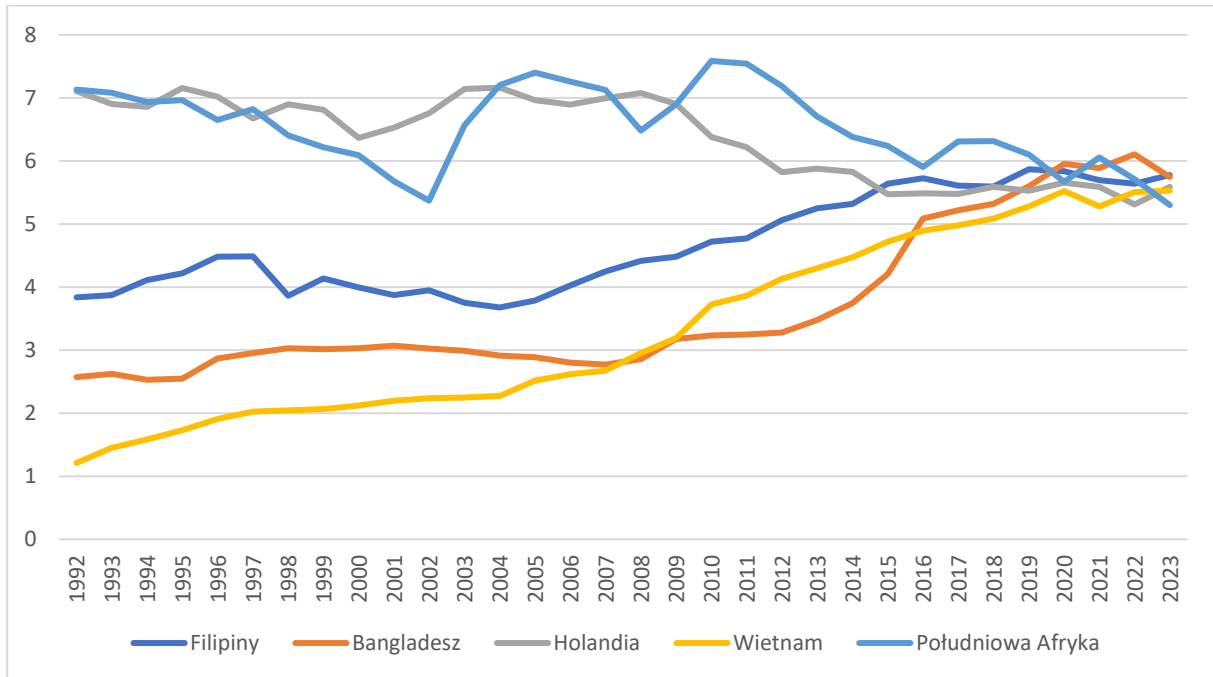
Wykres 6. Państwa o największej potędze gospodarczej w latach 1992-2023 (w mM, tj. świat = 1000; kolejność krajów od 2023 r.; pozycje 16-20)

Wykres 7. Państwa o największej potędze gospodarczej w latach 1992-2023 (w mM, tj. świat = 1000; kolejność krajów od 2023 r.; pozycje 21-25)

Wykres 8. Państwa o największej potędze gospodarczej w latach 1992-2023 (w mM, tj. świat = 1000; kolejność krajów od 2023 r.; pozycje 26-30)

Zakończenie

Przyjęty zakres czasowy (lata 1992–2023) wynikał z dwóch podstawowych przesłanek. Pierwszą było zakończenie zimnej wojny i pojawienie się Federacji Rosyjskiej oraz innych państw poradzieckich i postkomunistycznych, a drugą – dostępność najnowszych danych statystycznych. Mimo że okres ten jest stosunkowo krótki, okazał się naznaczony głębokimi zmianami w międzynarodowym układzie sił. Analizę prowadzono dwutorowo, koncentrując się na potędze gospodarczej i potędze wojskowej. W obu ujęciach zmiany w pozycji państw pokazywano za pomocą udziału (ułamka) w potędze światowej oraz miejsca zajmowanego w rankingu globalnym. Pierwszy sposób jest uznawany za bardziej obiektywny, ponieważ zdarza się, że wzrost pozycji danego państwa nie musi iść w parze z realnym wzrostem jego potęgi, a jedynie wynikać z relatywnych spadków u innych graczy.

Zgodnie ze wskaźnikami potęgi gospodarczej w 2023 roku ukształtował się wyraźny system dwubiegunowy z udziałem USA i Chin, przy czym przewaga Chin nad USA w ostatnich latach systematycznie maleje. Do 2002 roku mieliśmy natomiast do czynienia z układem jednobiegunowym, w którym Stany Zjednoczone utrzymywały ponad dwukrotną przewagę nad Chinami. Później ta różnica systematycznie malała aż do 2018, gdy Chiny wyprzedziły USA. Co ważne od dwóch lat potęga Chin maleje.

W 2023 roku na trzecie miejsce wysunęły się Indie (wcześniej dziewiąte), których potęga gospodarcza wzrosła prawie dwukrotnie, choć nadal pozostają daleko w tyle za Chinami. Brazylia zajmująca wcześniej 11 miejsce znalazła się na czwartym. Japonia, zajmująca wcześniej drugą pozycję, aktualnie jest na piątym miejscu, tracąc ponad połowę swojej potęgi w porównaniu z 1992 rokiem. Rosja przy nieznacznym spadku potęgi w kwestii pozycji wzrosła z 7 na 6 miejsce. Niemcy spadły z trzeciej na siódma, a Francja i Wielka Brytania odnotowały spadek, plasując się odpowiednio na miejscach ósmym i dziewiątym. Kanada wciąż jest dziesiąta, a Polska awansowała z 27. na 20. lokatę, zwiększając swój potencjał o ponad 45%.

Z perspektywy potęgi wojskowej na przestrzeni całego badanego okresu widać wyraźny system jednobiegunowy, utrzymywany przez Stany Zjednoczone. W 1992 roku miały one trzykrotną przewagę nad Rosją, a w 2023 – ponad dwukrotną nad Chinami. Rosja spadła z drugiego na trzecie miejsce, co oznacza ponad czterokrotnie mniejszy potencjał niż potencjał USA. Wyprzedzają ją Chiny, a na dalszych pozycjach znajdują się Indie, Arabia Saudyjska, Francja, Wielka Brytania, Niemcy, Ukraina, Japonia. Wysokie, dwudzieste czwarte miejsce, zajmuje Izrael, natomiast Polska przesunęła się z 26. Na osiemnastą pozycję, dzięki znaczącemu wzrostowi potencjału wojskowego.

Po analizie potęgi geopolitycznej widać, że w 2023 roku na arenie międzynarodowej ukształtował się system dwubiegunowy – nadal dominuje przewaga Stanów Zjednoczonych, ale Chiny znacząco redukują dystans. Za tym duetem plasują się Indie, Rosja, Niemcy i Arabia Saudyjska, a dalsze miejsca, z przynajmniej dwukrotnie niższym potencjałem niż Indie, zajmują Brazylia, Francja, Wielka Brytania, Korea Południowa. Polska znalazła się na 20. miejscu.

W perspektywie dłuższego horyzontu czasowego najsilniejszym wskaźnikiem jest potęga gospodarcza. W tym ujęciu do grona największych wygranych w badanym okresie zaliczają się Chiny, Wietnam, Bangladesz, Indonezja, Egipt, Irlandia oraz Polska (którą jednak wyprzedziły Rumunia, Słowacja, Czechy i Bułgaria). Największe straty poniosły Japonia i Libia, choć w tym drugim przypadku sytuację należy oceniać w kontekście szczególnych wyzwań bezpieczeństwa. Jeśli je wykluczyć, to wśród przegranych znalazły się głównie duże państwa – Włochy, Niemcy, Grecja, Francja, Szwecja, Portugalia, Belgia i Dania – widać więc, że spadek szczególnie dotknął Europę Zachodnią, a także, w pewnym stopniu, Stany Zjednoczone, którym jednak udało się utrzymać stosunkowo niewielki spadek potęgi gospodarczej.

Zmiany w międzynarodowym układzie sił interesują wiele ośrodków badawczych, jednak metodologicznie zdyscyplinowane raporty na ten temat wciąż należą do rzadkości. Można wskazać zaledwie kilka instytucji na świecie, które próbują przedstawić i zinterpretować zachodzące zmiany, przy czym posługują się one specyficznymi, często odmiennymi metodologiami. Najbardziej znane ośrodki tego typu funkcjonują w Stanach Zjednoczonych, Rosji i Chinach, a w mniejszej skali rozwijają się także w Indiach, Iranie, Turcji i w Polsce. Środowiska te nie są dostatecznie zintegrowane, dlatego każde z nich stosuje własne narzędzia i metody badawcze. Niniejszy raport jest próbą odzwierciedlenia minionego i aktualnego układu sił w skali globalnej. Głównym zaleceniem dla obecnych i przyszłych badaczy tej lub zbliżonej tematyki jest poszerzenie oraz integracja wciąż skromnego w Polsce środowiska potęgometrycznego. Potrzebna jest także analiza i krytyka istniejących metod badania oraz prognozowania międzynarodowego układu sił. Wskazane są badania historyczne, obejmujące co najmniej stulecie, aby zidentyfikować cykle siły poszczególnych państw, które mogą okazać się cennym narzędziem przy ocenie nie tylko struktury systemu międzynarodowego, lecz również zachowań państw wynikających z ich interesów geopolitycznych i pozycji w układzie sił. Pożądane są również studia nad ryzykiem geopolitycznym, ponieważ stanowią one niezbędne kryterium przy podejmowaniu decyzji politycznych, wojskowych i gospodarczych, szczególnie w kontekście rozwoju systemów wczesnego ostrzegania, w których przedstawione tu analizy mogą okazać się pomocne. Należy ponadto rozwijać metody prognozowania geopolitycznego z wykorzystaniem zaprezentowanej tu metodologii, a duże nadzieje wiązane są z koncepcją cykli siły mocarstw, które nie zmieniają się z dnia na dzień. Trzeba przy tym pamiętać, że Rosja uczestniczy w globalnej polityce już od XVIII wieku, podczas gdy Stany Zjednoczone stały się mocarstwem dopiero w XX stuleciu. Konieczne są też badania nad interesami państw w określonych uwarunkowaniach systemowych, gdyż bez ich zrozumienia trudno podejmować właściwe decyzje. Ogólne cele każdego kraju są wprawdzie znane – przetrwanie i rozwój – lecz realizowane bywają na wiele sposobów, dlatego należy je zidentyfikować oraz porównać z celami innych uczestników systemu międzynarodowego.

Bibliografia

- Aron R., *Peace and War. A Theory of International Relations*, Transactions Publishers, New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.) 2003.
- Black S., *The Changing Political Utility of Nuclear Weapons: Nuclear Threats from 1970 to 2010*, Stimson, August 2010,
chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.stimson.org/wp-content/files/file-attachments/Nuclear_Final_1.pdf (dostęp: 30.11.2024).
- Crovelli M. R., *Toward an A Priori Theory of International Relations*, „Journal of Libertarian Studies” 2007, Vol. 21, No. 4 (Winter), s. 101–121,
https://cdn.mises.org/21_4_9.pdf (dostęp: 03.04.2021).
- Doran Ch. F., *The Politics of Assimilation: Hegemony and Its Aftermath*, Johns Hopkins University Press, Baltimore 1971.
- Doran Ch. F., *Systems in Crisis. New Imperatives of High Politics at Century's End*, Cambridge University Press, Cambridge 1991.
- Doran Ch. F., *Economics, Philosophy of History, and the “Single Dynamic” of Power Cycle Theory. Expectations, Competition, and Statecraft*, „International Political Science Review” 2003, Vol. 24.
- Friedman G., *Obama nie rozumie Kremla*, „Newsweek” (wyd. pol.), styczeń 2010.
- Herzog S. (14.09.2024), *The Trilateral Dilemma: Great Power Competition, Global Nuclear Order, and Russia's War on Ukraine*, „Peace Review: A Journal of Social Justice”,
<https://doi.org/10.1080/10402659.2024.2401058> (dostęp: 30.11.2024).
- Höhn K., *Geopolitics and the Measurement of National Power* (rozprawa doktorska), Universität Hamburg, Hamburg 2011.
- Knorr K., *Military Power and Potential*, Lexington Books, Lexington, Mass. 1970.
- Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie (A Treatise on Good Work)*, Ossolineum, Łódź 1955.
- Mises L. von, *Human Action. A Treatise on Economics*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama 1998.
- Russell B., *Power. A New Social Analysis*, Routledge, London and New York 1996.
- Stiglitz J. E., Sen A., Fitoussi J.-P., *Błąd pomiaru. Dlaczego PKB nie wystarcza. Raport Komisji ds. Pomiaru Wydajności Ekonomicznej i Postępu Społecznego*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.
- Sulek M., *Podstawy potęgonomii i potęgometrii*, WSEiA, Kielce 2001.
- Sulek M., *Potęga państw. Modele i zastosowania*, Rambler, Warszawa 2013.
- Sulek M., *Praxiology: A New Approach*, [w:] W. Gasparski (red.), *Praxiology: The International Annual of Practical Philosophy and Methodology*, Vol. 25, Routledge, New York i Londyn 2018.

Sulek M., *Pozycja geopolityczna Rosji. Podejście potęgometryczne*, [w:] L. Sykulski (red.), *Geopolityka Rosji i obszaru postsowieckiego*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Zona Zero sp. z o.o., Warszawa 2020.

Trenin D., *Zostało jedno supermocarstwo* (rozmowa), „Rzeczpospolita” z 25–26.05.2002.

van Creveld M., *Dać Iranowi atom* (rozmowa), „Rzeczpospolita” z 24–25.05.2008.

Waltz K. N., *Struktura teorii stosunków międzynarodowych (Theory of International Politics)*, tłum.

R. Włoch, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010.

Spisy

Tabele

Tabela 1. System ludzkiego działania	10
Tabela 2. Korzyści i straty w zależności od systemu działania oraz stosunku sił	12
Tabela 3. Wzrost/spadek potęgi państw w ujęciu absolutnym i względnym	13
Tabela 4. Ranking krajów na podstawie potęgi gospodarczej, militarnej i geopolitycznej w 1992 i 2023 r. (w mM, tj. świat = 1000)	30
Tabela 5. Strategie wynikające ze stopnia militaryzacji PKB oraz ludności.....	39
Tabela 6. Ranking krajów na podstawie militaryzacji gospodarczej, militaryzacji PKB i militaryzacji demograficznej w 1992 i 2023 r. (świat = 1).....	40
Tabela 7. Klasyfikacja mocarstwowości państw w oparciu o syntetyczne miary potęgi	48
Tabela 8. Państwa o przyrostach i spadkach potęgi gospodarczej w latach 1992 i 2023	49
Tabela 9. Potęga gospodarcza regionów w latach 1992, 2023 (świat=100).....	53
Tabela 10. Udział państw Europy i Azji Środkowej w potędze gospodarczej regionu i świata w 1992 i 2023 r. (w %)	53
Tabela 11. Udział państw Azji Wschodniej i Pacyfiku w potędze gospodarczej regionu i świata w 1992 i 2023 r. (w %).....	55
Tabela 12. Udział państw Ameryki Północnej w potędze gospodarczej regionu i świata w 1992 i 2023 roku (w %)	57
Tabela 13. Udział krajów Ameryki Łacińskiej i Karaibów w potędze gospodarczej regionu i świata w 1992 i 2023 r. (w %).....	57
Tabela 14. Udział państw Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej w potędze gospodarczej regionu i świata w 1992 i 2023 r. (w %).....	59
Tabela 15. Udział państw Azji Południowej w potędze gospodarczej regionu i świata w 1992 i 2023 r. (w %).....	60
Tabela 16. Udział państw Afryki Subsaharyjskiej w potędze gospodarczej regionu i świata w 1992 i 2023 r. (w %)	61

Obrazy

Obraz 1. System działań społecznych	11
Obraz 2. Państwa o przyrostach i spadkach potęgi gospodarczej w latach 1992 i 2023	52
Obraz 3. Udział państw Europy i Azji Środkowej w potędze gospodarczej regionu w 2023 (w%)	55
Obraz 4. Udział państw Azji Wschodniej i Pacyfiku w potędze gospodarczej regionu 2023 r. (w %).....	56
Obraz 5. Udział państw Ameryki Północnej w potędze gospodarczej regionu w 2023 roku (w%).....	57
Obraz 6. Udział krajów Ameryki Łacińskiej i Karaibów w potędze gospodarczej regionu w 2023 r. (w %).....	59

Obraz 7. Udział państw Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej w potędze gospodarczej regionu w 2023 r. (w %)	60
Obraz 8. Udział państw Azji Południowej w potędze gospodarczej regionu w 2023 r. (w %)	61
Obraz 9. Udział państw Afryki Subsaharyjskiej w potędze gospodarczej regionu w 2023 r. (w %)	63
Obraz 10. Wschód vs Zachód (West vs East)	64

Wykresy

Wykres 1. Potęga gospodarcza Zachodu i Wschodu w latach 1992-2023 (w mM, tj. świat = 1000)	65
Wykres 2. Państwa o największej potędze gospodarczej w latach 1961-2023 (w mM, tj. świat = 1000; kolejność krajów od 2023 r.; pozycje 1-2)	67
Wykres 3. Państwa o największej potędze gospodarczej w latach 1961-2023 (w mM, tj. świat = 1000; kolejność krajów od 2023 r.; pozycje 3-5)	67
Wykres 4. Państwa o największej potędze gospodarczej w latach 1992-2023 (w mM, tj. świat = 1000; kolejność krajów od 2023 r.; pozycje 6-10)	68
Wykres 5. Państwa o największej potędze gospodarczej w latach 1992-2023 (w mM, tj. świat = 1000; kolejność krajów od 2023 r.; pozycje 11-15)	68
Wykres 6. Państwa o największej potędze gospodarczej w latach 1992-2023 (w mM, tj. świat = 1000; kolejność krajów od 2023 r.; pozycje 16-20)	69
Wykres 7. Państwa o największej potędze gospodarczej w latach 1992-2023 (w mM, tj. świat = 1000; kolejność krajów od 2023 r.; pozycje 21-25)	69
Wykres 8. Państwa o największej potędze gospodarczej w latach 1992-2023 (w mM, tj. świat = 1000; kolejność krajów od 2023 r.; pozycje 26-30)	70

BIOGRAMY AUTORÓW

Mirosław Sułek – prof. dr hab. ekonomista, prakseolog, analityk studiów strategicznych, profesor emeritus Uniwersytetu Warszawskiego. Opublikował między innymi: monografię potęgometryczną *Potęga państw. Modele i zastosowania*, Warszawa, 2013; artykuł, Praxiology: A New Approach, in: Wojciech Gasparski (ed.), *Praxiology: The International Annual of Practical Philosophy and Methodology*, Volume 25, Routledge, New York and London, 2018, pp. 152–161. Współautor raportów potęgometrycznych: Ł. Kiczma, M. Sułek, *National Power Rankings of Countries 2020*, Warsaw 2020 (<http://prnet.edu.pl/img/pub/national-power-rankings-of-countries-2020.pdf>); R. Białoskórski, Ł. Kiczma, M. Sułek, *National Power Rankings of Countries 2019*, Warsaw 2019 (<http://prnet.edu.pl/img/pub/national-power-rankings-of-countries-2019.pdf>); R. Białoskórski, Ł. Kiczma, M. Sułek, *Potęga państwa 2018. Międzynarodowy układ sił w procesie zmian*. Raport potęgometryczny, Warszawa 2018.

Ernest Szymala – Absolwent Szanghajskiego Uniwersytetu Jiao Tong, Uniwersytetu Warszawskiego i Szkoły Głównej Handlowej. Stypendysta The Fund for American Studies w Waszyngtonie. Wielokrotny zdobywca nagród w tym dla najlepszego studenta Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych UW, czy konkursu na najlepszą pracę magisterską z zakresu bezpieczeństwa w Polsce Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Odbýwał staże w renomowanych ośrodkach badawczych, m.in. w The Institute of World Politics w Stanach Zjednoczonych. Academy Fellow Heritage Foundation w Waszyngtonie. W 2024 roku został wybrany do programu „30 Under 30” organizowanego przez American Chamber of Commerce, którego celem jest wspieranie rozwoju młodych liderów poniżej 30. roku życia. Autor licznych publikacji i prelegent na ogólnokrajowych konferencjach. W swoich badaniach zajmuje się problematyką bezpieczeństwa Chińskiej Republiki Ludowej, a także symulacjami i prognozowaniem układu sił w stosunkach międzynarodowych. Zawodowo związany również z doradztwem biznesowym, organizacyjnym i z zakresu przywództwa wspierającym wiele wiodących przedsiębiorstw w regionie CEE.

INSTYTUT NOWEJ EUROPY

**KOMITET
DO SPRAW
POŻYTKU
PUBLICZNEGO**

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Rządowy Program
Wspierania i Rozwoju
Wolontariatu Systematycznego
na lata 2018–2030
**Korpus
Solidarności**

**SFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW NARODOWEGO INSTYTUTU WOLNOŚCI –
CENTRUM ROZWOJU SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO W RAMACH
KORPUSU SOLIDARNOŚCI – RZĄDOWEGO PROGRAMU WSPIERANIA I ROZWOJU
WOLONTARIATU SYSTEMATYCZNEGO NA LATA 2018–2030**